

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ESTETIKY A DĚJIN UMĚNÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Metamorfózy veřejného prostoru

Mechanismy proměn Malostranského náměstí v Praze

Vedoucí práce: doc. PhDr. Michal Šroněk, Csc.

Autor práce: Jana Doktorová

Studijní obor: Dějiny umění

Ročník: 3.

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 11. 5. 2015

.....

Poděkování

Mé poděkování patří především doc. PhDr. Michalu Šroňkovi, Csc. za laskavé vedení práce a poskytnuté rady. Dále pak PhDr. Kateřině Horníčkové za neocenitelnou příležitost spolupracovat na grantovém Projektu *Tváře komunit*, který mi poskytl důležitý metodický rámec. Jí i všem ostatním projektovým kolegům pak vděčím za inspirativní připomínky a podněty. V neposlední řadě děkuji mé rodině a přátelům za jejich morální a emocionální podporu.

Anotace

Bakalářská práce sleduje proměny veřejného prostoru Malostranského náměstí v Praze v období od počátku 15. století do 2. poloviny 18. století. Metodicky vychází z probíhajícího grantového projektu *Tváře komunit. Obrazy, symboly a performance pozdně středověkého a raně novověkého města (1400-1700)*, který se zabývá formováním veřejného prostoru prostřednictvím vizuálních médií jakožto nástrojů reprezentace jednotlivců, rodin a zájmových skupin. Autorka se pokouší odpovědět na otázku, jaké identity zasahovaly do podoby náměstí, jaké cíle si kladly a jakých vizuálních prostředků využívaly k jejich dosažení.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Michal Šroněk, Csc.

Annotation

The bachelor thesis deals with the transformations of Lesser Town Square in Prague between the fifteenth and the second half of eighteenth century. The methodical framework provides the grant project *Faces of the Community: Images, symbols and performances in the late medieval and early modern towns (1400-1700)*, which analyses the formation of the urban public space through visual media, that constitute one possible way of representation of individuals, families and various groups. The author seeks to answer the question which identities intervened to the public space of the square, which targets they had and which visual aids used to achieved them.

BT Leader: doc. PhDr. Michal Šroněk, Csc.

Obsah

1. Úvod	7
2. Zhodnocení literatury	9
3. Historický kontext	14
3.1 Vývoj Malé Strany do konce 14. století.....	14
3.2 Malá Strana v letech 1400 – 1750.....	17
Viz tabulka v textové příloze bakalářské práce.....	17
4. Malostranské náměstí v 15. století	18
5. Malostranské náměstí od počátku 16. století do roku 1620	27
6. Malostranské náměstí od roku 1620 do 2. poloviny 18. století.....	52
7. Závěr.....	85
8. Textová příloha.....	87
9. Obrazová příloha	93
9.1 Mapy	93
9.2 Veduty	95
9.3 Vyobrazení	104
10. Seznam literatury a zdrojů.....	130
10.1 Prameny.....	130
10.2 Literatura	130
10.3 Restaurátorské zprávy	134
10.4 Stavebně historické průzkumy	135
10.5 Internetové zdroje.....	138
11. Seznam vyobrazení.....	139

1. Úvod

Cílem této bakalářské práce je definovat mechanismy vizuálních proměn Malostranského náměstí, představujícího centrální prostor Malé Strany v Praze. Pokouší se ukázat na klíčové hybatele těchto proměn, které nelze omezit pouze na prostý dějinný vývoj řízený zlomovými historickými událostmi, ale je nutné zabývat se jimi podrobněji a zaměřit svou pozornost na samotné iniciátory sledovaných proměn v podobě fyzických osob či jejich skupin. Neboť jsou to právě ony, kteří po staletí vstupují do městského prostoru, opanují jej, vymezují si v něm svá osobní teritoria, jež přizpůsobují k obrazu svému a pomocí této vizuální transformace komunikují se světem, který je obklopuje a vyjadřují cosi o sobě, o svém vkusu, své sociální či náboženské příslušnosti, o svém umístění na žebříčku společenské hierarchie a o vlastních vztazích a vazbách v tomto okolním světě.

Výběr hlavního náměstí, jakožto nejvhodnější lokality k ilustrování mechanismů proměn veřejného prostoru města, se nabízí sám o sobě. Mluvíme-li o veřejném prostoru, tedy o místě volně přístupném široké populaci, měli bychom definovat jeho hlavní sociální funkci a smysl. Tím je bezpochyby jak možnost či přímá nezbytnost konfrontace s odlišnostmi svého okolí – tedy s diverzitou lidských individualit, názorů a činností, tak naopak formování a definování společných a sdílených vlastností, zájmů a postojů.¹ Náměstí samotné pak je a bylo hlavním místem takového střetávání - a to nejen ve smyslu fyzického střetávání osob směřujících na trh, na radnici, do kostela apod., ale přirozeně také právě onoho střetávání odlišných názorů, postojů a zájmů, které bylo strategické vyjadřovat a komunikovat právě zde, na místě tolik frekventovaném a tím pádem i „viditelném“. Z náměstí se stává také prototyp „dobré adresy“, jejíž získání nemá pouze výhody praktické blízkosti k centru dění, ale rovněž silné sebe-reprezentativní konotace.

Metodickým východiskem tohoto textu je probíhající grantový projekt *Tváře komunity: Obrazy, symboly a performance pozdně středověkého a raně novověkého města (1400-1700)*, na kterém mi bylo umožněno spolupracovat. Tento projekt pracuje s konceptem veřejného městského prostoru jako místa symbolické komunikace jednotlivců a

---

¹ Petr Kratochvíl, Veřejný prostor současného města – nové formy, aktuální problémy, in: *Veřejný prostor, veřejná prostranství. Sborník z konference AUÚP, Znojmo 21. – 22. 11. 2013* (příloha časopisu *Urbanismus a územní rozvoj* č. 6/2013), Brno 2013, s. 20-21.

rozličných skupin (jakými jsou významné měšťanské a šlechtické rodiny, vedoucí městské orgány, náboženské skupiny a bratrstva, cechy apod.), odehrávající se prostřednictvím monumentů, obrazů, symbolů a rituálů. Jeho cílem je definovat zadavatele a ideové tvůrce těchto „vizuálních médií“, myšlenky a postoje, které komunikují a cíle, jež si kladou, často související s vyjádřením identity a příslušnosti, se sebe prezentací, s demonstrací moci či se snahou o uchování paměti. Výzkum se zaměřuje na období mezi lety 1420 až 1729 – tedy období plné politických, sociálních a náboženských proměn, počínající husitskými válkami, které vyústili v uznání utrakvismu jako druhé oficiální povolené víry a končící kanonizací Jana Nepomuckého, jakožto příležitostí k symbolickému vyjádření katolické hegemonie v městském prostoru. Zkoumány jsou v něm rovnocenně primární prameny v podobě památek samotných – tedy exteriéry náboženských i světských budov, sochařské monumenty v městském prostoru a interiéry, výzdoba a vybavení veřejně přístupných objektů (jakými jsou městské instituce či sakrální objekty) a sekundární písemné a obrazové prameny společně s topografickou a historickou literaturou.² Spektrum mnou sledovaných památek bude stejné a rovněž časový úsek, kterému se věnuji, kopíruje časové vymezení grantového projektu, pro potřeby mé práce jsem ho však u vybraných objektů, jejichž proměna byla dovršena až hlouběji ve století 18., nepatrně rozšířila. Z hlediska délky tohoto časového období, velikosti sledovaného prostoru a omezeného rozsahu bakalářské práce bude detailnější pozornost zaměřena pouze na nejvýznamnější objekty a hybatele, kteří se ve vizuální transformaci prostoru uplatnili nejvýrazněji. Rovněž nebude možné více rozvézt funkci tohoto náměstí jako jeviště pro nejrůznější performativní vystoupení v podobě slavností, průvodů či divadelních představení, která rovněž patří do sféry symbolické komunikace ve veřejném prostoru a krátkodobě mění jeho vizuální podobu, avšak jejich podrobné zpracování by vystačilo na samostatnou práci.

---

²Údaje o projektu čerpány ze zdůvodnění projektu v jeho zadávací dokumentaci, jejíž autorkou je PhDr. Kateřina Horníčková, Ph.D.

2. Zhodnocení literatury

Prostor Malostranského náměstí je v literatuře týkající se historie a umělecké topografie Prahy reflektován poměrně hojně. Dílům české pozitivistické historiografie vztahujícím se k tomuto tématu vévodí monumentální dvanáctisvazkový spis Václava Vladivoje Tomka *Dějepis města Prahy*³, který zachycuje široké spektrum informací od dějinných událostí a místopisných poměrů ve městě, přes rozličné údaje o jeho obyvatelstvu, městské a duchovní správě, až po soupisy městských úředníků a duchovních a to v období od nejstarších zpráv do roku 1608. Místopis Prahy do závěru 15. století nastínil Tomek také v díle *Základy starého místopisu pražského*⁴, informujícím především o majitelích jednotlivých objektů. Jako zcela stěžejní se jeví knihy Cyrila Merhouta, velkého historiografa Malé Strany, který se soustavně zabýval archivním výzkumem pramenů k této pražské čtvrti. Zejména přínosné pro mne byly publikace *Malá Strana za starodávna*⁵ a *O Malé Straně*⁶, okrajově rovněž 2. díl edice *Zmizelá Praha*⁷ věnovaný Malé Straně a Hradčanům, na němž Merhout spolupracoval se Zdeňkem Wirthem. Historickým a architektonickým vývojem Malé Strany se soustavněji zabýval také archivář Václav Hlavsa⁸, který později spolu s Jiřím Vančurou zpracoval první poměrně kvalitní umělecko-historickou topografii této oblasti⁹. Zcela nejzásadnější umělecko-historickou topografií Malé Strany je však 3. svazek pražského soupisu uměleckých památek¹⁰, vydaný Ústavem dějin umění Akademie věd České republiky. Ten kromě katalogu jednotlivých profánních a sakrálních staveb obsahuje i velmi kvalitní souhrnné kapitoly o jednotlivých historických obdobích této pražské části, v nichž postihuje širší dějinné souvislosti jejího postupného utváření a formování. Nadto je také jedinou publikací, která poskytuje kompletní přehled literatury a pramenů ke každému popisovanému objektu.

V žánru umělecké topografie je třeba zmínit také publikace zaměřující se pouze na vybraný okruh památek. Pro pražské sakrální monumenty je důležitý barokní latinský

---

³ Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy I-XII*, Praha 1855-1901.

⁴ Václav Vladivoj Tomek, *Základy starého místopisu Pražského (oddíl III Malá Strana)*, Praha 1872. Archivář Josef Teige, který navázal na tuto práci a věnoval se období 1437- 1620 bohužel vytvořil pouze místopis Starého Města.

⁵ Cyril Merhout, *Malá Strana za starodávna*, Praha 1938.

⁶ Cyril Merhout, *O Malé Straně: Její stavební vývoj a dávný život*, Praha 1956.

⁷ Cyril Merhout - Zdeňk Wirth, *Zmizelá Praha II, Malá Strana a Hradčany*, Praha 1946.

⁸ Václav Hlavsa, *Malá Strana*, Praha 1957.

⁹ Václav Hlavsa - Jiří Vančura, *Malá Strana / Menší Město pražské*, Praha 1983.

¹⁰ Pavel Vlček (ed.), *Umělecké památky Prahy III – Malá Strana*, Praha 1999.

spis Jana Floriána Hammerschmidta *Prodromus Gloriam Pragensem*¹¹, v jehož nejrozsáhlejší páté a šesté kapitole autor udává popis a historii kostelů a klášterů na obou březích Vltavy. Pro tuto práci pak bylo stěžejní česky psané dílo historika a kněze Františka Ekerta z roku 1883¹², které rovněž uvádí podrobný popis a dějiny pražských církevních objektů. Naopak světskou, konkrétně palácovou architekturou v Praze se zabývá starší publikace ze 70. let od Emanuela Poche a Pavla Preisse¹³ a novější kniha od autorů Václava Ledvinky, Bohumíra Mráze a Víta Vlnase¹⁴, která kromě souhrnné stati o vývoji pražské palácové architektury obsahuje také přehledný katalog jednotlivých objektů a v závěru uvádí přehled literatury a pramenů k tématu.

Alespoň částečnou vizuální představu o historické podobě prostoru Malostranského náměstí podávají některé pražské veduty. K jejich poznání mi posloužily články a publikace reprodukcující jejich vyobrazení či podávají soupisy těchto vedut. Takovou knihou je *Praha v obraze pěti století*¹⁵ od Zdeňka Wirtha, obsahující v úvodu rovněž studii o historii veduty jako uměleckého žánru. Podrobné seznamy pražských vedut podal dále Václav Hlavsa v rámci dvou článků v *Pražském sborníku historickém*¹⁶ a později v samostatné publikaci *Praha očima staletí*¹⁷, která obsahuje i vyobrazení některých významných vedut a seznamy vedutistů. Velmi přínosná pro mne byla zejména kniha Kateřiny Bečkové *Hradčany a Malá Strana* z edice *Zmizelá Praha*¹⁸, jež je obrazovým katalogem jednotlivých vedut s doprovodným popisným textem, upozorňujícím na jejich nejzajímavější momenty.

Pro podrobné poznání historie, majetkových proměn a stavebního vývoje jednotlivých objektů na náměstí pro mne bylo zcela zásadní studium rozsáhlého souboru stavebně historických průzkumů a souhrnných architektonických a urbanistických hodnocení bloků, vzniklých v 60. letech činností Státního ústavu pro rekonstrukci památkových

---

¹¹ Jan Florián Hammerschmidt, *Prodromus Gloriam Pragensem*, Praha 1723. (O církevních památkách na levém břehu Vltavy pojednává šestá kapitola spisu na s. 378-500, informace ke kostelu sv. Mikuláše, kostelu sv. Václava, morovému sloupu Nejsvětější trojice a jezuitskému profesnímu domu viz s. 425-445.)

¹² František Ekert, *Posvátná místa král. hl. města Prahy I*, Praha 1883. – František Ekert, *Posvátná místa král. hl. města Prahy II*, Praha 1884 (V tomto druhém díle věnuje kapitolu také objektům zaniklým, mezi nimi i bývalému kostelu sv. Václava na Malostranském náměstí).

¹³ Emanuel Poche – Pavel Preiss, *Pražské paláce*, Praha 1978.

¹⁴ Václav Ledvinka – Bohumír Mráz – Vít Vlnas, *Pražské paláce*, Praha 2000.

¹⁵ Zdeněk Wirth, *Praha v obraze pěti století*, Praha 1941.

¹⁶ Václav Hlavsa, *Obraz barokní Prahy*, in: František Holec – Josef Janáček (edd.), *Pražský sborník historický 1967-1968*, Praha 1968, s. 167 – 212. – Idem, Praha a její život do poloviny 17. století v grafických listech, in: František Holec (ed.), *Pražský sborník historický 1971*, Praha 1971, s. 145-183.

¹⁷ Václav Hlavsa, *Praha očima staletí*, Praha 1984.

¹⁸ Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000.

měst a objektů, v případě některých budov poté ještě doplněných a revidovaných v 90. letech¹⁹.

V případě nejvýznamnějších objektů jsem měla k dispozici rovněž jejich monografické články a publikace. Nejstarší monografie kostela sv. Mikuláše je drobná práce Emy Sedláčkové z konce 40. let²⁰, která však podává jen poměrně stručnou historii budovy, doprovázenou zevrubným věcným popisem architektury a umělecké výzdoby. S podrobnějšími dějinami kostela (respektive celého jezuitského komplexu ve středu náměstí) přišla až Milada Vilímková, která byla pověřena zpracováním dějin objektu v rámci jeho stavebně historického průzkumu a výsledky svého výzkumu následně shrnula v samostatné stati v časopisu *Umění*²¹. Několik dalších drobných článků se zabývá dílčími aspekty stavby jako například otázkou klenby²² či rozbořem některých plánů a odpovídajících stavebních fází²³, novější komplexní samostatná monografie budovy však k dispozici není. Vzniklo pouze několik průvodcovských knih, z nichž kvalitativně vyniká snad jen publikace Jana Bažanta a Niny Bažantové²⁴, která ovšem vesměs čerpá jen z již dostupné české a zahraniční literatury a svým charakterem směřuje spíše k poučení široké veřejnosti. Také k bývalé Malostranské radnici vyšla při příležitosti její nedávné rekonstrukce monografie, jež je i přes svou popularizační formu zdařilá a obsahuje nejen základní informace o stavební historii, ale rovněž přehled nejdůležitějších kulturních a dějinných událostí dotýkajících se tohoto objektu. Autoři zde také nastiňují památkářskou polemiku o dataci a původnosti projektu tří věží a navrhuje vlastní názorové východisko.²⁵

Vzhledem k tomu, v jak velké míře se v prostoru náměstí projeví jezuité, bylo nezbytně nutné doplnit literaturu k předkládané práci také o publikace věnující se tomuto církevnímu řádu. Z velkého množství nabízeného materiálu jsem zvolila pro

---

¹⁹ Jejich úplný seznam uvádím v Bibliografii na konci této práce.

²⁰ Ema Sedláčková, *Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně*, Praha 1949.

²¹ Milada Vilímková, Ke stavebnímu vývoji komplexu jezuitských budov na Malostranském náměstí, *Umění XIX*, 1971, č. 3, s. 304–313.

²² Oldřich Štefan, K otázce klenby kostela sv. Mikuláše v Praze III, *Umění II*, 1954, č. 3, s. 259–260. - Milan Pavlík – Jiří Šíma, Příspěvek k otázce zaklenutí lodi kostela sv. Mikuláše v Praze III, *Umění XVII*, 1969, č. 1, s. 76–83.

²³ Heinrich Gerhard Franz, K vývoji projektu a stavby kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, *Umění XXXIX*, 1991, č. 1, s. 84–87.

²⁴ Jan Bažant – Nina Bažantová, *Sv. Mikuláš na Malé Straně, Největší barokní chrám v Praze*, Praha 2011.

²⁵ Kateřina Bečková - Vladislav Dudák - Jan Karásek, *Malostranská beseda a její znovuzrození*, Praha 2009. Této publikaci předcházela kniha Roberta Radosty *Malostranská beseda - 2008*, Praha 2007, která však ve srovnání s novější publikací poskytuje jen velmi omezené množství informací a většinu obsahu věnuje dějinám instituce Malostranské besedy.

získání co možná nejširší vědomostní základny publikaci historika Milana Bubna²⁶, obsahující vyčerpávající množství informací o historii řádu, o řádové symbolice a struktuře, podávající kompletní přehled jezuitských světců a významných řádových představitelů a zabývající se také působením jezuitů v českých zemích včetně všech jejich místních sídel a objektů. K ještě většímu prohloubení poznání o činnosti jezuitů v Praze mi posloužil článek historičky Ivany Čornejové publikovaný ve sborníku *Documenta Pragensia*²⁷ a její kniha *Tovaryšstvo Ježíšovo*²⁸, která podává důkladný rozbor všech aspektů působení řádu v Čechách do roku 1773, včetně jeho vlivu na místní kulturu a vzdělanost a v závěru rovněž osvětluje zdroje demonizace jezuitů, zakořeněné tak dlouhou dobu v české historiografii. Velmi důležitým zdrojem mi byly *Dějiny kolejí jezuitských*²⁹ Antonína Podlahy, jež mi poskytly zejména cenné informace o životě v malostranském jezuitském sídle, o slavnostech a kázáních, která se tu odehrávala, o zde působících bratrstvech a o některých mecenáších, přispívajících na chod a vybavení kostela. Soupis veškerých jezuitů zakoupených či darem získaných objektů a jména mecenášů včetně konkrétních částek, jimiž přispěli, pak udává Tomáš Václav Bílek v publikaci *Statky a jmění kolejí jezuitských... z roku 1893*³⁰.

Dalším výrazněji se uplatňujícím subjektem byla bezpochyby malostranská městská rada se svou radniční budovou a její jednotliví představitelé, kteří si v blízkosti radnice, na tomto centrálním místě celé obce, kupovali, stavěli a zařizovali svá obydlí. Malostranské radě se věnoval již zmíněný Tomek³¹, který sestavil seznamy jejích členů od roku 1331 do roku 1547. Na něj pak navázala Petra Bišková s obdobím 1547-1650. V rámci svých dvou článků publikovaných ve sborníku *Documenta Pragensia*³² vyložila fungování malostranské rady jako orgánu městské samosprávy od jejich

---

²⁶ Milan Buben, Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. díl, 4. svazek – Jezuité, Praha 2012.

²⁷ Čornejová, Ivana, Úloha jezuitů v životě Prahy v 17. a 18. století, in: Václav Ledvinka – Jiří Pešek, *Documenta Pragensia IX-II*, Praha 1991, s. 449-460.

²⁸ Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo, Jezuité v Čechách*, Praha 1995.

²⁹ Antonín Podlaha, *Dějiny kolejí jezuitských v Čechách a na Moravě od r. 1654 až do jejich zrušení. Část první, Od roku 1654 do 1723*, Praha 1914.

³⁰ Tomáš Václav Bílek, *Statky a jmění: Kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893.

³¹ Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1855, s. 584. (pro období 1331-1337) – idem, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881, s. 88-98. (pro období 1337-1436) – idem, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 299-312. (pro období 1436-1526). – idem, *Dějepis města Prahy XI*, Praha 1897, s. 421-424. (pro období 1526-1547).

³² Petra Bišková, Městská rada na Malé Straně v letech 1547-1650, in: Olga Fejtová - Jiří Pešek - Václav Ledvinka, *Documenta Pragensia XXI, Osm set let pražské samosprávy*, Praha 2002, s. 67-79. - Petra Bišková, Malostranské radní elity na přelomu 16. a 17. století. Bišková, In: Olga Fejtová - Jiří Pešek - Václav Ledvinka, *Documenta Pragensia XXII, Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004, s. 107-116.

počátků až do poloviny 17. století a následně se věnovala vybraným osobnostem z řad jejich členů. Svou pozornost zaměřila především na příslušníky italské minority, na představitele měšťanské inteligence a na členy významných malostranských rodin, zasedajících v městské radě po celé generace. Na rozdíl od Tomka tedy nepodala jejich úplný soupis, na druhou stranu však předložila množství zajímavých a podnětných informací, jež v jeho strohých seznamech zcela schází.

A konečně velmi důležitý metodický vzor pro zpracování tématu mi poskytlo několik publikací, které svým přístupem k materiálu inspirovaly také již zmíněný grantový projekt. Zejména jsou to knihy *The Ceremonial City*³³ Iana Fenlona zabývající se vizuální a symbolickou komunikací v renesančních Benátkách, s důrazem na centrálním náměstí San Marco a se zaměřením především na fenomén rituálů a slavností a *Die Stadt der Bilder*³⁴ Lucase Burkarta o uměleckém mecenátu v pozdně středověké Veroně. K pochopení pojmu veřejného prostoru obecně – tedy k jeho vymezení, způsobu utváření, fungování a významu mi napomohla stať Petra Kratochvíla³⁵ a jím editovaný sborník *Architektura a veřejný prostor*³⁶.

---

³³ Iain Fenlon, *The Ceremonial City. History, Memory and Myth in Renaissance Venice*, Yale University 2007.

³⁴ Lucas Burkart, *Die Stadt der Bilder. Familiare und kommunale Bildinvestition im spätmittelalterlichen Verona*, München 2000.

³⁵ Kratochvíl (pozn. 1), s. 20-24.

³⁶ Petr Kratochvíl (ed.), *Architektura a veřejný prostor*, Praha 2012.

3. Historický kontext

Všechny architektonické, urbanistické a vizuální proměny měst a jejich veřejných prostranství jsou pochopitelně neodmyslitelně spjaty s historickým vývojem celého státu i s událostmi lokálního charakteru, s měnící se politickou a ekonomickou situací ve společnosti a v neposlední řadě také s dobovými proměnami vkusu a se samotným uměleckým vývojem obecně. Proto považuji za nutné na tomto místě, před tím, než přistoupím k vlastnímu pojednání o proměnách Malostranského náměstí ve vybraném období, nastínit nejdůležitější historické události, které se úzce dotkly právě tohoto veřejného prostoru a Malé Strany obecně, a staly se tak jedním z faktorů jejich proměn.

Malá Strana, dříve jako jedno ze třech pražských historických měst nazývána *Novým městem pod hradem Pražským* a později *Menším Městem pražským*, se nachází na levém břehu Vltavy a její strategická lokace v podhradí jí odedávna propůjčovala určitou specifickou specifičnost. Množstvím objektů a počtem obyvatel se sice nikdy nemohla rovnat Starému a Novému městu na pravém břehu, na jejím území se však soustřeďovala šlechtická a dvorská elita s vysokou úrovní bydlení, jejíž objekty bezpochyby patřily k těm, které určovaly slohový vývoj architektury v celé Praze. Rovněž početná skupina přistěhovalců zejména z Německa a z Itálie přinášela na Malou Stranu nové umělecké impulzy.³⁷

Pro nastínění historického vývoje území Malé Strany v období předcházejícím časovému vymezení práce, jehož vylíčení považuji kvůli kontinuitě postupného formování tohoto území za nezbytné, jsem zvolila formu souvislého textu, shrnujícího pouze nejzásadnější informace. Události následujícího období mého výzkumu (od počátku 15. století do roku 1775), k nimž se budu v textu do určité míry vracet, jsem shrnula do přehledné tabulky umístěné do textové přílohy této práce.

3.1 Vývoj Malé Strany do konce 14. století

Ponecháme-li stranou záležitost prvopočátečního osídlení území Malé Strany, které mělo spíše podobu osady, a zaměříme-li se na první aglomeraci městského charakteru s rozvinutým opevněním a infrastrukturou, dostaneme se přibližně do doby prvních přemyslovských knížat na přelomu 9. a 10. století. V této době již lze předpokládat úzké vazby tohoto podhradí a knížecího sídla na Pražském hradě a existenci významné a udržované obchodní cesty, vedoucí od západu malostranskou kotlinou k mostu přes

---

³⁷ Vlček (pozn. 10), s. 9.

řeku.³⁸ Románské období na Malé Straně (v letech 1143 – 1240) přineslo především existenci nových kamenných církevních staveb a komplexů, novostavbu kamenného mostu a možná i zděné městské opevnění (zatím nedostatečně doložené), jehož součástí mohla být dosud dochovaná románská mostecká věž. Nejvýznamnějšími stavebními počiny byly tři strategicky rozmístěné rozsáhlé areály, které vznikly fundací panovníka Vladislava II. – konkrétně premonstrátský klášter s bazilikou na Strahově, komenda řádu johanitů s kostelem Panny Marie a biskupský dvůr poblíž mostu.³⁹ Také bývalý kostelík sv. Václava na sledovaném Malostranském náměstí pochází patrně z tohoto období. Osídlení pod Hradem, které se táhlo od osady Rybáře až po Újezd, však bylo až do 13. století poměrně nejednotné a roztráštěné.

Roku 1257 pak nastal zásadní přelom, jež znamenal naprosté přerušení dosavadního stavebního vývoje na levém břehu Vltavy. Tímto přelomem bylo založení nového pravidelně projektovaného gotického města Přemyslem Otakarem II., který – dle zpráv soudobých kronikářů – vyhnal z podhradí české obyvatelstvo a usadil zde německé kolonisty převážně obchodnické profese. Zůstala zde pouze hrstka Čechů pracujících ve službách a řemeslech.⁴⁰ Spolu s odsunem původního obyvatelstva došlo i ke zrušení staré komunikační sítě, k vytyčení nových cest a k nové parcelaci. Město nyní zabíralo plochu asi 20 hektarů a jeho základem a centrem se stalo velké obdélné náměstí – dnešní Malostranské náměstí (nazývané rynek)⁴¹, nacházející se na hlavní cestě k Hradu. Z jeho nároží a středů delších stran vybíhalo 6 hlavních ulic, které se zachovaly dodnes.⁴² Ve městě bylo rovněž 6 městských bran (Strahovská, pod Svatojánským kopečkem, Újezdská, u johanitského kostela Panny Marie, Mostecká a Písečná), 5 hlavních kostelů (kostely sv. Václava a sv. Mikuláše na náměstí /viz níže/, augustiniánský kostel sv. Tomáše, johanitský kostel Panny Marie konce mostu a kostel sv. Michala pod Pražským hradem) a ze starší doby se dochoval i biskupský dům.⁴³ Řada dalších kostelů se pak nacházela v předměstích mimo hradby (např. farní kostely

---

³⁸ Vlček (pozn. 10), s. 28.

³⁹ Ibidem, s. 22-23. Oproti Starému Městu, kde byly nalezeny pozůstatky 60 románských zděných obytných domů, unikátních i ve středoevropském měřítku, na Malé Straně se existence těchto profánních staveb nepotvrdila, což může souviset s velkou hustotou osídlení tohoto podhradí a s tím související menší velikostí parcel, které neodpovídaly požadavkům nejmajetnější skupiny obyvatel.

⁴⁰ Hlavsa-Vančura (pozn. 9), s. 27. Citace soudobých zpráv o odsunu českého obyvatelstva viz Tomek I (pozn. 31), s. 184.

⁴¹ Vlček (pozn. 10), s. 29.

⁴² Ibidem, s. 27.

⁴³ Tomek I (pozn. 31), s. 225-226.

sv. Jana v Oboře, sv. Vavřince a sv. Jakuba na Újezdě)⁴⁴. Vzniklo také nové opevnění, sestávající z hradeb s hranolovitými věžemi, parkánem a příkopy, které navazovaly na nově budované opevnění Pražského hradu.⁴⁵ Nové Město se řídilo Magdeburským právem a již při svém založení získalo pečeť, jejíž obraz se stal základem pozdějšího znaku Malé Strany. Na něm se nacházela městská hradba s cimbuřím a uprostřed otevřenou bránou s gotickým portálem, za níž se zdvihalo pět věží. Prostřední čtverhranná nesla štít s českým lvem a na jejím cimbuří stála dvojice trubačů. Po jejích stranách pak byly dvě malé věžičky a na okrajích hradeb se tyčili opět dvě vysoké a oválné věže s gotickými sdruženými okny.⁴⁶

Již zmíněné hlavní náměstí bylo vydlážděno oblázky a plochými kameny a v jeho středu – poblíž stávajícího kostelíka sv. Václava – byl postaven nový farní kostel (trojlodní bazilika) sv. Mikuláše, vysvěcený roku 1283 biskupem Tobiášem. V něm se až do vzniku 1. městské radnice, postavené rovněž ve středu náměstí mezi oběma kostely a písemně doložené roku 1407, konala první zasedání obce. Kolem obou kostelů se postupně začala hromadit zástavba, vznikly zde hřbitovy, fara, škola, uhelná huť, masné krámy, hokynářství, obecní kuchyně a nejrůznější menší obytné domy, čímž se uprostřed rozlehlého prostoru náměstí utvořil velký blok budov, který jej navždy rozdělil na charakteristickou horní a dolní polovinu.⁴⁷

Ve století čtrnáctém prožívalo Menší Město rozkvět zejména v době panování Karla IV, kdy se Praha stala poprvé císařskou rezidencí a přitahovala tudíž bezpočet návštěvníků z celé říše. To se bezpochyby muselo výrazně projevit i v podhradí, které - ačkoliv v té době zdánlivě nedosahovalo významu Starého Města – bylo sídlem mnoha dvořanů a říšských hodnostářů. Karel IV. vybuřoval nové městské hradby obklopující mnohem širší území než doposud. Jejich zeď směřovala od jihozápadního hradčanského nároží k západnímu okraji strahovského kláštera, dále ke kostelu sv. Vavřince na Petříně a dolů k řece. K stávajícímu městu tak byl připojen celý areál johanitské komendy i území Újezdu mezi Petřínem a Vltavou. Na místě starého románského Juditina mostu byl vybudován nový, který se stal součástí nově vytyčené trasy korunovačních průvodů českých králů, vedoucí od Vyšehradu na pravém břehu Vltavy přes most na levý břeh,

---

⁴⁴ Tomek I (pozn. 31), s. 387.

⁴⁵ Vlček (pozn. 10), s. 29.

⁴⁶ Hlavsa-Vančura (pozn. 9), s. 31, obrázek na s. 30. Malostranské gotické pečetidlo je dodnes zachováno v Archivu hlavního města Prahy.

⁴⁷ Vlček (pozn. 10), s. 29-30.

dále Mosteckou ulicí ústící do Malostranského rynku a dále Nerudovou ulicí až na Hrad. Právě tato trasa byla lemována četnými reprezentativními paláci významných osobností, svázaných s panovnickým dvorem. Po smrti Karla IV však nastal jejich velký odliv, související patrně také s přesídlením jeho nástupce Václava IV. na Staré Město. Dalším faktorem postupné proměny ve struktuře obyvatelstva byl stále sílící vliv biskupského dvora, přestavěného v průběhu 14. století v okázalou rezidenci, která se složením svých úředníků v mnohém podobala královskému dvoru. S proměnou a vzestupem významu biskupského dvora započal biskup Jan IV. z Dražic po svém návratu z Avignonu roku 1329 a pokračovali v něm i arcibiskupové Arnošt z Pardubic a Jan Očko z Vlašimi. Menší Město se postupně stalo takřka „biskupským městem“, ve kterém dvůr představoval hlavní odbytiště městských pracovních sil. Zaměstnával řemeslníky, služebnictvo i vážené měšťany a údajně svým dílem přispěl k postupné proměně sociální skladby obyvatel Menšího města a to ve smyslu slábnoucího šlechtického zastoupení a naopak početnější řemeslnické třídy.⁴⁸ Skutečnost, že se území Malé Strany stalo centrem církevní moci, mu v dobách nadcházející společenské a náboženské krize pochopitelně neprospěla. Dá se předpokládat, že když na podzim roku 1364 začal v hlavním městském farním kostele sv. Mikuláše kázat Jan Milíč z Kroměříže⁴⁹, bylo to bohatství, pompéznost a aktivita blízkého dvora arcibiskupa, proti nimž vystupoval. Napříště se Menší Město pražské mělo stát epicentrem sporu mezi přívrženci katolické vlády a stále početnějšími utrakvisty, což se mu ve výsledku stalo osudným. Roku 1420 to pak bylo právě ono, které v rámci bojů mezi Pražany sympatizujícími s husitským hnutím a královským vojskem zcela lehlo popelem.

3.2 Malá Strana v letech 1400 – 1750

Viz tabulka v textové příloze bakalářské práce.

---

⁴⁸ Vlček (pozn. 10), s. 32-33.

⁴⁹ Ekert I (pozn. 12), s. 168.

4. Malostranské náměstí v 15. století

Rekonstruovat vizuální podobu Malostranského náměstí v 15. století je značně nesnadné především z toho důvodu, že se pro toto období nezachoval žádný ikonografický pramen skutečné dokumentační hodnoty a ze stávajících objektů z tohoto období již rovněž nelze vyčíst zhola nic. Nejstarším známým vyobrazením Prahy je kolorovaný dřevořez od Michaela Wolgemuta a Wilhelma Pleydenwurffa z knihy Hartmanna Schedela *Liber cronicarum* vydané roku 1493 [I]. V pohledu od Vyšehradu jsou však na panoramatu Prahy zachyceny pouze její dominanty a to ještě ve značně schématické a stylizované podobě, ostatní zástavba je zcela ignorována. Největší pozornost je pochopitelně věnována Pražskému hradu a nedostavěné katedrále sv. Víta v horní části, Menší Město v podhradí je zachyceno v levé části uprostřed, avšak ze samotného náměstí je patrný jen vystupující kostel sv. Mikuláše s věží, stále ještě poškozenou husitskými bouřemi.⁵⁰ Naše znalosti jsou tudíž omezeny na útržkovité informace z písemných pramenů a tak i následující kapitola bude obsahovat řadu spíše věcných údajů, upozorňujících na zajímavé momenty, které však bohužel nelze hlouběji interpretovat.

Průzkum pramenů k tomuto období provedl již Václav Vladivoj Tomek v zmíněných *Základech starého místopisu pražského*⁵¹ a v *Dějepisě města Prahy*, kde uvedl také celistvý místopisný popis Prahy v době před husitskými válkami (za vlády Karla IV. a Václava IV)⁵² a po husitských válkách do smrti Ludvíka Jagellonského v roce 1526⁵³. Tak víme, že před vypálením města bylo na náměstí (zvaném rynek) celkem asi 49 objektů, spolu s dvojicí kostelů, farou, školou, masnými krámy a blíže nelokalizovaným pranýřem, v prostoru v dolní části náměstí se uváděl rybí trh. V samotném středu rynku byl na jižní straně kostel sv. Mikuláše se hřbitovem (zabírajícím zhruba prostor dnešního kostela), ohraničeným hřbitovní zdí, na straně severní kostelík sv. Václava zřejmě také obklopen hřbitovem, k němuž po jižní straně přiléhal jeden dům bez bližšího určení, farní škola sv. Mikuláše a východně od ní dům uhlíře s uhlířskou hutí. V Prostranství mezi kostelem sv. Václava s těmito domy a hřbitovem sv. Mikuláše se od západu k východu táhly dvě řady masných krámů (dva nejvýchodnější přistavěné roku 1315 od královny Elišky Přemyslovny), na jižní straně od nich a zároveň na

---

⁵⁰ Bečková (pozn. 18), s. 14-15.

⁵¹ Tomek, *Základy Starého místopisu* (pozn. 4). Malostranské náměstí s. 1-17, 30-32, 47-50, 88.

⁵² Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy II*, Praha 1871. Malostranské náměstí na s. 107 – 110.

⁵³ Idem, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891. Malostranské náměstí s. 27-34.

východní straně od kostela sv. Mikuláše (na místě dnešních domů čp. 2-5) stálo 10 malých domků s krámkou a příbytky nad nimi, z nichž nejjižnější rohový byl kovárnou. Severně od hřbitovní zdi kostela sv. Mikuláše v horní části rynku byl ještě uličkami oddělený střední blok čtyř domů (zaujímajících zhruba místo západního průčelí dnešního profesního domu), z nichž druhý v pořadí od hřbitova sloužil jako radnice Menšího Města.⁵⁴ Po čtyřech stranách rynku pak stály měšťanské domy ve větším počtu, než tomu bylo v následujících obdobích. Na západní straně (na místě pozdějšího Lichtenštejnského paláce) stálo tehdy pět objektů, na jižní delší straně celkem 15 domů ve dvou blocích (10 v horním a 5 ve spodním), na východní straně pak opět 5 domů a na severní delší straně 8 domů ve dvou blocích po 4.⁵⁵

Jmenujme teď alespoň několik objektů, které lze považovat za významnější část předhusitské zástavby. Je jisté, že nejstarší v té době stojící objekt v prostoru náměstí byl románský kostelík sv. Václava. Ačkoliv nemáme doklady o tom, kdo konkrétně se zasloužil o výstavbu této památky, motivaci k jejímu vzniku zřejmě poskytla legenda tak silně zakořeněná v povědomí lidí, že prokazatelně přetrvala až do 18. století. V jejím znění figuruje prostor kostelíku jako místo dávného zázraku, který se udál při převozu rakve s tělem sv. Václava ze Staré Boleslavi do kostela sv. Víta na Pražském hradě, kde měl být zavražděn český kníže pohřben. Zapsána byla ve svatováclavské legendě *Oriente iam sole* z poloviny 13. století, uvádějící, že ve chvíli, kdy procházel průvod se světcovým tělem okolo vězení, vězni byli božskou mocí zbaveni svých okovů a vyvedeni ze žaláře, pročež se na tomto místě zbudoval kostelík sv. Václava.⁵⁶ Později roku 1541 došla legenda svého převyprávění v *Kronice české* Václava Hájka z Libočan a byla to tato její forma, která se tradovala další staletí a byla také reflektována ve výtvarném umění (v kronice je rovněž jedno z nejstarších dochovaných vyobrazení události, zcela nejstarší se pak nachází v kapli sv. Václava v katedrále sv. Víta). Vůz s rakví tažený voly se podle ní měl zastavit v Menším Městě pražském poblíž zdejšího žaláře a nebylo možné s ním pohnout ani po zapřažení dalších volů a koňů. Až když kněží od sv. Víta přispěchali a poradili přítomným lidem, aby propustili uvězněné, vůz se opět rozjel a dojel až na určené místo, tažený nyní pouhými dvěma voly.⁵⁷ Tato

---

⁵⁴ Tomek II (pozn. 52), s. 108-109.

⁵⁵ Ibidem, s. 109-110.

⁵⁶ <http://www.nase-rotunda.cz/historie-rotundy> (vyhledáno 4. 4. 2014).

⁵⁷ „Když pak k jednomu žaláři v Menším Městě pražském, v němž mnoho měšťanů bylo zavřeno, ano slunce již vycházelo, tělo přivezeno bylo, volové se zastavili a vozem s tím tělem hnouti nemohli, tu si mnoho volů i koňů připřáhli a nic si neprospěli. Tu se jest mnoho lidí k tomu divadlu zběhlo, ptajíc se, co

událost tedy údajně zavedla příčinu k vystavění kostela zasvěceného sv. Václavovi, který zde měl stát jako stálá připomínka zázraku. Zda tomu tak skutečně bylo či byla legenda spojená se stavbou až dodatečně, není jisté, stejně jako nevíme přesnou dobu vzniku kostela. V posledním archeologickém průzkumu v letech 2004-2005 však byla na místě nalezena část kamenného kruhu z 10. století, jehož účel není jistý, je však možné, že představuje první ohraničení památného místa. Dalším nálezem pak byly románské šestihranné keramické dlaždice z 11. století, nesoucí reliéfy lvů a gryfů. Jedná se o nejstarší typ českých románských terakotových podlah, nazývaný „vyšehradský“.⁵⁸ Nejpozději v 11. století zde tedy rotunda stála a s tímto obdobím pak koresponduje i nejstarší verze uvedené legendy, zaznamenaná v tzv. *Legendě Vavřincově* z roku 1030, která sice uvádí příběh v trochu jiné podobě a nespécifikuje tak konkrétně místo, kde se odehrál, ale v základní formě uvedeného zázraku odpovídá – tedy v tom, že se vůz se světcovým tělem tažený voly zastavil a nebyl sto jet dále, dokud nebyla sjednána určitá náprava – v tomto případě dokud všichni přítomní spolu s biskupem, kněžími a bratrovrahem Boleslavem nevykonali hromadnou modlitbu k Bohu.⁵⁹ O tom, že by byl

---

*by tak těžké vezli. Služebníci odpověděli: Tajné věci pána našeho knížete Boleslava z Boleslavi na tento hrad vezeme. A když na tom místě těžce pracující dlouhou chvíli stáli, někteří z Pražanů řekli: By ne toliko než těžší kamení ale i volové vezli, tito volové a koně připřažení tímto vozem by snadno hnouti mohli, ale něco tuto divného jest. A přistoupivše k vozu pozdvihli to přikrytí a truhlu otevřeli a uzřevše tělo Svaté svého knížete Václava tu ležet poznali, vzkřikli i velikými hlasy boha chválice. Když to uslyšel kněz nejvyšší a správce kostela sv. Víta, přišel jest tu se svými kněžími a řekli k lidu: Víte dobře, že tento svatý kníže dokavad' jeho Svatá duše v tomto těle obývala, rád činil skutky milosrdné, zvláště lidem v úzkostech postavený(ch) a žalárným, protož každé vězně z vězení tohoto propustiti, vinné i nevinné, neb tento svatý kníže chce i po smrti čin milosrdenství učiniti. To když tu učinili, hned tělo svaté až do kostela sv. Víta dvěma toliko voly přivezli. Věžňové chválu pánu Bohu vzdávali svatému Václavu děkující. Dva z nich pak otec a syn pohané byvše tu hned se pokřtiti dali a za svatým tělem šli ...“ - Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, 1819 (reprint Jana ze Schönfeldu), s. 176-177. – Dostupné v digitální knihovně ÚK FF MU <http://knihomol.phil.muni.cz/dl/oldbooks/kronyka-ceska-hajek-z-libocan-1819> (vyhledáno 4. 4. 2014).*

⁵⁸ Podle podobných dlaždic nalezených v rotundě sv. Vavřince na Vyšehradě. Informace o archeologickém průzkumu a jeho nálezech zveřejněné na již dříve citovaných oficiálních stránkách projektu Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy, který usiluje o záchranu a zpřístupnění rotundy sv. Václava <http://www.nase-rotunda.cz/unikatni-objev> (vyhledáno 4. 4. 2014).

⁵⁹ Laurentius z Monte Cassina, *Utrpení svatého Václava*, 1030 – překlad z latiny Josef Truhlář, Vavřince, mnicha sv. Benedikta, Utrpení sv. Václava, in: Josef Emler (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum I (Prameny Dějin českých I – Životy svatých a některých jiných osob nábožných)*, Praha 1873, s. 167-182. Následující citace s. 179 - 180: „Potom za času pana Vojtěcha, vznešeného vyznavače a biskupa, ano z nadřečeného chrámu vyzdvíženo, do svého města, totiž Prahy, přenášeno a tam se slušným uctěním znova pochovááno bylo, totiž v chrámě sv. Víta mučedníka, když po cestě čtyřspřežným vozem je vezli a četný zástup kněžstva a lidu s nadřečeným ctihodným biskupem voskové svíce nesouce a žalmy a chvalozpěvy propěvující provázeli, divným způsobem zázrak za našich časů velmi řídký se udál, nikoli, jak věříme, bez pokynutí všemohoucího boha (...). Neboť, jak nám od jistého hodnověrného obyvatele nadřečeného království slovanského sděleno, jakmile k vyvýšenému místu řečeného města přišli, koně vůz táhnoucí náhle se zastavili a majíce nohy jakoby k zemi přirostlé nemohli se místa. I hleděli pohnati je vozkové otěžemi, bitím, pokřikem a postrkáváním rukou, jak mohli, než, jak jsme řekli, na žádnou stranu je pohnat nemohli. Zatím přišel bratr jeho, krví bratrovražednou poskvrněný, a jakoby skutku svého litoval a želel, se slzami a třesoucím tělem nad mrtvolou zavražděného bratra klesl prose za odpuštění spáchaného proti bratru

motiv zázraku již ve sledovaném 15. století v objektu vizuálně přítomný prostřednictvím narativního vyobrazení události, které se zde s jistotou nacházelo později, nemáme žádné zprávy. Písemné prameny, citované Tomkem, se omezují na čtyři stručné zmínky: 1. z roku 1309 o tom, že kostel sv. Václava v podhradí spravoval kněz Henricus, druhá z roku 1383 o potvrzení kněze kaple sv. Václava v kostele sv. Mikuláše v Menším Městě pražském, třetí z roku 1434 se zmiňuje o kapli v souvislosti s domem Walthera, který stál za ní a poslední z roku 1479 zase pouze lokalizuje kostel sv. Václava naproti domu pekaře Michala Sobíka.⁶⁰ Také František Ekert ve svých *Posvátných místech* nezmiňuje žádné informace o výzdobě kostela v tomto období, pouze udává, že podací právo ke kostelu měli ve 14. století zemané z Telec a v 15. století zemané ze Zruče a seznam kněží od roku 1309 do cca 1420.⁶¹ Nakolik byl kostelík poškozen při vypálení Malé Strany roku 1420, nevíme, zřejmě byl ale brzy obnoven a zanikl pouze hřbitov kolem něj, jehož pozemky pak byly postupně odprodávány.⁶²

Druhou nejstarší stavbou byl větší kostel sv. Mikuláše, vystavěný roku 1282 (dle Ekerta přičiněním měšťanstva) a vysvěcen 12. 1. 1283 biskupem Tobiášem.⁶³ Událo se tak jistě v souvislosti se založením města a z důvodu potřeby kapacitně dostačujícího farního kostela na hlavním náměstí, jehož funkci pro své malé rozměry nemohl zastávat kostelík sv. Václava. Podací právo v kostele měli nejprve čeští králové, roku 1396 pak daroval Václav IV. kostel se vším vybavením a tímto právem kolegiální kapitole na Karlštejně, která jej držela až do husitských válek.⁶⁴ O trochu více písemných zpráv přepsaných Tomkem, než jsme měli k dispozici u kostela sv. Václava, nám vypovídá něco málo o zdejších oltářích a také o tom, že již v předhusitské době směřovaly do

---

zločinu. Potom uzavřeli všichni, že vypřáhnou koně více spřežení volů zapřáhnou, aby snáze vozem pohnuli; však i takto marně se namáhali. To vida biskup posly do města rozeslal a pro ostatní kněžstvo narychlo vzkázal; kteréhož rozkazu rádi poslechnuvše spěšně přišli a k všemohoucímu pánu spolu s biskupem a lidem, který k doprovodu svatého těla onoho by se sešel, pokleknuvše k zemi a ruce k nebesům rozpjavše se modlili, aby bůh, jemuž vše s vůlí jest možností, milostivě ráčil vyplniti, zač s nábožnou myslí a s důvěrným srdcem žádali. Jejich modliteb, slzí a zbožných myslí neoslyšela nesmírná laskavost boží, nýbrž udělila jim, zač žádali (...). Neboť týž vůz, který prve čtyřmi koňmi a skoro dvanácti spřeženími volů popojeti ani jinak se pošinouti nemohl, potom po skončené modlitbě (...) s rychlostí velikou toliko spřežením volů pohnut jest.“

⁶⁰ Tomek, *Základy starého místopisu* (pozn. 4), s. 2.

⁶¹ Ekert II (pozn. 12), s. 332.

⁶² D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1.

⁶³ Ekert I (pozn. 12), s. 167.

⁶⁴ *Ibidem*.

kostela sv. Mikuláše četné fundace malostranských měšťanů.⁶⁵ Dá se předpokládat, že některé z nich jistě měly určitý sebe-reprezentativní či komemorativní charakter, ačkoliv o tom, jak (a zda vůbec) se tato případná motivace vizuálně projevila na realizovaných oltářích, bohužel nic nevíme. Již roku 1359 odkázali Albert farář ve Hvizdech, jeho bratr - malostranský měšťan Mikuláš Šlégl a jejich sestra Kristýna dvě kopy grošů z příjmů tří polí bavlny na zhotovení oltáře sv. Prokopa v kostele. Z roku 1365 máme zprávu potvrzující existenci oltáře sv. Apoštolů Petra a Pavla, bohužel bez dalších okolností vzniku. Ze zprávy z roku 1402 se dozvídáme, že paní Kateřina zvaná Kačka, dává na památku svého muže Václava Nárožníka (a s jeho dřívějším souhlasem) 12 kop grošů na zhotovení oltáře sv. Kateřiny (nadaného nejrůznějším ozdobným vybavením jako knihou misálů, kalichem, ornátem, pallou apod.) a na zřízení jejich osobní hrobky s náhrobním kamenem. V tomto případě snad nelze popřít, že šlo o akt výrazného proniknutí do veřejného prostoru kostela se snahou o zachování paměti na bezpochyby významné a majetné měšťany, o nichž dnes bohužel víme jen to, že Václav Nárožník byl městským konšelem (jak se dozvídáme z Tomkových soupisů členů městské rady⁶⁶). Ze zápisů z roku 1404 a 1410 vyplývá, že jakýsi ctihodný Václav řečený Knoblauch, probošt míšenský a kanovník kostela pražského spolu s Annou z Nové Plzně, vdovou po jeho synovci Albertovi, zde založili oltář sv. Doroty a Barbory. Z roku 1407 máme zprávu o testamentu Jiříka Lounského, měšťana Menšího Města ve výši ½ kopy grošů ročně na svíčky ve svícnech na hlavní oltář (*altare majus*), aby zde hořely při mších a nešporách ve stejné svátky Krista, Panny Marie, patronů a při dalších významných slavnostech, jako v kostele pražském (myšleno nepochybně sv. Víta na Pražském hradě). Téhož roku pak Vavřinec Nárožník (rovněž člen městské rady⁶⁷, který bydlel mezi léty 1303-1307 na jižní straně náměstí v domě čp. 270⁶⁸ a podle Cyrila Merhouta také v nárožním domě při Karmelitské ulici čp. 268⁶⁹) a jeho žena Svata dávají kostelu 12 kop grošů ročně na oltář sv. Jana Evangelisty, sv. Jana Křtitele a sv. Doroty. Víme, že před vypálení kostela roku 1420 (v rámci vystěhování obyvatel do ostatních pražských měst) bylo odneseno a zachráněno některé kostelní vybavení, ornáty, klenoty a zádušní peníze, které byly po dobu válečných let až do roku

⁶⁵ Tomek, *Základy starého místopisu* (pozn. 4), s. 1.

⁶⁶ Tomek V (pozn. 31), s. 93. Václav Nárožník zaznamenán v letech 1396, 1400 a 1401 kdy, jak je uvedeno, zemřel.

⁶⁷ Tomek V (pozn. 31), s. 94-95. Vavřinec Nárožník zmiňován v letech 1401, 1404, zřejmě 1405, 1407 a patrně také 1410 (zde uvedeno pouze jméno Nárožník).

⁶⁸ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 270/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 1.

⁶⁹ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 19.

1430 uschovány u významných měšťanů.⁷⁰ Co přesně však zůstalo z výzdoby kostela a zda bylo zachováno něco z výše zmíněných oltářů, není jisté. Bohužel tudíž není možné blíže rekonstruovat proměnu, která se v něm odehrála v souvislosti s jeho změnou na kostel utrakvistický, tedy ani vizuální střet katolické a utrakvistické konfese. Dochovala se pouze jediná zpráva o zřetelně utrakvistickém oltáři z roku 1434 z odkazu Beneše od Brány Strahovské, který měl být umístěn po levé straně jdoucí ke kůru a měl na něm být vymalován Kristus na kříži a kalich s hostií smočenou v krvi proudící z jeho boku.⁷¹ Další zprávy a odkazy měšťanů z 15. století svědčí pouze o tom, že kostel byl v jeho průběhu opravován a teprve na počátku 16. století znovu zaklenut.⁷²

Ze světských staveb v tomto období musela být bezpochyby dominantní radnice, do husitských válek umístěná ve středu náměstí a po jejím vyhoření od roku 1436 do roku 1478 v objektu na jižní straně náměstí na místě dnešního čp. 271, který před tím patřil malostranským notářům⁷³. O tom, jak tyto budovy vypadaly, však bohužel rovněž nemáme žádné zprávy. Za třetí a konečnou budovu radnice si pak obec jistě ne náhodou zvolila nárožní dům na východní straně náměstí (dnešní čp. 35), který patřil pánům ze Šternberka (později pánům z Michalovic) a v době, kdy byla majitelkou Anna ze Šternberka, sestra markrabat Jošta a Prokopa, byl králem Václavem IV. osvobozen od městských platů a zapsán do Zemských desek. V té době jistě musel být velmi reprezentativním a rozsáhlým objektem, během husitských válek však vyhořel a ještě roku 1470, tedy krátce před tím, než jej zakoupila městská rada pro svou novou radniční budovu, se připomíná jako pustý, velikostí parcely však zřejmě vyhovoval více, než starší radnice v jižním bloku.⁷⁴ Z dalších významnějších objektů připomeňme snad jen nárožní dům na místě dnešního čp. 267, vybudovaný s použitím úseku západní části původní Újezdské brány, zrušené někdy po roce 1360. Tento objekt patřil nejprve od roku 1389 Bohuslavu Hrubcovi, roku 1404 jej Kateřina, vdova po Hanušovi, vzdala svému druhému muži Dobešovi ze Starého Města a roku 1414 jej tatáž žena, spolu s pivovarem v domě a vším domovním majetkem darovala blízkým přátelům a

---

⁷⁰ Tomek VIII (pozn. 53), s. 27.

⁷¹ Tomek, *Základy starého místopisu* (pozn. 4), s. 1.

⁷² Tomek VIII (pozn. 53), s. 27-28. Tomek zde uvádí odkazy z roku 1448 na stavbu a opravení kostela, z téhož roku na kostelní zvon a z roku 1464 na sklo ke kostelu, z čehož lze soudit, že se tehdy zasazovala skla do již hotových oken. Ještě roku 1502 se dokončovalo klenutí kostela a kladl se krov, který se však o několik let později propadl a tak musela být klenba již roku 1512 částečně obnovena.

⁷³ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 271/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 1.

⁷⁴ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 35 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965.

příznivcům Jana Husa kutnohorskému mincmistrovi Petru Zmrzlíkovi ze Svoješína a Husovu advokátovi Janu z Jesenice. Když pak oba majitelé dům o rok později prodávali, utřžili za něj částku 170 kop grošů, což byla cena pro předhusitské objekty na Malé Straně naprosto nevídaná (ceny domů na náměstí se v 1. polovině 15. století pohybovaly kolem 30 kop, v druhé polovině – s výjimkou severního bloku - pak zhruba kolem 50 a kupříkladu samotná druhá radniční budova, která před tím nepochybně prošla určitou rekonstrukcí, byla roku 1478 prodána za 105 grošů), muselo se tedy zřejmě jednat o dům velmi výstavní⁷⁵. Jelikož však nemáme přehled o jeho ceně v předcházejícím období ani podrobnější informace o identitě předchozích majitelů, nemůžeme dost dobře posoudit, kdo byl zodpovědný za jeho výstavbu a zda na ní mohli participovat i tito posledně zmínění významní majitelé.⁷⁶ Dalšími objekty však nemá cenu text zatěžovat, jelikož pouhá zmínka o nich nemá pro účel této práce žádnou vypovídací hodnotu.

Pro kontinuitu postupného vývoje prostoru je však třeba nastínit jeho proměnu po husitských válkách. Podle zápisu městských knih bylo do roku 1436 na Malé Straně obnoveno asi 54 domů - tedy necelá třetina předhusitské zástavby. Tyto domy se nacházely zejména v Mostecké ulici, v části Nerudovi ulice a pochopitelně na náměstí - zejména na jeho jižní straně, místy i po stranách ostatních.⁷⁷ Některé objekty v jižním bloku náměstí (zejména v dolní části) zřejmě unikly rozsáhlejšímu poškození, ostatní byly brzy znovu vystavěny, šlo však spíše o drobnější domy menšího významu, jejichž cena do konce století zdaleka nedosáhla částky 100 kop grošů (s výjimkou již zmíněných objektů druhé radnice – dnešní čp. 271 – která roku 1500 dosáhla ceny 340 kop grošů a dnešního čp. 267, který byl roku 1494 prodán za 200 kop grošů). V období do roku 1450 byla obnovena většina ostatních objektů na náměstí, jako poslední přišly na řadu domy v západním bloku (na místě dnešního Lichtenštejnského paláce čp. 258), několik objektů ve středu náměstí a domy v horní části severního bloku (na místě dnešního čp. 1). Je příznačné, že po přesídlení Vladislava Jagelonského ze Starého Města na Pražský hrad se proměnil zejména charakter zástavby v severním a částečně i

---

⁷⁵ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 267/III, 516/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 1.

⁷⁶ Myšlenku, že by snad na výšku částky, kterou za dům utřžili, mohly mít vliv i jejich společenské kontakty a postavení, snad můžeme vyloučit vzhledem k tomu, že hodnota domu se i v dalších letech pohybovala dosti vysoko. Cena sice ve 2. polovině 15. století klesla asi na polovinu ceny předhusitské, to však nepochybně zapříčinila částečná devastace objektu během husitských válek a i při této hodnotě zůstal jedním z nejdražších objektů na náměstí.

⁷⁷ Hlavsa - Vančura (pozn. 9), s. 55.

v západním bloku náměstí, tedy v pohledové ose přímo pod Pražským hradem. Ceny domů v této oblasti se již koncem 15. a zejména pak na počátku 16. století rapidně zvýšily, stejně jako struktura majitelů, které nyní tvořila menšinově nižší šlechta a většinově příslušníci městské elity, zejména z řad členů městské rady. V tomto případě je zajímavé zmínit alespoň dvojici konšelů, kteří od svého prvního zvolení do městské rady v letech 1478 a 1479 začali prostor náměstí pozoruhodným způsobem opanovávat hromaděním zdejších objektů, z nichž mnohé rekonstruovali a později odprodali za zřetelně zvýšenou cenu. Jedním z nich byl Jan Petruželka, udávaný v materiálech nejprve jako pekař, později jako mlynář, s určitostí však zastávající funkci konšela v období od roku 1478 do roku 1503 (s drobnými přestávkami)⁷⁸. Ten vlastnil na náměstí postupně tolik objektů, jako nikdo jiný v té době. Jako první zakoupil nárožní dům v horním bloku severní strany náměstí (dnes součástí čp. 1) v hodnotě 65 kop grošů, který držel dalších 10 let, značně jej přestavěl a prodal již za 190 kop.⁷⁹ Už roku 1479 však získal další objekt v hodnotě 50 kop grošů, tentokrát ve východním bloku na místě dnešního čp. 36 – tedy vedle o rok dříve zakoupené nové radniční budovy – který sice nedržel dlouho, ale opět jej rekonstruoval a prodal za cenu 80 kop grošů.⁸⁰ V roce 1481 pak zakoupil nárožní pozemek ve středu náměstí na východní straně od kostela sv. Mikuláše (na místě dnešního čp. 5), na kterém vybudoval menší objekt, odprodáný o 4 roky později za 41 kop grošů.⁸¹ V roce 1478, kdy prodal svůj dům na severní straně náměstí, pak o kousek dále v tomto bloku zakoupil dům jiný (opět dnes součástí čp. 1) v hodnotě 44 kop grošů, jehož přestavbu provedl v dosti krátkém čase a při následujícím prodeji se cena zvýšila na 135 kop grošů.⁸² Pátý objekt – v dolním bloku severní strany náměstí (na místě dnešního čp. 7) – spíše jen přeprodal, aniž by do něj učinil nějaké zásahy⁸³, šestý dům na straně jižní (dnešní čp. 272), sousedící s bývalým radničním domem, který zakoupil roku 1498, však zůstal v jeho rodině až do roku 1576 a nesl od

---

⁷⁸ Tomek IX (pozn. 31), s. 305-308 a 310. Vyskytuje se v seznamech v letech 1478 – 82, znovu 1485-90, 1495-99, 1500-1501, 1502-1503 a naposledy po velké přestávce 1517-18 (byl pravděpodobně zvolen celkem 17krát).

⁷⁹ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 1/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1-2. Zde uveden jako Jan pekař, řečený Petruželka.

⁸⁰ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 36 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 1.

⁸¹ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 5/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 3-4.

⁸² D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 1/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 13.

⁸³ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 7/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 8.

začátku 16. století jméno „Petružilkovský“⁸⁴. Druhý konšel Mikuláš Ráj byl členem městské rady v letech 1479-1506⁸⁵, kdy byl údajně za záhadných okolností v radním domě popraven⁸⁶ a vlastnil na náměstí postupně celkem 5 objektů. Nejprve 2 objekty v dolním bloku na severní straně náměstí (na místě dnešního čp. 6), z nichž jeden zakoupil již roku 1479 za 90 kop grošů a podstatně jej přestavěl, 2. pak přikoupil roku 1484 za částku 119 kop grošů po Janu Pypnisskovi, jeho sousedu, který byl popraven za odboj proti městské radě. Oba domy postupně prodal roku 1486 za velmi vysokou částku 300 kop, v případě domu po Pypnisskovi však asi nemusela mít na zvýšení ceny vliv jeho podstatná přestavba, jako spíš fakt, že pozůstalá vdova byla donucena prodat dům značně pod cenou.⁸⁷ V horním bloku na stejné straně náměstí pak roku 1491 zakoupil dům U černé růže (část dnešního čp. 1) v hodnotě 150 kop grošů, který zřejmě stavebně vylepšil a držel jej až do roku 1500, kdy jej směnil s Vilémem Zubem z Landštejna za jeho sídlo U tří králů (zřejmě dům čp. 48/171 v Nerudově ulici).⁸⁸ Od téhož pak koupil roku 1501 bývalý objekt malostranské radnice na jižní straně náměstí (dnešní čp. 271, sousedící s domem Jana Petružilky) v hodnotě 340 kop grošů⁸⁹, přičemž v té době již patrně vlastnil i vedlejší dům (dnešní čp. 270)⁹⁰. Na objektech zjevně prováděl určité stavební úpravy, o čemž snad svědčí i jeho smlouva z roku 1502 se sousedem Janem Petružilkou o společné zdi, na které mohou oba stavět.⁹¹ Tito muži si, jak je vidět, vybírali pro své stavební aktivity povětšinou významnější objekty na privilegovaných místech. Ať už to bylo výrazem jejich snahy o společenskou prestiž či pouhé dovednosti v obchodování s nemovitostmi, bezpochyby představují reprezentativní vzorek těch, kteří do vizuální podoby prostoru náměstí v dané době pronikli nejméně.

---

⁸⁴ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 272/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 1-2. Zde uveden jako mlynář.

⁸⁵ Tomek IX (pozn. 31), s. 305-309. V seznamu konšelů uveden v letech 1479-80, 1482-84, 1486-89, 1492-94, 1499-1500, 1501-2 a 1504-6 (byl pravděpodobně zvolen celkem 11krát).

⁸⁶ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 271/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 2.

⁸⁷ D. Líbal, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 2 a 4.

⁸⁸ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 1/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 11.

⁸⁹ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 271/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 2.

⁹⁰ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 270/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 1

⁹¹ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 272/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 2.

5. Malostranské náměstí od počátku 16. století do roku 1620

Do osudů náměstí v 16. století značně zasáhly události dvojího charakteru – destruktivního v podobě dvojice požárů v roce 1503 a v roce 1541 a naopak „konstitutivního“ v podobě rozkvětu a renesanční proměny za Ferdinanda Tyrolského a především pak za Rudolfa II., kdy se pražské podhradí zaplnilo majetnými šlechtici a příslušníky dvorské a měšťanské elity. Požár v roce 1503 propukl v již zmíněném domě Petružilkovském (čp. 272) a zničil objekty na jižní a východní straně náměstí (kromě nárožní radnice čp. 35), v Karmelitské, Mostecké a dnešní Prokopské ulici, Lázeň (čp. 286) a kostel Panny Marie na maltézské jurisdikci a vrchol Juditiny věže – celkem asi 60 objektů⁹². Co nebylo zničeno na počátku století, bylo povětšinou poškozeno během velkého požáru v roce 1541, který bezprostředně po události popsal Václav Hájek z Libočan ve spise *O nešťastné příhodě, kteráž se stala skrze oheň v Menším Městě Pražském a na Hradě Svatého Václava i na Hradčanech etc.*, dedikovaném nejvyššímu zástupci Království českého panu Zdislavovi Berkovi z Dubé.⁹³ Z něj se dozvídáme, že požár vypukl za neobyčejně horkého a suchého počasí dne 2. června mezi 19. a 20. hodinou, v kuchyni domu pana Ludvíka z Gutštějna na náměstí (část dnešního čp. 7 zvaný Bašta). Pokrývači, opravující právě krov radnice, zaznamenali oheň jako první a poplašným voláním upozornili lid na rynku. Všichni přítomní ihned běželi k domu a chtěli pomoci s hašením ohně, avšak služebnictvo nikoho nepustilo dovnitř a snažilo se situaci zvládnout samo. To se však nepodařilo. Když si konečně uvědomilo marnost svého počínání a vpustilo dovnitř pomoc, bylo již pozdě. K ohnisku požáru nebylo možné se dostat přes hořící seno a slámu v maštali, která se nacházela přímo u kuchyně domu. Oheň se tak začal rychle šířit všemi směry, dostal se až na Hradčany, přes ně dále k valům Pražského hradu, odtud přes suchou trávu až k hradním příkopům a dále na kapli Všech svatých, královský palác a katedrálu sv. Víta. Na rynku byla ušetřena východní strana počínající radnicí a domy v jeho prostředku kolem kostela sv. Mikuláše (kostel sv. Václava i obecní kuchyně stojící severněji byly značně poškozeny), celkově pak na Malé Straně odolalo jen 78 budov (z původního počtu 211 objektů⁹⁴).⁹⁵ Velkou tragédií představovalo také shoření zemských desek. Není překvapující, že takováto

---

⁹² Merhout, *O Malé straně* (pozn. 6), s. 27.

⁹³ Václav Hájek z Libočan, *O nesstiasnee przihodie kteráž gse stala skrze ohen w Menssim Miestie Pražském, a na Hradie Swatého Wacslawa, y na Hradčanech etc. Leta. M. D. XXXXI*, Menší Město pražské 1541.

⁹⁴ Hlavsa – Vančura (pozn. 9), s. 57.

⁹⁵ Václav Hájek z Libočan, *O nešťastné příhodě* (pozn. 93), fol. 2r, 2v a 3r.

živelná katastrofa byla v soudobém vnímání považována za Boží trest, jak dokazuje i úvod Hájkova spisu: „*Coby za příčinu bylo takové rány Boží na nás, lidé moudřejší domnívají se, že hříchové naši, kterýchž pán Bůh trpěti neráčí, ale pro ně pomstu činil a činí a zvláště pro naši velikou pýchu dopustiti ráčil (...), snad i pro neposlušenství (...) a bezpochyby pro jiné všechny hříchy, protož je potřebí jisté nápravy, aby pán Bůh svůj hněv od nás odvrátiti ráčil.*“⁹⁶ Dnes se na požár díváme jako na impulz, který urychlil nástup renesančního slohu⁹⁷, ačkoliv nenávratně zakryl zajisté neméně zajímavé období gotické. Objekty, jež vstaly z popela této katastrofy, byly zpravidla mnohem výstavnější a odrážely nové tvarosloví, které nám přišlo již s prvními vlašskými staviteli, povolányi do Prahy na počátku vlády Ferdinand I. Nastala také první velká vlna výstavby městských paláců, vznikajících na rozsáhlejších parcelách, původně poskytujících místo pro několik domů. Pozemky či vypálené objekty byly výhodně odkupovány od chudších měšťanů, kteří nedisponovali prostředky potřebnými pro jejich obnovu a následně přestavovány v reprezentativní sídla sebevědomé šlechty. Dle soudobých svědectví byly některé takto vzniklé paláce údajně natolik honosné a komfortní, že předčily i rezidenci královského místodržitele arcivévody Ferdinanda Tyrolského či samotného panovníka.⁹⁸ Stavební činnost šlechty byla však v přímém rozporu se zájmy města, které se v té době muselo vyrovnávat s velkým přílivem obyvatelstva vytvářením nových ubytovacích kapacit.⁹⁹ Obec nadto přicházela o peníze z daní z těchto objektů, jelikož po porážce stavovského odboje v roce 1547 ztratila řadu svých práv, včetně možnosti bránit se vyjímání šlechtických objektů z městské jurisdikce a jejich zapisování do zemských desek.¹⁰⁰ Nebyla to však jen šlechta a městská rada, v jejichž střetávajících se zájmech se přetvářela podoba města. Renesanční Menší Město nechávalo promlouvat mnohem širší a neobyčejně rozmanité spektrum subjektů. Měšťanská vrstva dosáhla zejména v době rudolfínské nebývalé ekonomické prosperity a mohla tak mnohdy výstavností i vybavením svých domů soupeřit s deskovými objekty šlechticů a rytířů.¹⁰¹ Nově ji obohatilo také velké množství přistěhovalců zejména z Německa a Itálie, přičemž konkrétně horní část

---

⁹⁶ Václav Hájek z Libočan, *O nešťastné příhodě* (pozn. 93), fol. 1v.

⁹⁷ Toto urychlení se týká především architektury ve městě, na Pražském hradě započala renesanční proměna pochopitelně mnohem dříve.

⁹⁸ Ledvinka – Mráz – Vlnas (pozn. 14), s. 14-16.

⁹⁹ Nové pozemky pro výstavbu domů získávala malostranská obec v té době především rozparcelováním odkoupených zahrad. Podrobně k tomuto Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 31-32 a Vlček (pozn. 10), s. 34-35.

¹⁰⁰ Ledvinka-Mráz-Vlnas (pozn. 14), s. 14.

¹⁰¹ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 151.

Malostranského rynku obývalo tolik italských obchodníků, že se jí od konce 16. století říkalo *Vlašský plac*.¹⁰² Malou Stranu zaplnilo rovněž široké spektrum služebníků, řemeslníků, obchodníků, stavebníků i umělců zaměstnaných královským dvorem a snaha obstát v jejich konkurenci jistě vedla i jednotlivé profesní cechy k větší aktivitě a snaze o vlastní prezentaci. V neposlední řadě pak vedle sebe (i když zpočátku neoficiálně) koexistovalo větší množství náboženských skupin, než ve století předešlém – katolíci, staroutrakvisté, novoutrakvisté, jednota bratrská a luteráni – ti všichni do určité míry usilovali o vlastní prosazení.

O podobě sledovaného náměstí před požárem roku 1541 opět mnoho nevíme, ačkoliv máme k dispozici poměrně nedávno objevenou nejstarší celkovou vedutu Prahy, vzniklou někdy v letech 1536-37 – tedy v období těsně před katastrofou [II].¹⁰³ Prostor náměstí je na ní však zachycen dosti zkresleně. Z kostela sv. Mikuláše je patrná jen vystupující věž, počet ostatních zde zachycených objektů zřejmě neodpovídá realitě a jejich detaily jsou vesměs potlačeny. V druhé polovině století už je situace přehlednější. Z roku 1562 pochází tzv. Vratislavský dřevořez Jana Kozla a Michaela Peterleho, který dosti detailně zachycuje podobu města dvacet let po požáru [III].¹⁰⁴ Jak je z něj patrné, některé objekty byly v té době pouze provizorně opraveny víceméně do podoby, kterou měly před požárem, jinde vidíme odhalené krovy dosud rozestavěných budov, na mnohých domech se však už tyčily typické renesanční štíty. Jelikož ve stejném roce, kdy vznikl dřevořez, proběhla v Praze i korunovace císaře Maxmiliána na českého krále, není s podivem, že opravy a přestavby Pražského hradu a paláců v podhradí byly již dokončeny a v Menším Městě se nové renesanční budovy nacházely především na místech lemujících tzv. Královskou cestu – tedy plánovanou trasu korunovačního průvodu – a to především na Malostranském rynku a v Nerudově ulici (kde ostatně zpravidla bydleli ti majetnější obyvatelé). Na náměstí se proměna týkala převážně domů v jeho horní části – zejména po severní a západní straně - a několika objektů v jeho středu, s průčelími obrácenými na západ. Jižní stranu náměstí není na prospektu vidět a naopak východní strana v dolní části je (snad kromě budovy radnice) ještě zaplněná

---

¹⁰² Josef Janáček, *Italové v předbělohorské Praze /1526-1620/*, in: *Pražský sborník historický* 16, 1983, s. 88.

¹⁰³ Veduta pochází z alba vévody Otty Jindřicha Falckého z rodu Wittelsbachů, pořízeného během jeho cesty do Krakova. Album s 50 akvarely (zhotovené neznámým umělcem, který jej na cestě doprovázel) dokumentuje vévodovu trasu přes východní Německo a Čechy až do Polska. Na jednom vyobrazení se nachází i pohled na tehdejší Prahu. Jednotlivé akvarely z cestovního alba (a informace o této cestě) dostupné zde: <http://www.ottheinrich.info/> (vyhledáno 2. 4. 2014).

¹⁰⁴ Bečková (pozn. 18), s. 16-17.

malými objekty spíše gotického charakteru, které můžeme vesměs pozorovat i v ostatních částech města.

Ze všech objektů bezpochyby nejvíce zaujme velická stavba uprostřed náměstí jižně od kostela sv. Mikuláše, která má v nárožích charakteristické polygonální arkýře probíhající po celé výšce stavby, zakončené cibulovitými věžicemi, s vysokým renesančním štítem uprostřed. Ta byla až do svého zániku někdy v polovině 17. století bezpochyby jednou z nejhonosnějších staveb Menšího Města pražského. Její podobu máme zachycenou téměř na všech časově následujících vedutách, nevidíme ji pouze na vedutě Jana Willenberga z roku 1601, která je poměrně nepřesná a v zachycení většiny objektů velmi schématická [IV]. Její detailní zobrazení však podává tzv. Sadelerův prospekt z roku 1606 [V] (mědirytina J. Sadelera podle předlohy Filipa van der Bossche), v pohledu z boku od severu také mědirytina zachycující vpád pasovských vojsk do Prahy z roku 1611 [VI] a horní část průčelí ještě i pohled na Prahu z Petřína od Václava Hollara, vytvořený pravděpodobně 1649 podle kreseb z roku 1636 [XIII]. V případě tohoto objektu se však nacházíme ve velmi ojedinělé situaci, kdy máme kromě těchto plošných vyobrazení - které sice umožňují vidět stavbu v kontextu, avšak architektonické detaily její hmoty nám nedokážou zprostředkovat - ještě samostatnou kresbu poskytující pohled zblízka. Pochází z roku 1608 z ruky nizozemského rudolfinského malíře Roelanta Saveryho [VII] a zachycuje severozápadní kout náměstí.¹⁰⁵ Monumentální průčelí budovy na ní vystupuje zpoza dřevěného kotce, který s ní vytváří poměrně bizarní kompozici, stejně jako malé boudy krámků v sousedství na pravé straně. Skutečnost, že stavba zaujala Saveryho natolik, aby jí věnoval samostatnou kresbu, bezpochyby dokládá, že byla i na pražské poměry pozoruhodná. Podíváme-li se do soupisu objektů, které se nacházely na místě pozdějšího jezuitského domu profese, snadno ji identifikujeme s tzv. domem Kupferovským, nacházejícím se v nejzápadnější části bloku domů mezi kostelem sv. Mikuláše a kostelem sv. Václava. Z dějin tohoto objektu vyplývá, že v době vzniku Vratislavského dřevořezu jej vlastnil švec Baltazar Henrych, který jej roku 1546 koupil za „pouhých“ 455 kop grošů.¹⁰⁶ Z knihy Zikmunda Wintera *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách* se dále dozvídáme, že jakýsi Baltazar Hendrych byl dvorním ševcem arciknížete Ferdinanda

---

¹⁰⁵ Kresbu identifikoval Jiří Burian v roce 1957: Jiří Burian, Saveryho pohled na Malostranské náměstí, in: *Umění V*, 1957, č. 4, s. 372, obr. s. 373. – Bečková (pozn. 18), s. 84.

¹⁰⁶ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 4.

Tyrolského a to od roku 1554 zřejmě až do roku 1562¹⁰⁷, jeho jméno se navíc objevuje v zápisech o složení městské rady¹⁰⁸. Většina přehledových knih okolnosti vzniku této reprezentativní podoby domu buď nereflektuje vůbec, nebo ji přisuzuje stavebnímu vylepšení po roce 1581, kdy dům koupil již za 2000 kop míšenských italský dvorní stavitel Oldřich Avostalis, čemuž vyobrazení na Vratislavském dřevořezu odporuje. Cyril Merhout jako jediný zmiňuje, že stavba byla postavena již v roce 1557 Oldřichem Avostalisem, chybně však uvádí, že pro císařského krejčího Hanuše Heidenreicha.¹⁰⁹ Z čeho Merhout čerpal informaci o tom, že stavitelem domu byl Avostalis, nevíme, avšak veškeré okolnosti tomu nasvědčují. Charakter stavby skutečně napovídá tomu, že byla dílem znamenitého architekta zahraničního (zřejmě italského) původu a vzhledem k tomu, že Hendrych působil na dvoře Pražského hradu, mohl přijít do kontaktu s tamními dvorskými architekty. Skutečnost, že dům později odkoupil právě Avostalis, by podporovala domněnku, že autorem stavby byl právě on. Je však možné, že ji posléze ještě dále vylepšoval, protože v roce 1638, kdy ji získali jezuité, měla již dvojnásobnou hodnotu.¹¹⁰

Obrátme nyní pozornost na důležité veřejné budovy na náměstí. Radnice, jak víme, požáry poškozena nebyla. Merhout uvádí, že roku 1530 byla vyzdobena erby některých konšelů¹¹¹, opět však není známo, z jakého zdroje vycházel. Na Vratislavském dřevořezu z roku 1562 není její podoba zřetelná a v následujících 70. či 80. letech byla pravděpodobně částečně rekonstruována.¹¹² Ještě na Sadelerově prospektu i na mědirytině z roku 1611 je však patrné, že sestávala ze dvou nestejnorodých částí, které dosud nebyly stavebně propojeny. Nárožní část věžovitého charakteru byla dvoupatrová, do náměstí otevřená dvojicí arkád a zakončená strmou valbovou střechou, Na ní navazovalo stejně vysoké křídlo vrcholící třemi štíty. Jižní podélná ustupující část byla pouze jednopatrová, rovněž otevřená podloubím a zakončená sedlovou střechou s věžičkou uprostřed. Rok 1611, kdy pasovská vojska vtrhla na Malou Stranu, byl pro radnici zlomovým. Tehdy do ni ustoupilo asi 100 mužů stavovského vojska, kteří odtud

---

¹⁰⁷ Zikmund Winter, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1526-1620)*, Praha 1909, s. 592, pozn. 3.

¹⁰⁸ Bišková 2002 (pozn. 32), s. 70 (listina zápisu o obnově městské rady z roku 1576 ze sbírky rukopisů AMP – rukopis č. 1480, fol. 300a).

¹⁰⁹ Merhout (pozn. 6), s. 59

¹¹⁰ Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 5.

¹¹¹ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 84.

¹¹² E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 35 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 2.

stříleli z oken na pasovské, ti však před radnici naházeli dřevo a zapálili ho, v důsledku čehož se její obránci vzdali, pasovští vojáci vtrhli dovnitř a radnici vyplenili a obsadili.¹¹³ Po jejich odchodu zůstala v žalostném stavu a bylo tudíž rozhodnuto o stavbě radnice nové, která by již svým vzezřením poukazovala na skutečnost, že toto město leží v sousedství sídla českých panovníků.¹¹⁴ Z roku 1617 pochází žádost malostranské obce adresovaná císaři Matyášovi, v níž prosí o příspěvek na stavbu nové radnice, „*aby se zabránilo dalším škodám a rezidenčnímu městu se dostalo důstojné ozdoby*“. Požadováno bylo 10 vozů stavebního dřeva, 5 kop prken, 5 kop latí, 10 000 cihel a 10 vozů vápna z císařských skladů a cihelny. Jelikož však nedisponovaly takovým množstvím materiálu, dal císař malostranské obci vyplatit ekvivalentní hodnotu v penězích, stanovenou na 330 tolarů. O započetí a průběhu stavby nemáme žádné zprávy.¹¹⁵ Jižní část budovy s hlavním průčelím však byla bezpochyby dokončená již roku 1619, kdy zde proběhlo první zasedání městské rady. Stavební práce na severním a východním křídle pak pokračovaly ještě po roce 1620. Autor této renesanční přestavby není zcela známý, v některých zdrojích byla přisuzována Janu Campionovi de Bossi. Ten však byl zřejmě jen provádějícím architektem, jemuž rozhodně nelze přisuzovat architektonické řešení té nejprogresivnější části stavby – jejího reprezentativního průčelí, navazujícího na tvorbu italskou a vídeňskou.¹¹⁶ Za autora návrhu je tak čím dál častěji považován hradní stavitel Giovanni Maria Filippi,¹¹⁷ jehož volba by korespondovala se snahou akcentovat blízkost Pražského hradu.

Zaměříme se dále na obě církevní stavby: Kostel sv. Václava je na Vratislavském prospektu zcela zakryt, z písemných zpráv však víme, že při požáru roku 1541 shořela jeho střecha a takto poškozen zůstal až do roku 1599.¹¹⁸ Kostel sv. Mikuláše pravděpodobně nebyl požárem zasažen vůbec nebo jen ve velmi malé míře, jelikož se nikde neobjevují záznamy, které by nasvědčovaly přerušení jeho činnosti či opravám v období následujícím po požáru. Stejně tak na Vratislavském dřevořezu nevykazuje žádné stopy poškození. Je zde zobrazen jako podélná jednolodní stavba gotického charakteru s vnějšími opěrnými pilíři, která je však parně zkrácena o polovinu své reálné délky (jsou zde pouze 3 okenní osy, zatímco na pozdějších vedutách z počátku

---

¹¹³ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 85.

¹¹⁴ Bečková-Dudák-Karásek (pozn. 25), s. 25.

¹¹⁵ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 35 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 3-4.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 33-34.

¹¹⁷ Bečková-Dudák-Karásek (pozn. 25), s. 26.

¹¹⁸ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 56.

17. století a z roku 1636 je jich zakresleno 6 a nic nenasvědčuje tomu, že by byl kostel v poslední čtvrtině 16. století nějak rozšiřován). Po straně kostela se tyčí vysoká čtverhranná věž, zakončená protáhlou jehlancovou střechou se čtyřmi nárožními věžičkami, dříve zmíněný hřbitov kolem kostela není na prospektu zachycen. Schématickou představu o jeho výzdobě v protestantském období máme díky kostelnímu inventáři sestavenému roku 1620 zvoníkem Matějem Lymburským. V kostele bylo tehdy 9 oltářů: Hlavní (velký) blíže neurčený, jakýsi „ranní oltář“, oltáře sv. Ludvíka, Nejsvětější trojice, Jana Husa, dále opět blíže nespecifikovaný oltář někde po straně a oltáře ve třech kaplích – v kapli sv. Mikuláše, v kapli sv. Anny a v kapli Želinských ze Sebusína.¹¹⁹ Máme tedy představu alespoň o jedné významné rodině, která pronikla do veřejného prostoru kostela, ačkoliv z důvodu absence jakýchkoliv informací o výzdobě jejich kaple nemůžeme říci nic bližšího o tom, jak zde byla rodová reprezentace vizuálně a symbolicky komunikována. S jistotou víme, že v zde byl v listopadu 1606 pohřben nejvýznamnější člen rodiny – Kryštof Želinský ze Sebusína, v letech 1586-90 místopisář a v letech 1590-1600 místokancléř na dvoře Rudolfa II., od roku 1600 až do své smrti pak nejvyšší mincmistr, který byl roku 1597 povýšen do panského stavu.¹²⁰ V kostele se nechávali pohřbit i někteří další významní rudolfínští dvořané – například antikvář, sběratel, spisovatel a správce Rudolfových uměleckých sbírek Jacopo Strada.¹²¹ Ještě dříve roku 1583 zde spočinul také rytíř Václav Vřesovec z Vřesovic¹²² – velký vzdělanec, spisovatel, rada komorního soudu a později královský komorník. Jako horlivý luterán studovaný v teologii stál v čele těch, kteří usilovali o oficiální uznání této víry. Účastnil se zřejmě jednání o znění dokumentu České konfese, který nechal ve svém domě roku 1579 vytisknout (pro což se dostal do jisté nemilosti císaře Maxmiliána).¹²³ Byl zjevně velkým dobrodincem kostela, jelikož mu odkázal 1000 tolarů k opatřování mešního vína na mše svaté a přijímání pod obojí, svůj rukopis českých dějin a svou obsáhlou humanistickou knihovnu.¹²⁴ Ta čítala na 500 titulů a v bouřlivých událostech kolem roku 1620 byla bezpečně ukryta a zazděna ve sklepech

---

¹¹⁹ Ekert I (pozn. 12), s. 170.

¹²⁰ František Palacký, *Přehled současné nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve Království českém, od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1832, s. 373-375. – Jan Otto, *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí XXVII*, Praha 1908, s. 774. – Jaroslava Hausenblasová, *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576-1612*, Praha 2002, s. 318, č. 54/3 (zde uveden jako dvorní vícekancléř).

¹²¹ Robert J. W. Evans, *Rudolf II. a jeho svět*, Praha 1997, s. 160.

¹²² Ekert I (pozn. 12), s. 169.

¹²³ Jan Otto, *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí XXVI*, Praha 1907, s. 1024.

¹²⁴ Ekert I (pozn. 12), s. 169.

malostranské radnice, kde unikla před jistou zkázou. Nalezena byla až při přestavbě budovy roku 1784 spolu s další velmi významnou památkou knižní povahy - Malostranským graduálem.¹²⁵

Tato kniha liturgických zpěvů, objednaná pro literátské bratrstvo působící při kostelu sv. Mikuláše někdy před rokem 1572, představuje (snad kromě jedné gotické křtitelnice) jedinou dochovanou památku ze staré budovy tohoto kostela před tím, než byl po roce 1620 předán jezuitskému řádu. Pro tuto práci je nesmírně přínosným pramenem. Její vyhotovení totiž fundovala nejen rada Menšího Města pražského, ale rovněž městské cechy a velké množství malostranských erbovních měšťanů, o čemž nám vypovídají nápisové pásky s jejich jmény a příslušné erby na jednotlivých stránkách graduálu.¹²⁶ Z explicitu na konci knihy (fol. 462r) se dozvídáme, že vznikla v novoměstské dílně Jana Kantora Starého a o její vznik se zasadil malostranský měšťan Laurenc (Vavřinec) Milnar zvaný Křepelka¹²⁷, který byl údajně pomocníkem v Kantorově dílně.¹²⁸ Za autora malířské výzdoby graduálu je v soudobé literatuře nejčastěji považován iluminátor Matouš Ornys z Lindperka¹²⁹, někdy také ve spolupráci s dílnou Matěje Hutského z Křivoklátu¹³⁰, sám Jan Kantor byl pravděpodobně pouze majitelem písařské dílny¹³¹. Ikonografií graduálu se soustavněji zabývala Martina

---

¹²⁵ Soubor knih byl uložen v c. k. Univerzitní knihovně (dnes Národní knihovna). Bečková- Dudák- Karásek (pozn. 25), s. 30-31.

¹²⁶ To se týká především prvního dílu graduálu (uloženého v Národní knihovně České republiky, sign. XVII.A.3), který je zkoumán v této práci, malířská výzdoba druhého dílu (dnes uloženého v Muzeu hlavního města Prahy, sign. R 181) nebyla z větší části dokončená. První díl graduálu je zpřístupněný v evropské digitální knihovně rukopisů Manuscriptorium, kde se nachází i stručné informace k jeho vzniku, provenienci a historii, jeho fyzický popis a stručný obsah jednotlivých folií.

http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%C3%BD%20gradu%C3%A1l&qf_eld=0&mode=&viewas=XSL_RESULT (vyhledáno 16. 4. 2014).

¹²⁷ Fol. 262r: „*Dokonána jest tato kniha chval Božských (jenž Graduál slove) v pondělí po svatém Vítu, nákladem purkmistra a rady, i vši obce Menšího Města pražského /že/ prací a bedlivým o to usilováním slovutného Laurence Milnara jinak Křepelky měšťana téhož Menšího Města pražského, skrze Jana Kantora (přijímám Starého) měšťana v Novém Městě pražském, léta od narození syna Božihho, pána a spasitele našeho, tisícího pětistého sedmdesátého druhého, z čehož pán Bůh navěky buď chválen, amen.*“ (vlastní transkripce)

¹²⁸ Winter (pozn. 107), s. 197, o Janu Kantorovi také na s. 196. – Winter zde oproti většině ostatních badatelů uvádí, že Kantor s pomocníky knihy sám psal i iluminoval.

¹²⁹ Jarmila Vacková, *Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526-1620*, in: Oldřich J. Blažiček (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění 2/I*, Praha 1989, s. 95.

¹³⁰ Karel Stejskal – Petr Voít, *Iluminované rukopisy doby husitské*, Praha 1991, s. 69. Vacková (pozn. 129), s. 96, uvádí spolupráci Matěje Hutského z Křivoklátu s dílnou Jana Kantora až v období od roku 1575 do roku 1595.

¹³¹ Karel Chytil, *Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490-1582*, Praha 1906, s. 191 (o graduálu dále na s. 193-195). Vacková (pozn. 129) označuje Jana Kantora jako písařského podnikatele.

Šárovcová, zejména v rámci své dizertace¹³², stručné informace a literaturu k němu podala i v knize *Umění české reformace*¹³³. O monografické zpracování tohoto rukopisu se pokusila Martina Janatková ve své bakalářské práci¹³⁴, kde shrnula dosavadní bádání a podala podrobný popis jeho vazby, knižního bloku a malířské výzdoby. Otázka identity jednotlivých donátorů však dosud v literatuře reflektována nebyla.

Velice pozoruhodná iluminace na fol. 363r [1] představuje v českém kontextu ojedinělou ikonografii Jana Husa.¹³⁵ Skladba je nadepsána titulem „*O svatém mistru Janovi Husy*“, pod nímž je v orámované iniciále vymalována scéna stětí sv. Jana Křtitele, v pozadí s postavou Salome, která na tácu odnáší jeho hlavu. Mučednická smrt Jana Křtitele zde tvoří typologickou paralelu k mučednické smrti Jana Husa, jehož upálení je velmi výpravně zobrazeno ve velkém poli v dolní části pergamenu. Oba Janové pak svými jmény odkazují i na donátora příslušného folia Jana Laštovičku, o kterém nás informuje nápisová páska „*Na památku Jana Laštovičky léta páně 72*“ a erb v horní části bordury. Níže v borduře se pak nachází patrně nejzajímavější část celé malířské výzdoby folia – velká lodyha, z níž vyrůstají akantové listy a tři polopostavy nad sebou: Nejvýše Jan Viklef, který pomocí dvou kamenů křesá jiskru světla pravé víry, pod ním Jan Hus zapaluje svíčku, kterou toto světlo udržuje a nejnižší Martin Luther s hořící pochodní, kterou světlo šíří.¹³⁶ Je zde tedy symbolicky znázorněn vývoj reformace. Původ této ikonografie i její podrobný výklad podala již Martina Šárovcová ve zmíněné dizertaci, pro nás je však zajímavá především postava Luthera, jakožto následovníka Jana Husa a to, co nám jeho vyobrazení sděluje. Lze jistě vyslovit domněnku, že kdyby byl graduál ortodoxně utrakvistický, byla by zde pouze postava Jana Husa, případně osobnosti jeho předchůdců. Přítomnost Luthera oproti tomu napovídá, že orientace graduálu a jeho donátorů (nebo alespoň části z nich) spíše směřovala k luteránství. To pak potvrzuje mou hypotézu, že ačkoliv byl kostel oficiálně utrakvistický, existovala při něm stálá a patrně dosti silná komunita věřících, kteří se hlásili k augsburskému vyznání. K této úvaze mne vede i výše zmíněná skutečnost, že se v kostele nechal pohřbít horlivý luterán Václav Vřesovec z Vřesovic a odkázal mu poměrně velké jmění, což jistě nelze považovat za náhodu. Stejně tak záznamy o

---

¹³² Martina Šárovcová, *Ikonografie česky psaných utrakvistických graduálů* (dizertační práce), ÚDU FF UK, Praha 2011.

¹³³ Martina Šárovcová, Malostranský graduál (pars prima), in: Kateřina Horníčková – Michal Šroněk (edd.), *Umění České reformace (1380-1620)*, Praha 2011, s. 446-448.

¹³⁴ Martina Janatková, *Malostranský graduál* (bakalářská práce), UDKU KTF UK, Praha 2013.

¹³⁵ Šárovcová, *Graduál* (pozn. 133), s. 448.

¹³⁶ Šárovcová, *Ikonografie* (pozn. 132), s. 79.

zdejších farářích nám prozrazují, že někteří z nich se již od počátku 2. poloviny šestnáctého století až do zlomového roku 1620 hlásili k luteránství. Uvedme například Martina Mělnického (působícího zde pravděpodobně od roku 1553), který vzbudil pozdvižení a pohoršení, když v kostele roku 1561 slavnostně oddal Jakéhoši Jakuba Kamenického, v Praze vysvěceného kněze, který posléze ve Vittenberku vystudoval lékařství. Opominout nelze ani rozhodného luterána Jana Rosacia Hořovického, který působil v kostele v letech 1615 až 1621 (tedy již v době oficiální náboženské svobody), jeho kázání měla údajně velikou účast a je známý především tím, že v roce 1618 měl v Karlově koleji plamenný proslov k protestantským stavům, následně v červnu roku 1621 poskytoval odsouzeným protestantským pánům po tři dny před jejich smrtí duchovní podporu a 12 z nich dokonce doprovázel až na popraviště, za což byl také v prosinci téhož roku vypovězen ze země.¹³⁷ A nakonec ani skutečnost, že pro sepsání dokumentu České konfese (která měla legalizovat právě vyznání luteránů a Jednoty bratrské), byla vybrána nedaleká budova malostranské radnice, jistě nemohla být náhodná. Pokud bychom přijali tuto domněnku, znamenalo by to pozoruhodnou symbiózu mezi komunitami utrakvistů a luteránů, existujícími při malostranském farním kostele. Toto soužití vycházelo nepochybně ze soudobé historické situace, kdy existence pouze dvojí povolené víry – katolické a utrakvistické - nutila přívržence jiných protestantských vyznání realizovat se ve skrytu oficiální utrakvistické masky.

Obraťme však nyní pozornost zpět ke graduálu. Celkově obsahuje 462 pergamenových listů o rozměrech 59 x 38 cm a vazbu tvoří dřevěné desky velikosti 62,5 x 39,8 x 1,8 cm¹³⁸ – jedná se tedy o poměrně monumentální dílo. Dojem monumentality vyvolávají i většinou velmi kvalitní iluminace, oplývající zářivými barvami, zlacením, plasticitou, hloubkou prostoru a snahou o realistické podání drapérií a postav. Jelikož zhotovení takového rukopisu bylo bezpochyby záležitostí velmi prestižní, dá se předpokládat, že na jeho vzniku se podíleli ti nejvýznamnější měšťané.¹³⁹ Z osobností jednotlivých

---

¹³⁷ Ekert I (pozn. 12), s. 169.

¹³⁸ Martina Janatková (pozn. 134), s. 15 – 16.

¹³⁹ Donátoři jsou uvedeni v nápisových páskách na 26 foliích:

Fol. 2r – „Konrád (V)iorund (L)othenberský“

Fol. 76r – „Jan Sallat“

Fol. „Kupomatku Watzlav Welen s Welenie letha 72“ [Ku památce Václav Velen z Velení/z Velenic léta (15)72]

Fol. 104r – iniciály JL

Fol. 126r „Wiktorýn Skurský ze Skurže“

Fol. 139r „Kupomatku Sstěpan Lastovitzka a Dorothea manželka geho letha 72“ [Ku památce Štěpán Laštovička a Dorota manželka jeho léta (15)72]

Fol. 151r „Lorencz Milner ginak Křepelka“ [Lorenc (Vavřinec) Milner jinak Křepelka]

donátorů tak můžeme do jisté míry rekonstruovat alespoň určitou část soudobé malostranské měšťanské elity, u níž lze částečně předpokládat, že svou reprezentaci posilovala i výstavností svých domů. S veřejným prostorem sledovaného náměstí pak nespojuje graduál pouze samotné místo uložení a používání – tedy kostel sv. Mikuláše, ale také někteří z těchto donátorů, vizuálně se v něm projevující právě prostřednictvím svých objektů. V první řadě je to rada Menšího Města, fyzicky i symbolicky přítomná v budově radnice, mimo ní však i další osoby, jejichž jména se mi podařilo nalézt mezi majiteli některých zdejších domů.

Hlavní mecenáš – městská rada – se prezentuje na přední straně graduálu (fol. 1r) velkou celostránkovou iluminací (jedinou v celém graduálu) s erbem Menšího Města uprostřed, umístěným do iluzivní architektury a obklopeným šesti personifikacemi ctností s ustáleným souborem atributů, které jsou – jak napovídá nápis v kartuši v horní

Fol. 158r „Na památku Rzehorže ginak Hurta Dorota pozuostala manželka geho s Annau dcerau swau Lorencez Křepelky manželkau“ [Na památku Řehoře jinak Hurta Dorota pozůstala manželka jeho s Annou dcerou svou, Lorence (Vavřince) Křepelky manželkou]

Fol. 249r „Na památku Jana ginak Cziapa tkadlecze [Na památku Jana jinak Čápa tkadlece]

Fol. 255r „Ieronymvs [Jeronym] Kemictzer a Dorndorf

Fol. 295r „Andrez Hewman Ssimon Pienkava Ssebastian Neer Lorencz Kržepelka starssi czechmistrzi“ [Ondřej Hevman (Heřman), Šimon Pěnkava, Šebestián Neer, Lorenc (Vavřinec) Křepelka starší cechmistrzi] – pod nápisem zlaté nůžky v modrém poli - zřejmě cechmistrzi cechu postřihačů.

Fol. 305r „Michael Keck v. Schwortz Pach“ (donátor ve šlechtickém oděvu zobrazen klečící pod křížem ve střední části bordury)

Fol. 319r „Jan z Prossowicz anno MDLXIX“ (v borduře opět vyobrazen donátor ve šlechtickém oděvu klečící pod křížem)

Fol. 326v „Na památku Giržika Ratycha z Alberndorffu miesstienina a spolu raddniho tohoto kralovského menssiho miesta pražského lethu 72“ [Na památku Jiříka Ratycha z Albendorfu měšťana a spoluradního tohoto královského Menšího Města pražského léta (15)72]

Fol. 338r „Jan Avrzednik“ [Jan Auředník/ Úředník]

Fol. 350r „Dawid pekarž“ [David pekař]

Fol. 352r „Erasmus Eichler lethu panie 72“

Fol. 363r „Na památku Jana Lastowiczky Lethu panie 72“ [Na památku Jana Laštovičky léta páně 72]

Fol. 369r „Adam Czubart ginak Rohacz“ [Adam Čubart jinak Roháč]

Fol. 377r „Starssii czechmistrzi rzemesla bradyržského 72 Michael Purgermeister Kaspar Czipl“ [Starší cechmistrzi řemesla bradyřského (15)72 Michal Purkmajstr Kašpar Čipl]

Fol. 383r „Na památku erb zametznitzi a wostruznitzi a starssich Gyrzik Ssmidhamer Ditrych Vostruznyk Lethu panie 72“ [Na památku erb zámečníci a vostružníci a starší Jiřík Šmidhamer Ditrich Vostružník léta páně (15)72]

Fol. 385r „Na památku Alexandra z Wostrowaczicz Judyt z Kauby pozuostala wdowa“ [Na památku Alexandra z Vostrovačic Judita z Kouby pozůstala vdova] (ve velké orámované iniciále postava klečícího donátora a jeho ženy)

Fol. 405r „Czechmistrzi starssii rzemesla mečzirczského Jakub Andielsky Petr“ (zápis nedokončen) [Cechmistrzi starší řemesla mečířského Jakub Andělský Petr]

Fol. 412r „Czechmistrzy rzemesla pekarskeho“ [Cechmistrzi řemesla pekařského]

Fol. 417r „Krystoff Funk, Wolff Czeigkschmid, Hans Steffel kolarz“ [Kryštof Funk, Volf Čejkšmid, Hans Štefel kolář]

Fol. 424r „Matieg [Matěj] z Genkovskag“

části iluminace¹⁴⁰ – městskými „zbraněmi“ [2]: V horní části Víra a Spravedlnost, uprostřed po stranách erbu Naděje a Síla/ Statečnost a ve spodní části Umírněnost a Láska¹⁴¹, mezi nimiž je vymalovaná tabulka s textem „*ERB MENŠÍHO MĚSTA PRAŽSKÉHO MDLXXII*“, nenechávající nikoho na pochybách o identitě velkého erbu nad ní a o původci tohoto honosného rukopisu.

S dalšími donátory graduálu je spojeno hned několik objektů na východní straně kostela (na místě dnešních čp. 3-5), které se jako jediné z původní zástavby v prostředku náměstí přetrvaly v pozměněné podobě až do dnešní doby. Podobu jejich severních průčelí poměrně dosti detailně zachycuje mědiryt z roku 1611 zobrazující vpád pasovských vojsk do Prahy.

Nejjihnější dům čp. 3 koupila roku 1572 Marta Prošovská, vdova po urozeném Janu Prošovském z Prošovic¹⁴², který je uveden na foliu 319r [3].¹⁴³ Při horním okraji bordury je tabulka se jménem donátora a datem 1569 „*Ian z Prossowicz anno MDLXIX*“, pod ní pak jeho erb umístěný v oválném věnci, který sestává ze štítu s paží v červeném poli, vystupující svým nadloktím z mraku a svírající tři ptačí pera a z přilby s přikryvadly, nad níž se opakuje stejná figura paže s písmeny „Z“ a „P“ (z Prossowitz) po stranách. Ještě níže v borduře je ve zlatém rámu vyobrazen donátor urozeného vzezření, oděný v rudý šlechtický šat a mohutný plášť s kožešinou a balonovými rukávy, který klečí pod křížem s ukřížovaným Kristem, ruce má sepjaté v modlitbě a vyhlíží ven z obrazu. Za ním stojí Jan Evangelista, který jej jednou rukou objímá kolem ramene, svým pohledem směřuje vzhůru a druhou rukou se vztyčeným prstem ukazuje na Krista na kříž, naproti němu je pak Panna Marie s rukama zkříženými na prsou.

---

¹⁴⁰ „*ARMA MINORIS CIVITATIS PRAGENSIS*“

¹⁴¹ Víra je zde jako okřídlená žena, v jedné ruce držící kalich s hostií a v druhé krucifix, naproti ní Spravedlnost - rovněž jako žena s křídly, třímající meč a váhy. V prostřední části po stranách erbu stojí dvojice žen Naděje a Síla či Statečnost. Naděje svírá pravou rukou kotvu, na níž zároveň pravou nohou stojí, levou ruku má položenou na prsou a vedle ní se nachází beránek. Síla/Statečnost je částečně oděná ve zbroji, levou rukou se opírá o sloupek a pravá zakrytá ruka zdá se držít štít, vedle ní stojí lvíček a motiv jeho hlavy můžeme spatřovat také na náhrdelníku, který má kolem krku a na horním okraji její vysoké šněrovací boty. V dolní části je postava Umírněnosti, přilévající tekutinu ze džbánu do poháru – tedy ředící víno vodou, naproti ní pak žena znázorňující Lásku, obklopená dvěma dětmi, z nichž jedno drží v ruce malého ptáčka.

¹⁴² D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 3/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1.

¹⁴³ *Malostranský graduál*, fol. 319r: Text písně i ikonografický program malířské výzdoby tohoto listu se týká Nejsvětější Trojice. Tu vidíme přímo zobrazenou ve velké iniciále písmena „P“ (vymodelovaného z úponků a plodů vinné révy, která je symbolem církve a víry) v ikonografickém typu Pietas Domini, ve spodní části folia se pak nachází její starozákonní předobraz v podobě výjevu Večeře v Mamre (v pravé části se Abrahamovi zjevují tři andělé, které zve gestem ruky k sobě do domu, v levé části je již hostí u prostřeného stolu).

V pozadí lze vidět vodní hladinu omývající břeh jakéhosi honosně vystavěného města či pevnosti na úpatí velké hory. Dá se předpokládat, že datum 1569 představuje rok úmrtí Jana Prošovského a právě jeho žena Marta mohla být tou osobou, která nechala svému zesnulému muži touto formou zhotovit v graduálu určitý druh epitafu. Dům čp. 3 po ní zdědil Václav Prošovský z Prošovic, který jej roku 1581 prodal za 600 kop grošů Janovi Herr z Herrnsperku¹⁴⁴, ingrosátoru při dvorské spisovně¹⁴⁵ a ten jej již o dva roky později „v nutné potřebě“ postoupil majiteli domu sousedního – Jiříkovi Rattychovi z Alberndorfu.¹⁴⁶

Odkaz Jiříka Rattycha je v graduálu na foliu 326v [4], o čemž nás zpravuje poměrně velká tabulka umístěná pod textem s nápisem „*Na památku Giržika Ratycha z Alberndorffu miesstienina a spolu raddního tohoto kralovského menssiho miesta pražského lethu 72*“, vedle které se nachází erb uvedeného donátora. Ten sestává ze štítu vodorovně rozděleného na dvě poloviny, přičemž spodní polovina obsahuje šest navzájem se střídajících zlatých a modrých polí, horní polovina je pak dále svisle rozpolcená na modré pole se zvlněným korunovaným hadem a černé pole se špatně čitelným šedým předmětem, který nejvíce připomíná špičatý a v horní části svázaný váček (či kornout). Následuje přilba s korunou a bohatými modro zlatými přikryvadly a klenot, který opakuje obě figury ve štítu – onen šedý předmět ve tvaru váčku uprostřed a zlaté korunované hady v modrých křídlech po stranách.¹⁴⁷

Konšel Jiřík Rattych byl příslušníkem známého malostranského rodu, jehož příslušníci zasedali v městské radě po celé generace a toto členství pro ně bylo nejen tradicí, ale bezpochyby i záležitostí prestiže.¹⁴⁸ Zde na východní straně kostela získal postupně 3 objekty, na jižní straně náměstí pak ještě jeden dům nákladnický. Jako první obdržel severní ze dvou objektů, které se nacházely na čp. 4. Ten mu postoupila jeho tchýně Dorota Laštovičková, vdova po Štěpánu Laštovičkovi (jejich odkaz v graduálu bude zmíněn záhy) a sama si v domě ponechala živnost. Jiřík Rattych dům zcela jistě velmi

---

¹⁴⁴ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 3/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1.

¹⁴⁵ Hausenblasová (pozn. 120), s. 307, č. 44/4.

¹⁴⁶ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 3/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1.

¹⁴⁷ Ostatní maliřská výzdoba folia 326v sestává pouze z jednoho výjevu v jeho dolní části, který dle Janatkové (pozn. 134, s. 42) znázorňuje setkání Abraháma a krále Melchisedecha po vítězné vojenské výpravě.

¹⁴⁸ Bišková 2002 (pozn. 32), s. 89. Podobnými rodinami byli Globicové či Dyrynkové.

nákladně přestavěl, neboť za něj při prodeji roku 1589 utržil 3100 kop grošů.¹⁴⁹ Víme, že dům vyzdobil sgrafitovými psaníčky s dnes neznatelnými ornamentálními vzory, jejichž pozůstatky byly nalezeny pod omítkou na straně domu směřující do dvora u čp. 3.¹⁵⁰ Roku 1573 přikoupil i jižní z domů na místě dnešního čp. 4, který však již o dva roky později směnili s Janem Gertenstylem za vinici poblíž kostela sv. Markéty.¹⁵¹ Roku 1583 se mu naskytlá příležitost zřejmě výhodné koupě výše zmíněného sousedního domu dvorského písaře, který taktéž přestavoval a roku 1593 prodal již za 1100 kop grošů (z původní hodnoty 600 kop grošů) opět do rukou dvorského služebníka – tentokrát nejvyššímu císařskému paštikáři Luciovi Scaiolovi¹⁵², jehož další dodatečná rekonstrukce zdá se uvedla dům do podoby, v níž je zachycen na výše zmíněném mědirytu. Jedná se o objekt blíže ke kostelu, vedle velkého domu obchodníka Herkula da Nova uprostřed bloku, o němž bude zmínka níže. Je dvoupatrový se čtyřmi okenními osami, ukončený atikou zdobenou klenutými oblouky a trojúhelným štítkem s dvojicí oken v dolní části. V přízemí má rovněž krámc krytý stříškou. Čtvrtým domem Jiřika Rattycha se stal dům čp. 263 „*ležící pod loubím se vším nábytkem náležitým k piva vaření s káděmi, sudy...*“, který byl poměrně nově rekonstruovaný. Koupil jej roku 1587 za 2700 kop míšenských grošů, zjevně však pokračoval v další výstavbě domu, jelikož do jeho smrti roku 1617, kdy objekt odkoupil další z rodu Rattychů Jan se svou ženou Dorotou, stoupla jeho hodnota již na 5100 kop míšenských grošů.¹⁵³

Výše zmínění Dorota a Štěpán Laštovičkovi vlastnili severní díl čp. 4 od roku 1533. Dorotě navíc patřil poblíž ještě další menší domek v hodnotě 900 kop grošů, zřejmě uvnitř bloku někde mezi čp. 3 a jižním dílem čp. 4, který roku 1580 připadl jejímu synovi Lukášovi a snaše Marianě.¹⁵⁴ Jejich fundaci nalézáme na foliu 139r [5], které je v souladu se jménem donátora věnováno prvomučedníkovi sv. Štěpánovi.¹⁵⁵ V horní

---

¹⁴⁹ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 4/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 2.

¹⁵⁰ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 4/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 20.

¹⁵¹ *Ibidem*, s. 5.

¹⁵² D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 3/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1. – V seznámech dvořanů – Hausenblasová (pozn. 120) - uváděn Lucius Scaiola jako „Mundkoch“ (s. 342, č. 75/3), „Pastetenkoch“ (s. 344, č. 77/4) a „Unterkoch“ (s. 345, č. 79/9).

¹⁵³ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 263/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 3.

¹⁵⁴ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 4/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 2. V zápise o koupi domu v roce 1533 je Štěpán uveden jako švec.

¹⁵⁵ *Malostranský graduál*, fol.139r: Ve velkém poli iniciály je vymalováno ukamenování sv. Štěpána. V dolní části listu jsou pak vyobrazeny dvě starozákonní události – v pravé části v pozadí Mojžíš, který vyrazil pro žíznící Izraelity vodu ze skály (což bylo v duchu typologie vykládáno jako poukaz na křestní

části bordury se nachází tabulka s nápisem „*Kupomatku Sstěpan Lastovitzka a Dorothea manželka geho letho 72*“ a erb v podobě štítu vodorovně děleného na dvě poloviny. V horním modrém poli je ornamentální zlatá lilie a dvě zlaté hvězdy po stranách, dolní polovinu tvoří střídající se modré a zlaté zkosené pruhy. Pod erbem je ještě postava klečící ženy, hledící vzhůru na anděla nesoucího košík jablek a květin, kterou nápis pod ní identifikuje jako sv. Dorotu, jmennou patronku donátorky.

Manželé Laštovičkovi vlastnili ještě jeden objekt na severní straně náměstí a to nárožní ze dvou domů na místě pozdějšího paláce Smiřických (čp. 6). Tento dům patřil od roku 1514 Dorotinu otci řezníku Martinu Chlupovi. Dorota, která ho po něm zdědila, jej roku 1550 vzdala svému muži Štěpánu a i po jeho smrti jej držela až do roku 1579, kdy ho odkázala synům Martinovi a Janovi. Konečným vlastníkem se stal (zřejmě po vyrovnání se s bratrem) Jan Laštovička, jemuž v graduálu náleží právě ono nejvýznamnější folio 363r, na němž je zobrazeno upálení mistra Jana Husa a trojice reformátorů Viklef, Hus a Luther! Další vývoj tohoto objektu je nesmírně zajímavý. Kšaftem po Janu Laštovičkovi jej získala jeho žena Ludmila, která se podruhé provdala za Jana Trojana z Bylan a roku 1605 odkázala dům jemu. Po něm ho zdědila jeho druhá manželka Kateřina (dcera Cyruse Štipniga z Nového Města), která jej roku 1512 prodala Albrechtu Václavu Smiřickému, majiteli vedlejšího domu pánů Smiřických, zapsaného 1572 císařem Maxmiliánem do zemských desek a po roce 1603 značně přestavěného. Smiřický za něj Kateřině zaplatil neuvěřitelných 10 000 kop míšenských, což v té době značně převyšovalo hodnotu jakéhokoli objektu na náměstí!¹⁵⁶ S takto nákladnou výstavbou domu nepochybně začali už příslušníci rodiny Laštovičků a zřejmě nebyl o nic méně honosný, než sousedící sídlo šlechtické, což dokazuje tvrzení, že rudolfínská doba dala v Praze vzniknout nebývale prosperující, bohaté a sebevědomé měšťanské vrstvě. Jeho podobu dokládá jak mědiryt s vpádem pasovských z roku 1611, který zachycuje zadní část domů, tak částečně i Sadelerův prospekt z roku 1606, zobrazující část průčelí obráceného do náměstí. Zde je bohužel bývalý dům Laštovičkův (zvaný Chlupovský) většinou zakryt stavbami uprostřed náměstí, vidíme však, že je minimálně stejně vysoký či ještě o trochu vyšší než vedlejší dům Smiřických a zakončený sedlovou střechou a trojicí trojúhelných štítků. V nároží třípatrového domu

---

vodu), v popředí uprostřed Izraelité napadeni za jejich hříšnost jedovatými hady a Mojžíš, který následně na základě rady Hospodina vztyčil na hůl ohnivého hada (Jan Royt, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2007, s. 158-9).

¹⁵⁶ D. Líbal, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 8-11.

Smiřických se nachází arkýř s věžičkou, který vznikl po roce 1503, jak dokládá žádost tehdejšího majitele Zikmunda Smiřického, kterou purkmistra a radu Menšího Města pražského prosil o kousek obecního pozemku, „*aby svůj dům mohl znovu vystaviti a na jeho rohu blíž domu Bašta postavit rondel nebo věžičku k pohodlí i k ozdobě a okrase města*“.¹⁵⁷ Na mědirytu s vpádem pasovských však vidíme, že na jihozápadním nároží domu Chlupovského byl podobný ozdobný arkýř, jako na domě Smiřickém a střecha objektu skutečně převyšuje ostatní budovy v bloku.

Třetí z domů na východní straně kostela – čp. 5, respektive jeho nárožní (v té době čerstvě rekonstruovanou) část v hodnotě 3300 kop grošů, koupil roku 1584 starší cechmistr cechu bradýřů Michal Purkmajstr z Weysenštejna, jehož odkaz nacházíme na foliu 377r [6].¹⁵⁸ Tabulka v horní části bordury nese nápis „*Starssii czechmistrzi rzemesla bradyřského 72 Michael Purgermeister Kaspar Czipl*“ a pod ní se nachází znak bradýřů – červený štít s bradýřskými nástroji. U druhého z cechmistrů Kašpara připadá v úvahu identifikace s majitelem jižní části domu čp. 37 na východní straně náměstí. Ten získal roku 1574 jakýsi bradýř Kašpar Šifl se svou manželkou Uršulou¹⁵⁹, zdali se však jedná o tutéž osobu, nelze s určitostí říci.

Posledním donátorem graduálu, jehož se mi podařilo mezi majiteli domů identifikovat, byl Šebestián Neer, postřihovač, který spolu se svou ženou Annou koupil roku 1554 objekt čp. 39 na východní straně náměstí za 1100 kop grošů.¹⁶⁰ Jeho jméno se objevuje v hromadné fundaci cechmistrů na foliu 295r [7].¹⁶¹ V borduře se pod tabulkou s textem „*Andrez Hewman, Ssimon Pienkava, Ssebastian Neer, Lorencz Kržepelka starssi czechmistrzi*“ nachází znak se zlatými nůžkami v modrém poli, který identifikuje cech jako postřiháčský.

---

¹⁵⁷ D. Líbal, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 8.

¹⁵⁸ *Malostranský graduál*, fol. 377r: Text i malířská výzdoba iniciály má námět Proměnění Krista na hoře Tábor. Malba ve spodní části folia znázorňuje dle Janatkové (pozn. 134, s. 51-52) v levé části v pozadí Mojžíše promlouvajícího s Hospodinem, který mu předpovídá smrt a ukazuje zaslíbenou zemi, v pravé části pak zesnulého Mojžíše, jehož tělo ukládají do hrobu andělé. Pod erbem bradýřů je dvojice svatých lékařů Kosma a Damián, které identifikuje jak oděv a atributy baňky a truhly (či lékařského kufříku), tak nápisové pásky nad jejich hlavami.

¹⁵⁹ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 37 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 4.

¹⁶⁰ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 38-40 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 16.

¹⁶¹ *Malostranský graduál*, fol. 295r: Text a iluminace v iniciále se týkají Nanebevstoupení Krista. V dolní části folia je pak dle Janatkové (pozn. 134, s. 37) starozákonní předobraz tohoto nanebevstoupení v podobě proroka Eliáše, který byl vůlí Hospodina povznesen na nebesa na ohnivém voze a svůj plášť poslal proroku Elišovi, klečícímu v dolní části tohoto výjevu. Pod znakem postřiháčů se nachází symbol Krista – pelikán klovající do vlastního těla a krmící mláďata svou vlastní krví.

Neerův dům měl rovněž zajímavý osud. V roce 1587 jej zdědil Šebestiánův syn Jiřík Neer zvaný Neher z Nehrlinku, který si vybudoval kariéru v městské radě a v době stavovského povstání byl malostranským purkmistrem. Jelikož podepsal konfederaci na generálním sněmu v roce 1619, jeho majetek byl po Bílé hoře zkonfiskován a jeho dům, odhadnutý na vysokou částku 5500 kop grošů, byl výhodně prodán císařskému služebníku a garderobovi Šebestiánovi de la Messa.¹⁶² Dům byl tedy zjevně v období, kdy jej vlastnil, rovněž značně přestavěn a to nejspíše až někdy po roce 1606, jelikož na Sadelerově prospektu je ještě oproti ostatním domům na této straně poměrně dost drobný (jedná se o nárožní objekt na jižní straně bloku).

Kromě výše zmíněných osob patřila do malostranské měšťanské elity sídlící na náměstí v této době také skupina humanistů kolem bohatého a významného měšťana Víta Flavína z Rottenfeldu, dvorského místosudího, písaře komorního soudu a mecenáše Daniela Adama z Veleslavína, jehož družina se scházela ve Flavínově domě.

Byl to zejména Jan Kocín z Kocínětu, přední vzdělanec, blízký přítel Veleslavína a od roku 1584 radní písař¹⁶³, pohřbený 1610 v kostele sv. Mikuláše¹⁶⁴. Ten po svém tchánovi Valentinu Ceynarovi zdědil roku 1600 dům čp. 270 na jižní straně náměstí, který po jeho smrti roku 1610 převzala dcera Anna s manželem Janem Kechlem z Hollenštejna¹⁶⁵, vnukem Víta Flavína, o němž bude zmínka níže.

Do této skupiny dále náležel Flavínův zeť Kryštof Kober z Koberšperku, příslušník Jednoty bratrské a úředník české komory, který se významně podílel na povstání českých stavů. Jeho politická kariéra nabyla vrcholu roku 1618, kdy byl jako zástupce Menšího Města pražského přijat do třicetičlenné zemské vlády tzv. direktorů, složené ze zástupců tří stavů¹⁶⁶, za což byl později roku 1621 popraven na Staroměstském náměstí spolu s ostatními protestantskými pány. Kober koupil roku 1585 za 1600 kop grošů nákladnický dům s pivovarem čp. 266 na jižní straně náměstí, který do roku 1606 (kdy jej prodal za 5500 kop grošů císařskému radovi a hejtmanu Prácheňského kraje Fridrichu Švihovskému z Rožmberka) přestavěl v monumentální renesanční objekt, jehož organismus se s výjimkou klasicistních úprav zachoval

---

¹⁶² E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 38-40 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 16-17.

¹⁶³ Bišková 2004 (pozn. 32), s. 113-114.

¹⁶⁴ Merhout (pozn. 5), s. 47.

¹⁶⁵ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 270/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 2.

¹⁶⁶ Bišková 2004 (pozn. 32), s. 114-115. – Bišková 2002 (pozn. 32), s. 73.

nezvykle uceleně. Hlavní budovu patrně rozšířil o trakt podloubí a zvýšil o jedno patro, v přízemí pak vytvořil velkolepou síň (později znehodnocenou předělením), která byla údajně jednou z nejrozlehlejších z té doby v celé Praze! Dochované štukové členění klenby v této síni a některé další prvky nám pak dokazují vysokou úroveň umělecké výzdoby domu.¹⁶⁷ Koberovo bohatství dokládá Merhoutův výčet jeho majetku, podle kterého mu patřil ještě velký dům v Mostecké ulici (čp. 273) sahající až do Maltézského náměstí, dále ves Střešovice, vinice v Podbabě a dvůr na Strahově. Součástí jeho domu v Mostecké byla údajně veliká knihovna, jejíž zbytky jsou dodnes mezi rukopisy Strahovské knihovny a Národního muzea.¹⁶⁸

Třetím významným mužem Veleslavínovi družiny byl Pavel Winkler z Huttenova, významný humanistický spisovatel mravoučných knih, politik, stoupenec Jednoty bratrské a další z radních písařů,¹⁶⁹ který v letech 1587-88 značně přestavěl nejzápadnější z domů na jižní straně náměstí čp. 259¹⁷⁰, krátce mu patřil i výše zmíněný dům čp. 270 později Jana Kocína z Kocínětu¹⁷¹ a jeden ze dvou domů na místě dnešního čp. 36, který roku 1573 postoupil Vítu Flavínovi.¹⁷²

Samotný Vít Flavín z Rottenfeldu získal v prostoru náměstí postupně pět objektů. Na severní straně náměstí to byly dva domy vedle výše zmíněného domu Bašta (na místě pozdějšího Šternberského paláce čp. 7), které spojil, podstatně přestavěl a roku 1581 prodal za 1000 kop grošů bradýři Francovi Ottovi.¹⁷³ Již od roku 1551 pak vlastnil část domu čp. 36 na východní straně náměstí, kterou koupil za 600 kop grošů a roku 1573 přikoupil za 350 kop grošů i zmíněnou druhou část domu od Pavla Winklera.¹⁷⁴ Současně mu neznámo od kdy patřil i díl sousedního domu čp. 37 (vedle výše zmíněného objektu bradýře Kašpara Šifla), který však prodal roku 1573 za 930 kop lékaři Petru Vandřejsovi¹⁷⁵ (zřejmě v souvislosti s koupí domu Winklera). Oba objekty

---

¹⁶⁷ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 266/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 2-3 a 34.

¹⁶⁸ Merhout (pozn. 5), s. 118.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 43.

¹⁷⁰ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 259/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 2.

¹⁷¹ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 270/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 2.

¹⁷² E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 36 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 2.

¹⁷³ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 7/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 4.

¹⁷⁴ Ibidem, s. 1-2.

¹⁷⁵ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 37 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 2.

na privilegovaném místě (v sousedství radnice čp. 35) jistě značně renesančně upravil, avšak stavebně nepropojil, o čemž svědčí jeho závěť z roku 1595, v níž odkazuje svému vnukovi Janu Kechlovi z Hollenštejna (synu jeho dcery Anny) „*domy své dva blíž rathauzu Menšího Města pražského vedle sebe ležící, první, v němž již přes 43 let bydlí...a druhý který slove Arnoštovský*“.¹⁷⁶ Jan Kechl, manžel Anny rozené z Kocíneta (se kterou zdědil roku 1610 také výše zmíněný dům čp. 270 původně Jana Kocína z Kocíneta) byl bohatým obchodníkem a později v letech stavovského povstání (1619-20) také zasedal v malostranské městské radě, tehdy obnovené prostřednictvím zemských direktorů¹⁷⁷ (na jeho jmenování měl tedy bezpochyby vliv jeho příbuzenský vztah s direktorem Kryštofem Koberem z Kobršperku, manželem Kechlovy tety Anežky). Oba domy vedle radnice přestavěl v důstojné sídlo hodné významného pražského měšťana rudolfínské doby. Na Sadelerově prospektu z roku 1606 je objekt zachycený v téměř stejné výšce jako sousední patrová část radnice, v přízemí otevřený čtyřmi arkádami podloubí, ve dvou nadzemních patrech členěný pěti okenními osami a zakončený sedlovou střechou se třemi renesančními vikýři. Na mědirytu s vpádem pasovských vojsk z roku 1611 již převyšuje patrovou část radnice o celou polovinu její výšky (!), je zakončený třemi trojúhelnými štíty a v jeho zadní části se nachází jakýsi věžovitý altán se sedlovou střechou. V osudném roce 1620 byl Kechl obviněn, že dal v listopadu téhož roku rozkaz k vytažení děla z městské zbrojnice, které bylo namířeno do Ostružnické ulice proti očekávanému císařskému vojsku. Nadto odmítl konvertovat ke katolictví a uchránit se tak před jistým vyhnáním.¹⁷⁸ Z těchto důvodů mu byl konfiskován veškerý majetek včetně jeho domu, který byl prodán za neobyčejně vysokou cenu 12025 kop grošů (dokazující monumentalitu objektu) císařskému dvořaninovi a sluhovi Tomáši Marku z Margkfeldu.¹⁷⁹

Ze všech italských přistěhovalců sídlících na náměstí nesmíme opomenout alespoň jednoho – mantovského obchodníka Herkula da Nova, kterému se obdivuhodným způsobem podařilo cele splynout se zdejší měšťanskou komunitou, proniknout do městské rady, vybudovat si množství kontaktů v těch nejvyšších vrstvách a nahromadit veliké jmění. Sňatkem se spřiznil jak s výše zmíněnou rodinou Laštovičků, tak s

---

¹⁷⁶ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 36 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 3.

¹⁷⁷ Bišková 2004 (pozn. 32), s. 113

¹⁷⁸ Merhout (pozn. 5), s. 118.

¹⁷⁹ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 36 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 4.

představitelem českého evangelického patriciátu Janem Trojanem, který byl druhým manželem jeho tchýně Ludmily Laštovičkové.¹⁸⁰ Měšťanství získal roku 1589 a roku 1604 byl společně s Janem Trojan dokonce nobilitován, přičemž oba získali přídomek z Bylan a Rostfeldu.¹⁸¹ Celkově měl čtyři domy, jeden v hodnotě 7000 kop grošů v Lazarské ulici, další u Písecké brány a zbylé dva na rynku na východní straně kostela v místě dnešního čp. 4.¹⁸² Ty dříve vlastnil již zmíněný Jiřík Rattych z Albendorfu, který je sice na určitý čas propojil, roku 1575 se však opět rozdělily a jižní z nich koupil Herkules da Nova za 3450 kop grošů, severní v hodnotě 3100 kop grošů potom získal roku 1591 od tchýně Ludmily Laštovičkové. Stavebně propojené objekty přetrvaly v majetku jeho potomků až do roku 1669.¹⁸³ Před rokem 1610 je přestavěl do podoby, kterou můžeme vidět na mědirytu s vpádem pasovských vojsk. Zde je dům vyobrazen jako největší z objektů v tomto bloku za kostelem sv. Mikuláše, umístěný takřka v jeho prostředku. Je třípatrový, se čtyřmi okenními osami, ukončený trojčlenným štítem a v jeho přízemí se nachází výkladec krámce pod vysunutou stříškou. V tomto domě (a možná i v dalších dvou objektech Herkula da Novy na Malé Straně) fungovala jedna z největších pražských obchodních a bankovních institucí.¹⁸⁴ Merhout na základě ungeltních register z roku 1597 uvádí, že tomuto italskému obchodníkovi bylo celkem 14krát za rok přiváženo velké množství zahraničního zboží. Záznamy o dovozech obsahují jak koloniální zboží jako je cukr, rozličná koření, mandle, fíky, pomeranče, řecké víno či cibet, tak různé vzácné látky, benátské hedvábí, zlaté tkanice a uncové zlato.¹⁸⁵ Mimo prodeje zboží se zjevně věnoval i poskytování úvěrů. Způsob, jakým ovládal například obchodní úvěr Petra Voka z Rožmberka, neměl v podnikání pražských Italů obdobu.¹⁸⁶ Zákazníci jeho obchodu zjevně pocházeli ze všech společenských vrstev, o čemž svědčí jeho testament, v němž rozdělil svým dětem pohledávky. Z nich vyplývá, že mezi jeho dlužníky byly jak císař Matyáš (s dlužnou částkou 4200 kop grošů) a nejvyšší kancléř Zdeněk z Lobkovic (7878 kop grošů), tak

---

¹⁸⁰ Bišková 2004 (pozn. 32), s. 111.

¹⁸¹ Janáček (pozn. 102), s. 89, pozn. 46.

¹⁸² Ibidem, s. 104.

¹⁸³ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 4/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 6-7.

¹⁸⁴ Janáček (pozn. 102), s. 89.

¹⁸⁵ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 78.

¹⁸⁶ Janáček (pozn. 102), s. 93.

purkmistr a rada Menšího Města (6999 kop grošů), nejruznější příslušníci šlechty, dvorští služebníci i běžní měšťané rozličných profesí.¹⁸⁷

Z cechovních společenství se v prostoru náměstí v předbělohorském období nejvíce prosadil cech nákladníků vaření piva, který ovládl velkou část objektů na jižní straně náměstí i zadní budovu radnice, kde byl zbudován obecní pivovar. Skutečnost, že se většina objektů s pivovarem nacházela na privilegovaném místě hlavního náměstí a v sousedící Mostecké ulici, konvenuje s pozoruhodným charakterem tohoto cechu, velmi odlišným od ostatních cechů v Menším Městě. Malostranských nákladníků bylo podstatně méně než v ostatních pražských městech a účastenství v tomto společenství bylo záležitostí prestiže. Jednotliví členové totiž nebyli praktičtí znalci v oboru – tedy sladovniční řemeslníci- ale bohatí a vážení měšťané, velmi často z řad městských či dvorských úředníků (což byla také jediná funkce, kterou si mohli současně s působením v cechu ponechat), kteří byli majiteli pivovarů a sladovníky zaměstnávali pouze jako pomocný personál. Sami se pak nenazývali cechem, ale „bratrstvem“ a oslovovali se „páni“ – v jejich materiálech tak nacházíme označení „bratrstvo pánů nákladníků piv vaření“. V době rudolfínské bylo v Menším Městě celkem 13 pivovarů, nejvyšší počet 15 nacházíme v roce 1623. Na náměstí fungovaly kromě zmíněné radnice také při domech čp. 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266 a 272, později také v domě sousedícím s radnicí čp. 36 – tedy postupně celkem v 10 objektech!¹⁸⁸

Vedle zmíněných představitelů měšťanské elity či dvorských služebníků bydlela zejména na západní a severní straně náměstí také šlechta, jejíž systematictější budování městských paláců započalo právě v tomto období. Výše zmíněný palác Smiřických (čp. 6) vznikl propojením dvou objektů v roce 1612 (Smiřického deskového domu a zmíněného velkého domu Chlupovského) a jejich sjednocující přestavbou, dokončenou po roce 1616 Albrechtem Janem Smiřickým, který se stal hlavou rodu a držitelem majetku všech jeho linií (který spravoval i za svého slabomyslného bratra Jindřicha Jiřího). Výnos i rozsah jeho panství z něj činily jednoho z nejbohatších českých šlechticů té doby.¹⁸⁹ Svými finančními prostředky značně podporoval také stavovské povstání, jehož čelním aktérem se sám stal. Byl to právě palác Smiřických na

---

¹⁸⁷ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 79.

¹⁸⁸ Merhout (pozn. 5), s. 93-95.

¹⁸⁹ Jeho 11 panství zahrnovalo 6 měst, 22 městeček a 475 vsí a jejich čistý roční výnos činil asi 60 000 kop českých grošů ročně. - Pavel Juřík, *Dominia Smiřických a Liechtensteinů v Čechách*, Praha 2012, s. 29.

Malostranském náměstí – respektive altán nad jeho schodišťovou věží (zachycenou na mědirytu s vpádem pasovských vojsk)¹⁹⁰, kde 22. května 1618 proběhla tajná porada vůdců stavovské opozice, na níž byla domluvena tzv. druhá pražská defenestrace, konaná následujícího dne. V posléze ustanovené vládě třiceti direktorů pak Albrecht Jan Smiřický pochopitelně zaujal významné postavení a stavovskému direktoriu i některým protestantským pánům poskytoval vysoké úvěry.¹⁹¹ Jeho slavné období však trvalo dosti krátce, jelikož již v listopadu téhož roku náhle zemřel (patrně v důsledku dědičné tuberkulózy). Pohřeb, který mu následně vystrojila stavovská opozice, byl takřka královský. Jeho tělo, vystavené nejprve v jeho malostranském sídle a posléze v kostele sv. Mikuláše na náměstí, zachytil v jedné ze svých rytin i Aegidius Sadeler [8].¹⁹² Podobu Smiřického paláce vidíme částečně na již zmíněném pohledu na Prahu z Petřína od Václava Hollara (rohový objekt na severovýchodní straně náměstí s nárožní věžicí, s průčelím zakončeným řadou štítů a bočním křídlem se sedlovou střechou a se čtyřmi vikýři), hlavní průčelí pak zřetelněji na Ouden-Allenově prospektu z roku 1685¹⁹³ [IX], kde je zobrazeno jako dvoupatrové a patnáctiosé, v přízemí otevřené arkádami a zakončené sedmi drobnými trojúhelnými štíty, s již zmíněnými nárožními věžicemi. Svůj vzhled si zachoval až do roku 1763, kdy byl pozdně barokně upraven.¹⁹⁴ Byl tak jedním z mála šlechtických objektů, jejichž podoba nebyla postižena pobělohorskými intervencemi do prostoru náměstí.

Dalším takovým byl dům Lobkovický v západní části horního bloku na severní straně náměstí, později sloužící jako sídlo dvorské komory. Ten vznikl na místě původně tří objektů, které získal Ladislav starší z Lobkovic, syn Jana staršího z Lobkovic a na Zbizoze a prezident české komory v letech 1882-86¹⁹⁵ (prostřední dům zdědil po otci,

---

¹⁹⁰ D. Líbal, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 26.

¹⁹¹ Juřík (pozn. 189), s. 30-31.

¹⁹² Juřík (pozn. 189), s. 32-33.

¹⁹³ V případě paláce Smiřických snad lze Ouden-Allenův prospekt brát jako dostatečně věrný zdroj, jinak však představuje jeden z nejméně důvěryhodných obrazových pramenů. Jeho autor na něm pracoval v době, kdy bylo město dosud poškozeno švédským obležením roku 1648 a zároveň v něm právě probíhaly některé výrazné stavební aktivity. On jej však chtěl zjevně zachytit dokončené a v celé jeho majestátnosti, pročež si mnohé opravy a přestavby domýšlel, případně se inspiroval plány zamýšlených staveb (které však zejména v případě profesního domu uprostřed Malostranského náměstí nikdy nebyly realizovány v plném rozsahu). – Bečková (pozn. 18), s. 20-21.

¹⁹⁴ D. Líbal, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 19.

¹⁹⁵ Stanislav Kasík - Petr Mašek - Marie Mžýková, Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu, České Budějovice 2002, s. 35. - Palacký (pozn. 120), s. 373. – Jan Otto, *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí XVI*, Praha 1900, s. 225. Milada Vilímková zdá se v dějinách objektu zaměnila Ladislava staršího z Lobkovic a na Zbizoze s Ladislavem starším z Lobkovic, zakladatelem chlumecké větve a bratrem Jana staršího z Lobkovic (ten však již roku 1584 zemřel!), jelikož jej uvádí jako nejvyššího hofmistra (kterým jeho synovec nebyl).

západní koupil roku 1582 a východní zvaný U černé růže roku 1583)¹⁹⁶. Po roce 1587 provedl jejich velkou sjednocující přestavbu, při níž v celé šíři nového průčelí vystoupil z uliční čáry směrem do náměstí, pročež vedl četné spory s majitelem sousedního domu Jáchymem z Kolovrat. Ten si u obce horlivě stěžoval, že mu sousední Lobkovický dům ubírá světlo a zabraňuje mu ve výhledu do ulice vedoucí k zámeckým schodům. Spor však nevyhrál, na čemž měl jistě velký podíl i příslib Ladislava z Lobkovic, že veškeré výtěžky z krámů v dolní části jeho domu budou odváděny obecnímu špitálu.¹⁹⁷ Průčelí objektu je na Sadelerově prospektu z roku 1606 zobrazeno jako dvoupatrové, třináctiosé, s pěti dvojicemi a jednou trojicí sdružených oken, jehož delší západní část je ukončená sedlovou střechou a kratší východní část atikovou nástavbou s drobnými okny a štítem s volutovými křídly (či drobnějšími štítky po stranách). V majetku Lobkoviců přetrval až do Bílé hory, poté jej získal Karel z Lichtenštejna a směnil s dvorskou komorou za dům na západní straně náměstí (viz níže). Objekt byl tehdy oceněn na 17 000 zlatých, což i přes soudobé znehodnocení měny a přes mocenské možnosti zemského místodržitele Lichtenštejna svědčí o velkorysosti výstavby.¹⁹⁸ V následujícím století pak probíhaly pouze dílčí úpravy, nemající vliv na dispozici ani vnější podobu budovy.¹⁹⁹

Na východní straně domu Lobkovického stávaly oproti tomu dva objekty, jejichž hmotu zcela potlačila velká barokní přestavba na jezuitské gymnázium: Nárožní (naproti Smiřickému paláci) zvaný U divého muže vznikl po roce 1599 přestavbou paní Anny dříve Kechlové z Hollenštejna, znovu provdané Přehořovské z Kvasejovic (dcery Víta Flavína a matky Jana Kechla z Hollenštejna), která toho roku žádala obec o povolení zhotovit na severovýchodním nároží svého domu kamenný okrouhlý pilíř a v souvislosti s celkovou přestavbou domu rozšířit svůj pozemek (za což přislíbila vydlážit na vlastní náklady ulici).²⁰⁰ Vedlejší zvaný U tří labutí (přímo sousedící s domem Lobkovickým) vznikl již po roce 1575, kdy jej již zmíněný Jáchym Novohradský z Kolovrat (prezident české komory a karlštejnský purkrabí²⁰¹) propojil ze zadním domem Jana Žďárského ze

---

¹⁹⁶ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. I/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 13-15.

¹⁹⁷ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. I/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 15.

¹⁹⁸ *Ibidem*, s. 46.

¹⁹⁹ *Ibidem*, s. 18.

²⁰⁰ *Ibidem*, s. 2 a 4.

²⁰¹ Za císaře Maxmiliána II. v letech 1575-77, za císaře Rudolfa II. v letech 1593-97 a za císaře Matyáše po roce 1611. viz Palacký (pozn. 120), s. 370 a 373. – Jan Otto, *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná*

Žďáru, oba domy přestavěl a roku 1584 nechal zapsat Rudolfem II. do zemských desek.²⁰² Na Sadelerově prospektu jsou jejich průčelí obrácená do náměstí bohužel zakrytá, průčelí do Thunovské ulice však znázorňuje mědiryt s vpádem pasovských vojsk. Nárožní dům U divého muže má dvoupatrové pětiosé průčelí, ukončené třemi štítky na atice s drobnými okny a v jeho severovýchodním rohu je zakreslen věžovitý arkýř postavený Annou Přehořovskou. Sousední dům U tří labutí je také dvoupatrový s osmi okenními osami, zakončený sedlovou střechou, z níž vystupují dva vikýře s velkými okny.

Nejzásadnější proměnu však prodělala západní strana náměstí, jež se v období před rokem 1620 skvěla řadou malebných renesančních sídel. Původně zde stálo 5 domů na místě dnešního jediného čp. 258. Třetí dům v pořadí od jižního koutu tohoto bloku koupil roku 1583 Jan Václav Popel z Lobkovic, hejtman Starého Města pražského²⁰³ za 6000 kop grošů od bratra zesnulého majitele Jaroslava Bořity z Martinic (zřejmě otec Jaroslava Bořity, defenestrovaného královského místodržícího), který dům zjevně stavebně zhodnotil již v předešlém období a nechal jej vložit do zemských desek.²⁰⁴ Roku 1591 přikoupil Lobkovic vedlejší druhý dům v pořadí za 1750 kop grošů²⁰⁵ a oba objekty propojil v jediné renesanční palácové sídlo. V zadní části pozemků těchto dvou spojených domů vzniklo velké podélné křídlo s unikátním komponovaným zahradním průčelím, které bylo patrně prvním svého druhu v Praze.²⁰⁶ Nejlépe jej vidíme na mědirytu s vpádem pasovských vojsk, kde je zachyceno v nadhledu ze severní strany. Bylo zakončeno patrovou římsou a řadou pěti štítů či vikýřů, které ze strany východní převyšovala zeď. Po obou jeho nárožích stály vysoké hranolové věže, zastřešené zvoncovitými báními. Později roku 1595 získal Jan Václav Popel z Lobkovic také nejjižnější rohový dům za 4500 kop grošů, do jehož přestavby se pustil ještě téhož roku (jak nasvědčují stížnosti majitele jednoho se sousedících domů čp. 302).²⁰⁷ Průčelí domů směrem do náměstí bohužel nezachycuje žádná z uvedených vedut, posledně

---

encyklopedie obecných vědomostí XIV, Praha 1899, s. 603. Husenblasová jej uvádí až k roku 1611, kdy byl však již mrtev - Hausenblasová (pozn. 120), s. 398, č. 139/54.

²⁰² D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 1/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 6.

²⁰³ Kasík – Mašek-Mžiková (pozn. 195), s. 29.

²⁰⁴ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 258/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 6.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 5.

²⁰⁶ Hlavsa-Vančura (pozn. 9), s. 62-63.

²⁰⁷ ²⁰⁷ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 258/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 2.

uvedený dům v rohu však vidíme na Sadelerově prospektu. Je orientovaný souběžně s náměstím a zakončený sedlovou střechou, jejíž severní strana je opatřena ozdobným stupňovitým renesančním štítem.

Dům sousedící s domem Lobkovickým (předposlední objekt od nároží Nerudovy ulice) přestavěli v 2. polovině 16. století příslušníci rodiny Šindelů z Eberharcu, od nichž jej koupil roku 1590 za 6000 kop grošů císař Rudolf II. pro dvorskou komoru, která zde působila do roku 1623²⁰⁸.

Jediný dům v západním bloku, jež si vesměs zachoval svou podobu až do konce 18. století, byl nárožní objekt přestavěný po roce 1592 Adamem Havlem z Lobkovic, bratrem zmíněného staroměstského hejtmána Jana Václava.²⁰⁹ Šlo o vynikající renesanční budovu od neznámého architekta, který dokázal na nevelké parcele vytvořit dílo monumentálního vzezření. Na Sadelerově prospektu je znázorněna jako velký čtyřkřídlový objekt, který značně převyšuje ostatní budovy v bloku a na němž vyniká zejména věž s altánem a helmicovitou střechou, vyrůstající z jihovýchodního nároží. Na mědirytu s vpádem pasovských vojsk vidíme podobu boční fasády do Nerudovy ulice, která je třípatrová, devítiosá a zakončená plným atikovým zábradlím s kulatými otvory, ukotveným mezi vystupující věže severovýchodního a severozápadního nárožního polygonálního arkýře, zakončené zvoncovitými báními. Po této velké výstavbě nabyl dům hodnoty 12 000 zlatých, což spolu s faktem, že byl jako jediný ušetřen před radikální sjednocující přestavbou západní části náměstí a začleněn do nového komplexu tak, že jeho hmota i nadále tvořila významnou dominantu, svědčí o jeho významu a výstavnosti.

---

²⁰⁸ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 258/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 7-8.

²⁰⁹ *Ibidem*, s. 10. – Kasík-Mašek-Mžýková (pozn. 195), s. 29. Byl to zřejmě právě tento dům, který se stal dějištěm velké aféry Adam Havla (Gala) z Lobkovic na počátku 17. století. Ten údajně v domě přistihl Hanibala ze Schönbergu, hraběte z Nanteuil, jehož už delší dobu podezíral z cizoložství se svou ženou Markétou z Mollartu, která byla považována za jednu z nejkrásnějších dam v soudobé šlechtické společnosti. Adam Havel hraběte ubodál (údajně až 50 ranami) k smrti. Tato vražda ze žárlivosti byla záhy vyšetřována a částečně přerostla v politický souboj mezi různými stranami na císařském dvoře. Rudolf II. uvalil na Adama Havla prozatímní domácí vězení, on však, ještě než byl proces skončen, zemřel (pravděpodobně se ve svém domě otrávil jedem).

6. Malostranské náměstí od roku 1620 do 2. poloviny 18. století

Drtivé vítězství Habsburků nad stavovským vojskem v bitvě na Bílé hoře roku 1620 mělo na celé Čechy (a Prahu zejména) nesmírný politický, náboženský i kulturní dopad. Veškerá politická moc v zemi byla nyní v rukou císaře a jeho „přivrženců“ a duchovní správa byla svěřena církevním řádům, pověřeným provádět rekatolizaci, z nichž zvláště výrazně vynikalo Tovaryšstvo Ježíšovo. Významným vizuálním ukazatelem této celkové společenské proměny byly velké zásahy do stavebního a urbanistického charakteru měst. Praha se s definitivním přesunutím císařského sídla do Vídně sice stala v kontextu Habsburské monarchie poněkud periferní destinací, stále jí však bylo využíváno jako diplomatického města – ať už z toho důvodu, že malá Vídeň s tehdy ještě velmi drobným Hofburgem nebyla dostatečně reprezentativní,²¹⁰ či proto, že Praha byla z vojenského hlediska bezpečnější lokalitou než zmíněné sídelní město, které setrvalo až do 80. let 17. století v permanentním ohrožení Turků.²¹¹ Nově etablovaná společenská a náboženská elita se tak kvapně usazovala ve všech pražských městech a území Hradčan a Malé Strany byly – ze statutu své výhodné pozice – pochopitelně v centru zorného pole jejich sídelních zájmů. Přihlašující se k habsburskému kulturnímu a náboženskému programu, zaplňovala tato privilegovaná skupina Menší Město pražské především objekty stavěnými v duchu nového vládního slohu – baroka,²¹² který ukončil dosavadní pozdně renesanční vývoj a systematicky (a mnohdy velmi násilně) zasáhl do tváře města. Nebývalý rozmach zaznamenaly především řeholní domy (a jim náležející kostely) a šlechtické paláce, které svou hmotou i výzdobou usilovaly o dojem monumentality a měly tak v této vizuální transformaci rozhodující vliv.²¹³ Důležitým formujícím momentem pro celou Prahu 17. století byla také výstavba širšího cihelného opevnění, jež zaměstnala celou řadu stavitelů (např. Santina de Bossi, Carla Luraga či Giovanniho Domenica Orsiho, který se stal vrchním stavebním inspektorem fortifikací).²¹⁴

Pobělohorská druhá (a ještě výraznější) vlna budování městských paláců byla opět podmíněna soudobou situací, poskytující výhodné podmínky ke koupi nemovitostí. Po

---

²¹⁰ Vlček (pozn. 10), s. 39.

²¹¹ Ledvinka-Mráz-Vlnas (pozn. 14), s. 17.

²¹² Hlavsa (pozn. 8), s. 34.

²¹³ Vlček (pozn. 10), s. 40.

²¹⁴ Ibidem, s. 42.

požáru roku 1541 to byly levné parcely vyhořelých objektů, které daly základ pro vznik větších palácových celků, nyní to byly konfiskované domy po protestantských emigrantech a potrestaných odbojnicích, jež byly levně odprodávány katolické šlechtě či přímo darovány vítězným císařským důstojníkům za služby prokázané monarchii.²¹⁵ Vzorovým příkladem těchto nových rezidencí se stal okázalý palác frýdlantského vévody Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna, vystavěný na ploše původně 26 domů, 3 zahrad a vápenky.²¹⁶ Sám Valdštejn patřil mezi ty, kteří na konfiskátech zbohatli nejvíce (jeho celkový zisk se údajně pohyboval mezi 3-4 miliony zlatých²¹⁷), čemuž odpovídalo i jeho malostranské sídlo, jež mělo svou velikostí a výzdobou zastínit nejen všechny ostatní pražské paláce, ale snad i samotné královské sídlo, tyčící se na kopci nad ním. Ani jiné šlechtické domy však nebyly pojímány se skromností. Snaha vyniknout nad své okolí byla vlastní většině aristokracie a stavební aktivita představovala jeden z nejviditelnějších a nejúčinnějších prostředků k zdánlivému dosažení této převahy, nejnázornější demonstraci vlastních finančních možností a také nejracionálnější investici do osobní reprezentace a do zachování paměti na sebe i na svůj rod.²¹⁸

Nelibost městské správy k těmto panským objektům pak byla stejná, jako ve století předešlém. Dříve nebo později totiž přecházely z městské jurisdikce do zemských desek a zbavovaly se tak daňové povinnosti, která o to více postihovala ostatní městské domy. Obec tak od šlechticů nesčetněkrát požadovala zaplacení daní na několik let dopředu²¹⁹ či příslib, že nebudou usilovat o deskový vklad, což však většinou nebylo příliš platné. V samotném prostoru Malostranského náměstí se fenomén výstavby paláců pochopitelně projevil také, ačkoliv v komornějším měřítku, jelikož jeho rozloha a lokace uprostřed zástavby neposkytovala plochu pro vybudování typického barokního sídla, obohaceného o rozsáhlou zahradu a hospodářské zázemí.

Většinový podíl v obyvatelstvu domů na náměstí v 2. polovině 17. a 18. století však měli nejruznější císařští a zemští služebníci, jejichž podrobné vyjmenování by bylo nad

---

²¹⁵ Ledvinka-Mráz-Vlnas (pozn. 14), s. 16.

²¹⁶ Vlček (pozn. 10), s. 41.

²¹⁷ Antonín Kostlán, Albrecht z Valdštejna jako investor do svého vlastního osudu. Ekonomické aspekty jedné raně novověké kariéry, in: Ladislav Čepička – Eliška Fučíková (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna, Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 46.

²¹⁸ Podrobně k motivaci staveb šlechtických sídel např. Jiří Kubeš, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty v českých zemích* (dizertační práce), Ústav historie FF JU, České Budějovice 2005, s. 59-69. K stavební aktivitě hraběte z Valdštejna např. Petr Fidler, Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna jako stavebník a mecenáš, in: Čepička – Fučíková (pozn. 217), s. 79-87.

²¹⁹ Ledvinka-Mráz-Vlnas (pozn. 14), s. 20.

rámec rozsahu této práce. Za všechny je však třeba připomenout alespoň generálního strážmistra, vrchního velitele ozbrojených sil v Praze a zástupce velitele v Českém království Helfrida z Kaiserštejnu, jež byl stavebníkem významného barokního paláce na východní straně náměstí (čp. 37), vzniklého po roce 1700, který dodnes nese jeho znak a jméno [9].²²⁰ Za autora plánu jeho reprezentativní přestavby je považován císařský architekt Giovanni Batista Alliprandi, provádějícím architektem byl Kryštof Dientzenhofer a sochy tří živlů na pilířích atiky vytvořil Otavio Mosto.²²¹ Nejbezprostřednější zachycení jeho podoby po výstavbě (která se ostatně s určitými odchylkami zachovala dodnes), podává mědirytina korunovačního průvodu Marie Terezie od Jana Josefa Dietzlera z roku 1743 [XII]. Je zde zobrazen jako třípatrový, sedmiosý, s nejvyšším spodním patrem, jen o málo nižším patrem druhým a nejnižším horním polopatrem, zakončeným atikovou římskou se čtyřmi sochami. V jeho přízemí se nachází podloubí otevřené do náměstí trojicí arkád (nejširší prostřední a dvěma užšími po stranách), v prostředku prvního patra je znatelný drobný půlkruhový balkon (dosud bez zábradlí), nad jehož vstupem je zřejmě již zmíněný znak stavebníka.

Z odlišných profesí se v prostoru náměstí uplatnili snad jen lékárníci (zejména v domě čp. 4 na východní straně náměstí, na jehož fasádě se dodnes zachovalo starobylé označení *Apotheken zum weissen adler*), malíři (Johann Zehetmayer²²² sídlící v čp. 3, jež zůstal v majetku jeho dědiců po dalších 87 let²²³ či Jan Jakub Steinfels ze Steinfelsu, který obýval dům čp. 270²²⁴), stavitelé (zejména Santino Bossi, jež vlastnil a výrazně přestavěl domy čp. 262²²⁵ a 264²²⁶) a nejrůznější bohatí obchodníci, z nichž zvláště vynikal Everhard z Glauchova.

Tento majitel domu v jihozápadním koutě náměstí (čp. 259, později sídlo zemského výboru) se proslavil především tím, že na sklonku 17. století věnoval pozoruhodnou zvonkohru do pražské Lorety na Hradčanech. Soubor 30 barokních zvonů objednal u

---

²²⁰ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 37 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 6.

²²¹ Vlček (pozn. 10), s. 179-181.

²²² Gottfried Johann Dlabacz, *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, Dritter Band. S-Z*, Prag 1815, s. 434.

²²³ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 3/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 2-3.

²²⁴ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 271/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964, s. 6.

²²⁵ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 262/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 3.

²²⁶ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 264/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 3.

amsterodamského městského zvonáře Claude Fremyho a jejich svěcení roku 1695 se poměnilo ve velkolepou událost, které se zúčastnily ty nejelitnější osobnosti celé Prahy. Každý zvon získal svého kmotra z řad vysoké šlechty a nad prvním z nich převzal patronát dokonce sám císař Leopold I.²²⁷ Svůj dům na horním rynku nechal Eberhard z Glauchova přestavět po roce 1700, což je dokumentováno především jeho žádostí vystoupit se stavbou o několik loktů směrem do obecního pozemku a také stavební komisí, složenou z Kryštofa Dienzenhofera, Antonia Luraga a Jana Jiřího Mayera, kterou obec na základě této žádosti vyslala na obhlídku místa. Ačkoliv přestavbu domu nestihl dokončit, vzrostla jeho cena z původních 14 000 na 24 000 zlatých (což byla hodnota nesčetněkrát převyšující ceny ostatních měšťanských staveb na náměstí)! Jako autor projektu stavby byl pramenně doložen rovněž architekt G. B. Alliprandi, podle jehož návrhu byla budova nepochybně dokončena i po smrti původního stavebníka. Detailnější podobu objektu z tohoto období nám bohužel nezachycuje žádný z dochovaných ikonografických pramenů, avšak skutečnost, že si jej ke koupi a k provedení dostavby (dokončené roku 1725) vybrala tolik prominentní osobnost, jakou byl hrabě František Karel Libštejnský z Kolowrat, veliký mecenáš blízkého jezuitského kostela sv. Mikuláše (o němž bude pojednáno níže), svědčí o jeho značném významu.²²⁸

Ze šlechtických objektů v prostoru náměstí je třeba jmenovat především významné barokní sídlo jednoho z předních českých rodů - Šternberský palác (čp. 7). Ten vznikl na místě původních dvou objektů – východního zvaného Fuxovský a západního zvaného Bašta. Posledně jmenovaný neblaze proslul požárem, který v něm vypukl roku 1541, pročež platil určitou dobu za prokletý a na znamení hanby nesměl být rozšiřován ani zvyšován, takže jeho průčelí dodnes ustupuje v uliční čáře za ostatní objekty. Později v 2. polovině 16. století zde však fungoval zájezdní hostinec pro prominentní diplomatická poselstva směřující k císařskému dvoru, což domu dozajista poskytlo velkou atraktivitu a poněkud pozměnilo jeho soudobé vnímání. Vždyť v roce 1562 tu přebýval například konvoj tureckého poselstva v čele s Ibrahimem pašou, který si s sebou přivezl i šest velbloudů, o 13 let později pak ještě skvostnější poselstvo Mehmeda beje!²²⁹ Tyto družiny musely pro člověka rudolfinského doby, tolik fascinované exotičnem, představovat nesmírně lákavý element, který ke dveřím a k

---

²²⁷ <http://www.loreta.cz/cz/zvonkohra.htm> (vyhledáno 4. 5. 2015)

²²⁸ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 259/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 6-7.

²²⁹ Ledvinka – Mráz- Vlnas (pozn. 14), s. 308.

oknům hostince nepochybně upoutával zraky bezpočtu zvědavců. Objekt získal o mnoho let později roku 1664 Oldřich Adolf Vratislav ze Šternberka a na Zásmukách, zakladatel pozdějšího Šternberského fideikomisu, k němuž vedle panství Častolovice a Zásmuky patřil i dům na Malostranském rynku.²³⁰

Tento šlechtic v mládí absolvoval blízké jezuitské gymnázium u sv. Mikuláše (viz níže), kde byl jeho učitelem (někdy mezi léty 1642-45) Bohuslav Balbín, známý barokní spisovatel, který mu později dedikoval některá svá díla. Poté vykonal kavalírskou cestu po Evropě (z níž prokazatelně víme jen o jeho studiu na univerzitě v Lovani) a složil také magisterské zkoušky na filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Roku 1652 zahájil svou kariéru jako rada královského apelačního soudu, brzy poté se však stal komorníkem mladého budoucího císaře Leopolda, s nímž navázal úzký vztah, což mu později otevřelo dveře k těm nejvyšším zemským úřadům. Určitou dobu působil na Vídeňském dvoře jako místokancléř české dvorské kanceláře a byl také vyslán na diplomatické cesty po Evropě. V roce 1678 se pak stal nejvyšším zemským sudím, od roku 1685 dosáhl až na post prvního královského místodržícího a nejvyššího českého purkrabího a o dva roky později dokonce obdržel Řád zlatého rouna.²³¹

Vysoká úřední funkce Adolfa Vratislava ze Šternberka pochopitelně vyžadovala vlastnictví odpovídajícího sídla v hlavním městě. Skutečnost, že si za své obydlí vyhlédl právě dům Bašta na Malostranském náměstí (který nebyl právě největší, ačkoliv byl jistě velmi dobře rekonstruován, jelikož za něj zaplatil dosti vysokou částku 5700 zlatých), byla určitě dána jak praktickou blízkostí zemských institucí, tak možná i určitou sentimentální vzpomínkou na studentská léta, která zde strávil. Záhy po zakoupení domu přikročil k jeho úpravám, při nichž mj. nechal vyzdobit stropy v domě velmi kvalitními figurálními štukaturami Bartolomea Comety a nástropními malbami dosud neznámého autora, mezi nimiž se vyskytuje i alegorický motiv oslavy šternberského znaku.²³²Jeho dům se stal brzy místem jak pro četná úřední jednání, tak pro společenská setkání s elitními osobnostmi²³³. To ho jistě dovedlo k myšlence

---

²³⁰ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 7/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 15.

²³¹ Miroslava Jouzová - Ladislav Jouza, Adolf Vratislav ze Šternberka jako stavebník pražského paláce na malé straně a barokního areálu v Zásmukách, in: Olga Fejtová – Veronika Knotková – Hana Vobrátilková, *Documenta Pragensia XXVIII, Život pražských paláců, Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, s. 199-205.

²³² Ledvinka-Mráz-Vlnas (pozn. 14), s. 310.

²³³ Například v červnu roku 1683 v něm hostil mladého bavorského kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela. - Jouzová- Jouza (pozn. 231), s. 207.

rozšíření objektu na větší a reprezentativnější sídlo, hodné jeho stále narůstajícího postavení. Domluvil se proto s majitelem sousedního domu Mikulášem Franchimontem - profesorem univerzity a zemským lékařem v Království Českém, že mu na dům poskytne přednostní kupní právo. Po smrti Franchimonta roku 1684 objekt skutečně získal, avšak musel se zavázat městské radě, že nebude usilovat o jeho deskový vklad a bude nadále nést všechna obecní břemena, že dům zůstane samostatný a při případném prodeji přejde zpět do rukou měšťanských. Tyto závazky byly v dané době při prodeji měšťanského domovního majetku do šlechtických rukou již poměrně běžnou praxí, jíž se obec úbytku daňových poplatníků bránila.²³⁴ Další podmínkou města bylo, že na domě bude ponechán obraz Panny Marie. Ten zde dle tradice poprvé vyvěsil po bitvě na Bílé hoře tehdejší majitel Augustin Vitali, který chtěl dát tímto způsobem najevo své katolické vyznání a uchránit se tak před rabujícími žoldnéry Maxmiliána Bavorského. Údajně na památku tohoto činu měl být obraz na průčelí domu navždy ponecháván.²³⁵ Bezprostředně po získání nového domu zahájil Adolf Vratislav jeho adaptaci a zdá se, že jeho průčelí upravil do stylu, který odpovídal jeho již rekonstruovanému sousednímu objektu. Obě fasády domů pak pravděpodobně nesly tvarosloví, které bylo typově příbuzné např. dílům Jeana Batisty Matheyeho.²³⁶ V období Vratislava Adolfa vznikla v domě také první obrazárna (uváděná v jeho poslední vůli),²³⁷ jež byla zřejmě prvotní předzvěstí pozdější slavné veřejné obrazárny Vlasteneckých přátel umění, kterou v paláci o sto let později založil hrabě František Josef Šternberk. Dnešní podoba objektu je výsledkem vrcholně barokní přestavby, připisované císařskému architektovi Giovannimu Battistu Alliprandimu, který zřejmě přestavoval i Šternberkův zámek v Zásmukách. Tato přestavba je pozoruhodná především tím, že volí protichůdný princip propojování objektů, než jaký se objevuje u většiny ostatních barokních paláců. Ty mají zpravidla zcela jednotné monumentální průčelí, za nímž se však mnohdy projevují ještě stopy dispozice původních samostatných domů. Šternberský palác naproti tomu na první pohled sestává z dvou samostatných budov, uvnitř se však skrývá zcela homogenní půdorys.²³⁸ Při úvaze nad touto disproporcí si nemůžeme nezpomenout na výše uvedenou podmínku městské rady, s kterou hraběti Šternberkovi

---

²³⁴ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 7/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 6-7.

²³⁵ Ledvinka-Mráz-Vlnas (pozn. 14), s. 306-307.

²³⁶ J. Muk, *čp. 7/III - bývalý Šternberský palác, Doplnující stavebně historický průzkum při příležitosti rekonstrukce*, Praha 1994, s. 28.

²³⁷ Jouzová - Jouza (pozn. 231), s. 208.

²³⁸ Ledvinka-Mráz-Vlček (pozn. 14), s. 306.

povolila koupi domu po Mikuláši Franchimontovi – a to že objekt zůstane samostatný. Zdá se tedy, že toto řešení bylo chytrým tahem stavebníka, jak získat dostatečně velké konzistentní sídlo a přitom dostát svým slibům a požadavkům města. Okolnosti této přestavby jsou pak v literatuře líčeny dosti odlišně. V *Uměleckých památkách Prahy*²³⁹ z roku 1999 je uvedeno, že průčelí levého domu pochází z roku 1667, úprava východního domu proběhla až v roce 1601 a Alliprandiho sjednocující přestavba v letech 1703-19, kdy dům vlastnil syn Adolfa Vratislava František Damián ze Šternberka (už zde je prokazatelně chyba, jelikož František Damián jej vlastnil až do své smrti roku 1723 a po něm jej zdědila jeho manželka Marie Josefina roz. Trauttmansdorffová, která zřejmě přestavbu dokončovala, jelikož ještě 1726 dům prokazatelně nebyl zcela hotov²⁴⁰). Nejnovější stavebně historický průzkum objektu však již roku 1994 na základě detailního prozkoumání jeho fasády zjistil novou skutečnost, kterou uvádím výše, že východní průčelí paláce bylo upravováno již někdy krátce po roce 1684 k formě odpovídající úpravě průčelí západního objektu, která proběhla v roce 1667. Vrcholně barokní přestavbu pak datuje do období po roce 1701.²⁴¹ Publikace *Pražské paláce*²⁴² zase zdůrazňuje fakt, že současná vrcholně barokní podoba paláce nepochází z doby Adolfa Vratislava, který pouze upravoval v letech 1667-80 dům Bašta, ale z období 20. let 18. století, kdy palác vlastnil jeho syn František Damián se svou ženou. Pouze článek autorů Miroslavy Jouzové a Ladislava Jouzy uvádí verzi, jež koresponduje s výsledky stavebně historického průzkumu a která se mně osobně jeví jako nejpravděpodobnější – sice, že úprava západního domu proběhla v letech 1667-80, následovaná úpravou domu východního někdy po roce 1684 a konečná vrcholně barokní přestavba se pak udála po roce 1701, avšak jejího konce se kníže Vratislav Adolf již nedožil.²⁴³ Nepochybně to však byl on, kdo udal koncept přestavby a nechal vypracovat její plán, podle něhož pak pokračovala ještě ve 20. letech 18. století. Podíváme-li se podrobně na průčelí paláce [10], zjistíme, že se zde nachází několik prvků, které zcela jednoznačně odkazují právě na Adolfa Vratislava. Jednak je to bohatě zdobená kartuše nad poslední arkádou loubí východní části paláce, v níž se nachází šternberský znak, obklopený Řádem zlatého rouna s korunkou [11], jehož

---

²³⁹ Vlček (pozn. 10), s. 138.

²⁴⁰ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 37 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965, s. 17 a 46.

²⁴¹ J. Muk, *čp. 7/III - bývalý Šternberský palác, Doplnující stavebně historický průzkum při příležitosti rekonstrukce*, Praha 1994, s. 11-12 a 28.

²⁴² Např. Ledvinka-Mráz-Vlnas (pozn. 14), s. 311.

²⁴³ Jouzová-Jouza (pozn. 231), s. 206 a 208-209.

nositelem byl právě on (jeho syn už nikoliv), především je to však velký obraz s Madonou, který se nachází uprostřed prvního patra téže části budovy [12]. Údajný důvod, proč byl na průčelí tradičně ponecháván, byl již zmíněn, je však s podivem, že doposud nebyla věnována pozornost jeho podobě. Ve všech zdrojích je pouze konstatována přítomnost barokního obrazu Panny Marie v bohatém štukovém rámu s festony, kartuší a korunkou na vrcholu, nikdo se však nepokusil o bližší popis a interpretaci obrazu.

Výjev znázorňuje v horní třetině poměrně drobnou frontálně zachycenou stojící postavu Panny Marie s korunou na hlavě, na jejíž levé ruce, přes níž má přetažený cíp svého pláště, sedí nahá postava korunovaného Ježíška, jehož nohy jsou překříženy tak, že z pravé spodní vyčnívá pouze koleno. Ježíšek se pak oběma rukama drží Mariiny pravé ruky, kterou jej ona přidržuje pod bradou. Po obou stranách Panny Marie se vznášejí dvojice nahých andílků (mnohem robustnějších a větších, než je sama postava Marie), z nichž jeden nese modrý a druhý rudý plášť (či šál) a oba pak z každé strany svírají velkou korunu, jíž drží nad hlavami Panny Marie a Ježíška. Stejný motiv koruny je opakován ve štku nad kartuší na vrcholu obrazového rámu. V dolních přibližně dvou třetinách obrazu pak po stranách proti sobě stojí dvojice světců, kteří oba vzhlížejí vzhůru k postavě Madony. Světec napravo má poměrně mladou tvář, je hladce oholený, oděný do hnědého volného a v pase přepásaného pláště s velkou kapucí a jeho úprava vlasů naznačuje tonzuru na temeni hlavy. V jedné ruce drží bílou lilii a druhou má položenou na prsou v gestu jakéhosi úžasu spojeného s posvátnou úctou a pokorou. Druhý muž je vousatý s o něco delšími vlasy, oděný do spodní černé sutany a svrchního hnědého cestovního pláště s kapucí, jehož ruce jsou doširoka roztaženy a v jedné z nich třímá stejnou bílou lilii. Při pohledu zblízka pak vidíme, že v prostoru mezi oběma světci (zhruba v úrovni jejich pasu) se v dále na kopci tyčí fragment jakési kostelní budovy [13]. Dle popisu Panny Marie můžeme směle říci, že se jedná o typ Madony Svatohorské [14]. S originálem této sošky²⁴⁴ se shoduje jak postoj Panny Marie a její držení Ježíška jednou rukou pod bradou a druhou zakrytou pláštěm pod hýžděmi, tak nahá postava Ježíška, jeho zkřížení nohou i způsob, jakým se oběma rukama drží Mariiny paže. Jedinou odchylku představuje barva jejího svrchního pláště, která je na

---

²⁴⁴ Madona Svatohorská je gotická dřevěná soška, kterou dle tradice objednal či dokonce sám vyřezal roku 1348 první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic podle Kladské madony a umístil ji ve své kapli v příbramské tvrzi, kterou dal sám postavit. – Viz Hynek Rulíšek, heslo Maria (Panna M., Madona), in: idem, *Postavy, atributy, symboly, Slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice 2005. - <http://svata-hora.cz/cz/2/historie> (vyhledáno 5. 5. 2015).

obraze bílá, zatímco u sošky modrá. Barvě oděvu Svatohorské Madony však odpovídají barvy rouch, které nesou oba andělé po stranách. Světce na pravé straně můžeme dle vlasů, vousů, černé sutany, poutnického pláště i atributu lilie identifikovat se sv. Františkem Xaverským, předním světce jezuitského řádu.²⁴⁵ Této identifikaci napomáhá i samotné spojení se Svatohorskou Madonou, umístěnou na mariánském poutním místě Svatá Hora u Příbramy, které bylo od roku 1647 v držení jezuitského řádu. Za jeho činnosti prodělalo toto poutní místo bezpochyby nejslavnější etapu své historie, kdy ke zdejší svatyni proudily nejen davy zbožných poutníků, ale také nesmírné množství jejich fundací, ve kterých se zejména předháněla soudobá šlechta.²⁴⁶ Druhým světce vlevo je nepochybně sv. Antonín Paduánský, jehož můžeme určit na základě mladé bezvousé tváře, františkánského hávu, předpokládané tonzury na hlavě a shodného atributu lilie.²⁴⁷ Nezbyvá než se zamyslet, proč se stavebník paláce rozhodl zrovna pro tuto podobu mariánského obrazu – tedy z jakého důvodu se na průčelí nachází právě Svatohorská Madona s tímto uskupením dvou světců odlišných řádů. Důvod pro umístění františkánského světce můžeme poměrně snadno odhadnout zodpovězením otázky, jaké bylo spojení stavebníka s františkánským řádem. Je známou skutečností, že hrabě Oldřich Adolf Vratislav ze Šternberka byl velkým obnovitelem a velebitelem svého panství Zásmuky, kde mimo nespočetných dalších stavebních aktivit také v letech 1691-94 založil a vybudoval raně barokní františkánský klášter s kostelem stigmat sv. Františka Serafinského. K němu pak v roce 1698 přistavěl ještě kapli zasvěcenou sv. Antonínu Paduánskému, do níž umístil rodinnou hrobku Šternberků.²⁴⁸ Jezuitský řád byl tomuto hraběti jistě rovněž blízký, což bylo dáno již raným obdobím jeho studií. Klíč k objasnění jeho spojitosti s poutním místem Svatou Horou nám pak poskytují podrobné dějiny tohoto místa a záznamy o jednotlivých fundacích ve zdejší mariánské svatyni. Jméno Adolfa Vratislava nacházíme na dvou místech. Poprvé je to ve spojitosti s oficiálním úředním nařízením odevzdání Svaté Hory do majetku (nikoli již pouze správy) jezuitského řádu, které si Tovaryšstvo vyžádalo u císaře Leopolda poté, co si vlastnictví poutního místa začalo nárokovat pražské arcibiskupství. Zde se objevuje zmínka o tom, že o rychlý a hladký průběh vyřízení této záležitosti se přičinili „nejvyšší kancléř království českého Hartvík hrabě z Nosticů, jež otcům i placení

---

²⁴⁵ Rulíšek (pozn. 244), heslo František Xaverský (Xaverius)

²⁴⁶ František Xaver Holas, *Dějiny poutního místa mariánského Svatá Hora u Příbramě*, Svatá Hora u Příbramě 1929, s. 122 ad.

²⁴⁷ Rulíšek (pozn. 244), heslo Antonín Paduánský.

²⁴⁸ Libuše Hoznauerová-Melounová, *Historie Zásmuk*, Zásmuky 2009, s. 51-53 ad. Adolf Vratislav byl navíc také spoluzakladatelem františkánských klášterů ve slezské Namyšli a ve Vratislavi.

povinných tax prominul, dále Adolf Vratislav hrabě ze Šternberka a urozený pán J. z Talmu, jenž listinu co nejrychleji nechal vyhotoviti“. Stejná jména se opakují i pod oficiální císařskou listinou.²⁴⁹ Ze zpráv z pozdějších let se pak dozvídáme, že nejvyšší purkrabí království českého Adolf hrabě Šternberk přijel na Svatou Horu 17. května 1686, aby splnil svůj slib za uzdravení z těžké nemoci. U kříže na úpatí Svaté Hory sestoupil z kočáru a v doprovodu třinácti rytířů jel na koni na vrcholek poutního místa. Za ním pěšky vystupovala také jeho žena s dcerou a dvěma syny, spolu s hrabětem Kounicem a krajským hejtmanem baronem Vratislavem. Po přivítání s březnickým rektorem p. Tatýrkem hrabě Šternberk prohlásil, že *„Divotvůrkyni svatohorské za všechno i za život děkovati má, a že jí tudíž chce postaviti pomník své vděčnosti“*, načež daroval na hlavní ze všech oltářů zdejší svatyně (na němž je ona divotvůrkyně umístěna) oltářní antependium z ryzího stříbra ozdobené pozlacenými květy a ovocem, uprostřed něhož se vyjímá velký zlacený šternberský znak obklopený řádem Zlatého rouna.²⁵⁰ Způsob, jakým tento rodový symbol dodnes dominuje průčelí oltářní mensy mariánského svatostánku, je více než výmluvný [15].

S těmito poznatky snad již můžeme přistoupit k nabízející se interpretaci: Celý výjev Madony Svatohorské adorované dvojicí světců, umístěný na průčelí Šternberského paláce, má funkci stále připomínky úlohy jeho stavebníka jako velkého církevního mecenáše dvou významných řádů. Zobrazení sakrální stavby v pozadí výjevu spolu s františkánským světce má poukazovat na roli Šternberka jako fundátora a zakladatele františkánského kláštera a volba právě Antonína Paduánského zřejmě souvisí se zasvěcením klášterní kaple s rodovou kryptou (kde je Adolf Vratislav se svou ženou pohřben). Svatohorská Madona spolu s jezuitským světce poukazuje na jeho štědrý dar tomuto tolik významnému poutnímu místu. Postava sv. Františka Xaverského pak mohla být vybrána z důvodů čistě formálních – pro jeho shodný atribut s Antonínem Paduánským. Pro nás je tato freska především skvělým příkladem toho, jakým způsobem byla obrazová komunikace ve veřejném prostoru města utvářena a vedena.

Po tomto delším pojednání se již zaměříme na tu část horního malostranského náměstí, která se ve sledovaném období stala takřka výkladní skříní nových pořádků, naznačených v úvodu této kapitoly. Zmíněný generalissimus císařské armády Albrecht z Valdštejna se po Bílé hoře zmocnil jednoho z hlavních pilířů svého pobělohorského

---

²⁴⁹ Holas (pozn. 246), s. 122.

²⁵⁰ Holas (pozn. 246), s. 226.

bohatství – rozsáhlého panství rodu Smiřických, jehož část získal obhájením svého poručnictví nad rozumem nedostatečným Jindřichem Jiřím Smiřickým a druhou konfiskovanou část, náležející dříve přednímu protestantskému odpůrci Albrechtu Janu Smiřickému, si vymohl od císaře, kterému následně poskytl dlouhodobou půjčku ve výši poloviny částky, na níž byla Smiřická panství odhadnuta.²⁵¹ Součástí panství byl samozřejmě i zmíněný palác na Malostranském náměstí, který převzal roku 1623. Valdštejnovi pražské stavební zájmy však byly jinde a z toho důvodu na něm neučinil žádných úprav. Již o rok později ho velmi výhodně postoupil svému příbuznému Maxmilianovi z Valdštejna, avšak ani on, ani následující majitelé do organismu paláce výrazněji stavebně nezasahovali. Roku 1630 jej získal Vratislav z Perštejna, poslední mužský potomek kdysi jednoho z nejbohatších rodů v zemi a po něm jeho sestra Frebonie, která ho odkázala řádu bosých karmelitánek sv. Terezie. Od nich objekt roku 1651 koupil Rudolf sv. pán z Teuffenbachu, rytíř zlatého rouna, polní maršálek a zemský zbrojmistr, v jehož rodině zůstal do roku 1668, kdy jej Marie Eva Elisabeta ovdovělá sv. p. z Teuffenbachu (rozená ze Šternberka) odkázala Marii Maxmiliáně Terezii, ovdovělé hraběnce ze Sintzendorffu. Hrabata ze Sintzendorffu pak dům vlastnila téměř celé následující století. Teprve roku 1765 jej prodala v značně zanedbaném stavu císařskému vojenskému dodavateli Janu Pavlovi z Montágu, který jako první provedl rozsáhlejší přestavbu (podle plánů architekta Josefa Jägera), jež uvedla dům do pozdně barokní podoby, v níž přetrval dodnes [16].²⁵²

To nejmocnější muž té doby – královský místodržitel Karel z Lichtenštejna, pověřený vojenskou okupací země, potrestáním hlavních protihabsburských povstalců a rekatolizací obyvatelstva - získal v prostoru náměstí postupně celkem 5 objektů a navždy proměnil charakter celé jeho západní strany. Z hlediska velikosti zabraného (a ke svému účelu zcela proměněného) území tak byl patrně druhým nejzásadnějším hybatelem oněch metamorfóz veřejného prostoru náměstí za celou historii jeho existence. Po roce 1620 získal neznámo jakým způsobem dříve zmíněné renesanční paláce Jana Václava Popela z Lobkovic (v jižní části západní strany, s komponovaným zahradním průčelím a dvojicí věží po stranách), Adama Havla z Lobkovic (v severním nároží západní strany s altánovou věží) a Ladislava staršího z Lobkovic (v horním bloku jižní strany náměstí). Posledně zmíněný objekt strategicky směnil s domem dvorské

---

²⁵¹ Kostlän (pozn. 217), s. 45.

²⁵² D. Líbal, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 13-20.

komory (mezi oběma Lobkovickými objekty na západní straně) a získal tak téměř celou frontu západního bloku náměstí (poslední rohový objekt na jižní straně - dříve rovněž Jana Václava Popela z Lobkovic – připojil až roku 1638 jeho syn Karel Eusebius z Lichtenštejna). Roku 1622 odkoupil ještě dům v Nerudově ulici sousedící s nárožním Lobkovickým palácem a všechny tyto budovy propojil a do konce následujícího roku přestavěl v jedinou monumentální rezidenci. Jen náklady na materiál a stavební a řemeslnické práce všeho druhu údajně činily 31 948 zlatých a 50 grošů.²⁵³ Větších zásahů byl ušetřen jen reprezentativní palác v nároží (jak bylo popsáno již v předchozí kapitole), jehož hmotu nechal organicky začlenit do struktury svého nového sídla. Naopak nejvíce se přestavba dotkla jižního Lobkovického objektu a domu dvorské komory, jejichž charakter byl zcela potlačen a vnější podoba skryta pod jednoduchou raně barokní fasádou. Přestavbu paláce zřejmě prováděl florentský architekt Vincenzo Boccaccio (rovněž působící u Albrechta z Valdštejna), kterého kníže Lichtenštejn přijal do svých služeb za 40 zlatých měsíčně, byt a stravu. Výše honoráře by ukazovala spíše na vedení stavby, než na činnost navrhujícího architekta, ačkoliv jeho podíl na projektování stavby není vyloučen. Charakter průčelí paláce, zachyceného nejvěrněji na mědirytu s korunovačním průvodem Marie Terezie z roku 1743, však více napovídá autorství Lichtenštejnova dvorního architekta (pracujícího i pro císaře Ferdinanda II.) Giovanniho Battisty Carloneho.²⁵⁴ Na zmíněném vyobrazení je jižní díl paláce (jehož rohová část však na mědirytu chybí) dvoupatrový, osmnáctiosý, s vysokými obdélnými okny sdruženými po dvou a po třech. V jeho přízemí se nachází jižní vchod zakončený obloukem, s pilastry po stranách, nesoucími balkon přístupný z 1. patra, dále severní obdélný vchod s obloukovým štítem v nadpraží a mezi nimi různě umístěná malá obdélná okna a jedno větší segmentové. Tato jižní část je zakončena valbovou střechou, s dvojicemi čtrnácti drobných vikýřů umístěných nad sebou. Na ní navazuje třípatrová severní část o pěti osách, v přízemí opět s obloukovitým vchodem v pravoúhlém orámování zakončeném jakousi supraportou (zřejmě obsahující rodový znak) a s polygonálním nárožním arkýřem vrcholícím kupolovitou střechou s lucernou. Nad třetím patrem se nachází atika a na levém nároží pak patrová věž s helmicitou střechou, opatřená drobnými nárožními věžicemi. Fasády obou částí jsou členěny pouze

---

²⁵³ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 258/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 196, s. 4-12.

²⁵⁴ Za informace o architektech Lichtenštejnského paláce vděčím prof. PhDr. Petru Fidlerovi. Více k tématu: Petr Fidler, *Architektur des Seicento. Baumeister, Architekten und Bauten des Wiener Hofkreises*, Innsbruck 1990, s. 63–118. K paláci viz Eliška Fučíková, *Das Palais Liechtenstein in Prag*, in: *Die Liechtenstein und die Kunst*, Vaduz 2014, s. 47–56.

horizontálními patrovými římsami, samotnou věž pak člení trojice oken s oválnými parapetními výplněmi a lyzény, sbíhající se nad okny do lomených oblouků iluzivní arkády. Celý palác včetně nejjižnějšího dílu a dvorních křídel zachycuje v šikmém nahledu také perokresba Jana Daniela Hubera (tzv. Huberův plán Prahy [XIV]) z roku 1769. Jeho vzhled (přes veškerou schematičnost znázornění) odpovídá výše popsanému vyobrazení, nejjižnější díl (náležející dodatečně připojenému Lobkovickému domu v jihozápadním koutě náměstí) je dvoupatrový a o něco nižší než navazující horizontální budova, se čtyřmi po dvou sdruženými okny a s vlastním vchodem v přízemí. Jeho průčelí je členěno patrovými římsami (odpovídajícími zbývajícím částem stavby) a zakončeno dvojicí sedlových střech a trojúhelných štítů. Dnešní podoba paláce je důsledek radikální úpravy, kterou provedl roku 1791 při příležitosti korunovace Leopolda II. tehdejší majitel Alois Josef Lichtenštejn. Tehdy nadobro zanikl i charakteristický nárožní díl s věží a vzniklo jednotné symetrické raně klasicistní průčelí [17]. Jistě není bez zajímavosti, že při švédské okupaci v roce 1648 byl palác hlavním štábem švédského vojska.²⁵⁵

Po roce 1624 získal Karel z Lichtenštejna ještě blízký nárožní dům v horním rohu severní strany náměstí (čp. 204), který vložil do zemských desek. V majetku rodu Lichtenštejnů zůstal až do roku 1714, bohužel se však nezachovaly žádné zprávy o tom, k čemu byl využíván. Nepochybně byl rovněž značně zhodnocen, avšak o jeho stavebním vývoji během této doby nic nevíme a pozdější novorenesanční přestavba z 19. století (kdy byl spolu se sousedním čp. 203 pojat do budovy tzv. Fragnerovy lékárny [18]) nenávratně zakryla všechny předchozí etapy.²⁵⁶ Podobu objektu v Lichtenštejnském období zachycuje jen místy velmi nepřesný Ouden-Allenův prospekt z roku 1685, na němž je dvoupatrový, šestiosý, s dvojicí trojúhelných štítů a na ně navazujících sedlových střech.

Výrazněji než zmíněný královský místodržitel se do sledovaného prostoru zapsali jen jezuité, kterým byl roku 1625 darován kostel sv. Mikuláše spolu s farou, školou a dalším zádušním domem a kteří postupně vykoupili také všechny ostatní objekty ve středu náměstí (nejlépe zachycené na Sadelerově prospektu z roku 1606), snad jen kromě již zmíněných domů na východní straně hřbitovní zdi (čp. 3-5). Celkově tak

---

²⁵⁵ ²⁵⁵ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 258/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 196, s. 14.

²⁵⁶ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 203-4/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 10 a 13.

zabrali 15 měšťanských domů a tři objekty obecní, které do posledního srovnali se zemí, dále kostel, plochu hřbitova a další část obecního pozemku, o nějž svoji stavební parcelu rozšířili.²⁵⁷ Vzniklý monumentální komplex s průčelím obráceným na západ, který násilně vklínili do centrálního prostoru náměstí, utvářel s protějším Lichtenštejnským palácem pozoruhodnou kompozici, symbolicky odrážející nový společenský řád. Myšlenka usídlit jezuitu v Menším Městě pražském vyplynula krátce po bitvě na Bílé hoře a není překvapením, že původci a předními prosazovateli konečného rozhodnutí zbudovat jejich sídlo právě uprostřed Malostranského rynku byli Albrecht z Valdštejna a řízením rekatolizace pověřený Karel z Lichtenštejna. Důvod pro výběr tohoto umístění jistě spočíval v mnoha faktorech: Určující byl patrně praktický i symbolický význam lokality jako takové, stejně jako fakt, že tu šlo o hlavní farní kostel celé obce - bezpochyby frekventovaně navštěvovaný – který měli jezuité obsadit. A konečně i skutečnost, že tento kostel byl po celá dvě staletí zároveň jednou z nejdůležitějších bašt protestantů v Menším Městě pražském, jistě zdaleka nebyla nepodstatná. Z této perspektivy se tak osídlení jezuitů právě na tomto místě jeví jako nejlogičtější krok s největším možným účinkem. Lokalita malostranské řádové rezidence byla navíc o to důležitější, že zde neměla vzniknout „jen“ standartní kolej jako ve zbylých dvou pražských městech, ale nejvyšší typ řádového domu v jeho organizační struktuře – tzv. profesní dům (nazývaný podle profesů – tj. kněží, jež tvořili nejužší jádro řádu a z nichž byli vybíráni ti nejvyšší řádoví činitelé), který byl zejména sídlem provinciála - tedy vedoucího představitele celé české řádové provincie.²⁵⁸ Uvedení jezuitů na Malostranský rynek se pochopitelně neobešlo bez nevole a protestů městské rady a místních farníků. Farář Ondřej Damián Kimelius prosil již roku 1623 velmi obšírným dopisem arcibiskupa, aby kostel Tovaryšstvu vydán nebyl, avšak marně - řád měl příliš vlivné zástupce. Arcibiskup Arnošt Albrecht Vojtěch z Harrachu byl

---

²⁵⁷ Řádným trhem jezuité získali celkem 13 domů: Tzv. Špalkovu kuchyni východně od kostela sv. Václava za 1400 kop míšenských grošů, dále Nelzlovský dům (na místě první malostranské radnice) za 3000 kop míšenských grošů, Volfiovský dům na západě od něj za 1000 zlatých, sousední Trevisiovský za 3500 zlatých, zmíněný velký dům Kupferovský obrácený průčelím do horního rynku (dříve Oldřicha Avostalise) za 4000 zlatých, bývalou uhlířskou hut' s domem za 4300 zlatých, při hřbitově za chorem kostela dále menší domy Kleebotovský za 600 zlatých a Leuxovský za 900 zlatých a po jižní straně kostela a při jeho západním průčelí ještě dům Barbory Bartolomeusové 1200 zlatých, sousední dům Valentina Jenše za 200 zlatých a nárožní obecní kuchyni (která stávala přibližně v místech dnešní věže) již koupili od obce za 1500 kop. Dům Jakuba Kršovského vedle kostelních dveří jim pak připadl jako konfiskát a dům Josefa Bočka (sousedící s domem Valentina Jenše) obdrželi neznámo jakým způsobem. – K historii těchto domů viz D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1-6.

²⁵⁸ Ivana Čornejová, Úloha jezuitů v životě Prahy v 17. a 18. století, in: Václav Ledvinka – Jiří Pešek, *Documenta Pragensia IX/2*, Praha 1991, s. 452.

příbuzným Albrechta z Valdštejna, který si u něj zajistil, že napíše do Vídně svému otci hraběti Harrachovi (nejvyššímu císařskému hofmistru), aby transakci u císaře vymohl. Dne 4. 4. roku 1625 pak bylo skutečně vydáno nařízení Ferdinanda II., podle něhož měly být budovy kostela, školy, fary a příslušných zádušních domů bez odkladu odevzdány jezuitům.²⁵⁹ Sám Albrecht z Valdštejna následně daroval řádu na stavbu profesního domu 45 000 zlatých, z nichž měly být vykoupeny potřebné měšťanské domy a rozšířen kostelík sv. Václava (viz níže), pročež byl někdy označován za jeho zakladatele²⁶⁰ a později i samotný císař Ferdinand II. poskytl českým jezuitům horentní sumu 114 503 zlatých na stavbu profesního v Praze a koleje v Jičíně.²⁶¹ Dne 11. 7. svolal arcibiskup do kostela sv. Mikuláše jednání, jehož se účastnili probošt svatovítské kapituly Šimon Brosius a kapitolní děkan Kašpar Arsen z Radbuzy, čtyři jezuité a rada Menšího Města pražského. Na výzvu k postoupení kostela reagovali zástupci města rezolutním odmítnutím a odchodem, když jim však bylo sděleno, že císař již rozhodl, byli nuceni se podrobit.²⁶² Ani tím však sporná situace neskončila. Následující vyjednávání s malostranským magistrátem o definitivní výměře stavebního pozemku pro nový profesní dům i kostel sv. Mikuláše se vlekla po celá následující desetiletí! K jakési první dohodě ratifikované císařem Ferdinandem III. došlo roku 1654, avšak ani tehdy nebylo započato se stavbou a smlouva nakonec nebyla dodržena.²⁶³ Ve výroční zprávě z roku 1673 píše probošt domu profese výslovně, že „uběhlo 48 let obtížného jednání a dílo namáhavé a plné hořkosti bylo mnoha probošty podnikáno, aniž bylo dosaženo touženého výsledku“.²⁶⁴ Magistrát údajně nalézal nové a nové překážky, nechával si dokola předkládat architektonické nákresy areálu, příslušné plány zkoušel, nechával vyměřit a vykolíkovat pozemek, avšak před konečným uzavřením smlouvy vždy odstoupil. Dokonce ani zvláštní komisi, sestávající ze samotného královského místodržitele Maxmiliána Valentina hraběte z Martinic a nejvyššího královského písaře rytíře Františka Scheidlerna, kteří byla přivoláni, aby celou záležitost dovedli do zdárného konce, se nepodařilo smlouvu uzavřít. Jeden z městských zástupců se dokonce nechal slyšet, že „osm proboštů usilujících o dohodu zemřelo dřív, než jí bylo dosaženo

---

²⁵⁹ Ekert I (pozn. 12), s. 170-171.

²⁶⁰ Ibidem, s. 170. – Vilímková (pozn. 21), s. 305. – Bílek (pozn. 30), s. 35.

²⁶¹ Ekert I (pozn. 12), s. 175. – Buben (pozn. 26), s. 337.

²⁶² Buben (pozn. 26), s. 335.

²⁶³ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 14.

²⁶⁴ Ibidem, s. 18-19.

a věří, že základy stavby neuvidí ani za živobytí devátého probošta“.²⁶⁵ Počinání obce bylo pošetilé, avšak pochopitelné. Její zájmy se jako už tolikrát střetly se zájmy mocnějšího subjektu, jehož vůli nemohla jakkoliv fakticky potlačit či alespoň regulovat. Na faktu, že jí (již tak dost ožebračené) uzmul jezuitský řád za podpory nejvyšších politických činitelů další kvantum nemovitostí, jež znamenaly daňový zisk, připravil ji o školu a farní kostel a to vše navíc učinil na tolik významném a viditelném místě a přímo před okny její radnice, se pochopitelně nedalo nic změnit. Za průběhem jejich bezpředmětných jednání a za oddalováním nevyhnutelného výsledku se však odehrávala jakási deklarace zdánlivé kontroly a moci. K úvaze se nabízí i myšlenka, zda se urputný boj s jezuitou nestal pro radu Menšího Města jakousi symbolickou zástupnou odvetou za všechny ostatní pobělohorské ztráty, s nimiž – stejně jako v tomto případě – nemohla nic dělat.

K finální dohodě bylo dospěno dne 17. března 1673 a s konečným zněním smlouvy jel tehdejší probošt profesního domu urychleně za císařem Leopoldem do Vídně, aby ji ratifikoval a nechal vložit do zemských desek.²⁶⁶ V září téhož roku se konala okázalá slavnost položení základního kamene, jejímž hlavním hostem byl zmíněný císař Leopold I. který kámen, posvěcený arcibiskupem Ferdinandem Sobkem z Bilenbergu, za zvuků slavnostní hudby odnesl na vytyčené místo, vložil do něj zlatou minci a zalil jej maltou, za což mu poděkoval student rétoriky hrabě František Kolovrat, oděný do starodávného studentského roucha. Následně se v kostele sv. Mikuláše konala mše se zpěvem *Te Deum Laudamus*, po níž byla v profesním domě pro císaře připravena slavnostní hostina. Završení programu pak učinila divadelní hra jezuitských šlechtických studentů, konaná ve školní posluchárně.²⁶⁷ Stavba profesního domu probíhala v následujících etapách: Roku 1683 byla dokončena část východního křídla, roku 1688 křídlo severní a konečně roku 1690 západní křídlo s ozdobným portálem. Zbývající část východního křídla byla dokončena až v letech 1737-52 v souvislosti se stavbou závěru kostela, ke kterému přiléhá.²⁶⁸ Projektujícím architektem budovy byl s největší pravděpodobností Giovanni Domenico Orsi, který od roku 1676 převzal

---

²⁶⁵ *Ibidem*, s. 19.

²⁶⁶ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 21.

²⁶⁷ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 434-435. - Podlaha (pozn. 29), s. 9. - Ekert I (pozn. 12), s. 177.

²⁶⁸ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 30-32.

vedení stavby, již pak po jeho smrti dokončoval Francesco Luragho.²⁶⁹ Na konečnou podobu stavby s velmi prostým průčelím (ostře kontrastujícím s dynamickou nádherou fasády přilehlého kostela) pak měla jistě vliv i oficiální řádová nařízení, podle nichž měly být jezuitské stavby jednoduché, zdravé, účelné a žádnou svou částí neměly vyjadřovat touhu po ohromování veřejnosti, ani materiálem, ani stylem. V dopise ze 4. dubna 1673 navíc generál řádu p. Oliva proboštu pražského profesního domu důrazně doporučuje, aby si pro novou budovu nebral za vzor „ideu pražské koleje“ (myšleno Klementinum), kterou považuje za příliš vyzdobenou a pompézní, neboť „*zatímco oči přihlížejících se těší, jejich duše se od nás – a nikoliv zaslouženě – odvracejí*“ a tedy „*nechat se tedy postaví budova, pevná, ke svému účelu vhodně disponovaná, která však nebude mít nic z prázdné a vychloubačné nádhery*“.²⁷⁰

Od jiného generála řádu Muttia Viteleschiho získali malostranští jezuité již roku 1628 zvláštní privilegium. Ačkoliv se u profesních domů podle řádových pravidel zpravidla nesměla stavět škola, zde byla učiněna speciální výjimka. Důvodem byly četné žádosti obyvatel Malé Strany a Hradčan, aby škola na rynku nebyla zrušena a také fundace Adama Edrmana Trčky z Lípy, kterou profesnímu domu daroval svůj statek Chuchel a 7000 zlatých na získání budovy gymnázia, kde by mohlo přebývat 12 učitelů z řad jezuitských kněží.²⁷¹ Roku 1629 tak řád zakoupil dům zvaný U tří labutí v horním bloku severní strany náměstí (dříve Jáchyma Novohradského z Kolovrat), sousedící s domem dvorské komory za 6000 kop míšenských grošů od Heleny Jakoberové z Lusteneka a jeho prostory upravil pro potřeby tzv. malé koleje a gymnázia.²⁷² Ještě v listopadu téhož roku zde začaly fungovat první čtyři třídy gymnázia, které následujícího roku doplnila

---

²⁶⁹ V letech 1673-76, kdy probíhaly převážně výkopy a vyzdívání základů, vedl stavbu jakýsi pan Boss, který byl členem řádu a pracoval pravděpodobně podle plánů Orsiho. Podíl na návrhu budovy byl přičítán i černínskému architektu Francescu Carratimu, o jehož plánu profesního domu korespondoval jezuitský probošt Hermann roku 1673 s hrabětem Humprechtem Janem Černínem. V dopise jej informuje, že mu „*Caratti předložil svůj plán domu profese, který má být předložen císaři, vytvořený s velkou pečlivostí a s nejmoudřejší radou jeho Excelence hraběte Černína.*“ V dalším dopise probošt hraběti děkuje a prosí o další přízeň i o to, aby jej hrabě i nadále považoval za hodného využití rady jeho architekta pana Carattiho a aby stavbu zachoval ve své nejmilostivější přízni. Orsi se však účastnil jednání o výměře profesního domu již roku 1672 a nepochybně zde předkládal své vlastní plány. Z tohoto důvodu i z řady dalších okolností se současné bádání přiklání spíše k domněnce, že dopis probošta hraběti Černínovi z roku 1673 je pouze jakýmsi zdvořilým a formálním poděkováním za zájem, který o stavbu domu profese projevil, i když není vyloučeno, že Carattiho návrhy mohli mít na konečné řešení určitý vliv. – viz D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 24-28. – Vilímková (pozn. 21), s. 306-307. - E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Věž a kostel sv. Mikuláše, Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 16-19.

²⁷⁰ Vilímková (pozn. 21), s. 306.

²⁷¹ Buben (pozn. 26), s. 335-6.

²⁷² D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 1/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 7.

pátá třída (poetika) a v roce 1645 i nejvyšší třída (rétorika). Počet žáků byl od počátku velmi vysoký – již roku 1629 jich bylo 370 a jejich množství se stále zvyšovalo.²⁷³ Společně založili studentské latinské bratrstvo Narození Panny Marie (jak bylo v jezuitských gymnáziích zvykem) a konali nejrůznější deklamace a divadelní hry.²⁷⁴ Školu navštěvovali nejen žáci stavu měšťanského, ale rovněž četná šlechta. Tak například roku 1657 zde studovalo 19 hrabat, 11 baronů, 11 rytířů, 5 císařských pážat a 6 arcibiskupských pážat²⁷⁵, roku 1690 pak 1 kníže, 17 hrabat, 7 baronů a 17 rytířů²⁷⁶. Vysoký počet žáků si později vyžádal rozšíření prostorů a tak byly v roce 1654 v dražbě zakoupeny i oba spojené sousední domy zvané U divého muže - dříve Anny Přehořovské z Kvasejovic, posléze Veroniky Přehořovské, která je prodala Donu Baltazarovi de Marradas (rytíři řádu sv. Jana Jeruzalémského, komendátoru v Almunii a generálu císařského jezdeckta), po roce 1632 dlouhou dobu opuštěné.²⁷⁷ Tyto nárožní objekty pak byly z větší části strženy a znovu vystavěny v letech 1609-11. K nejradikálnější přestavbě obou domů gymnázia pak došlo mezi lety 1624-26 Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem.²⁷⁸

Samotný kostel sv. Mikuláše zůstal ve své gotické podobě až do roku 1702 – tedy ještě téměř 40 let po položení základního kamene k profesnímu domu. V průběhu té doby byla zcela jistě zaměněna podstatná část jeho výzdoby z předbělohorského období, avšak ucelenou představu o ní nemáme. Roku 1628 byl vysvěcen sufragánem Šimonem Brosiem nový hlavní oltář (bez bližší specifikace), o rok později pak na oltář svatých Marií (*Altari S. Mariani*) umístěna posvátná soška tzv. Panny Marie Foyenské [19],²⁷⁹ která se brzy pro svou údajnou léčivou a zázračnou moc těšila velké úctě, pročež

---

²⁷³ Bílek (pozn. 30), s. 41.

²⁷⁴ Podlaha (pozn. 29), s. 3.

²⁷⁵ Podlaha (pozn. 29), s. 4.

²⁷⁶ Bílek (pozn. 30), s. 41.

²⁷⁷ Po smrti Marradasova dědice – jeho synovce Kašpara de Marradas – neuplatnil na domy nikdo dědičné právo a tak připadly městu. Jezuité je zakoupili za 5000 zlatých, avšak vzhledem k trvale napjatému poměru mezi nimi a malostranskou obcí jim trh nebyl vložen do městských knih, přestože byl ratifikován císařem. Teprve v souvislosti s narovnáním o výměře městiště budoucího domu profese v roce 1672 se obec konečně rozhodla, že trh uzná a smíří se i s vynětím domu z městské jurisdikce a jeho vložení do Zemských Desk, za které řád zaplatil odškodné ve výši 1200 zlatých. D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, čp. 1/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum, SÚRPMO, Praha 1968, s. 7.

²⁷⁸ Ibidem, s. 41-42.

²⁷⁹ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 433. Historie této sošky je následující: Roku 1609 koupil jistý kolář ve vsi Foy v Belgii starý dubový kmen, který rozštěpil a uvnitř našel malou sošku Panny Marie, obklopenou železnou mřížkou a u ní několik barevných kamínků. Mělo se za to, že soška byla zřejmě před zhruba 200 lety dána do kapličky vytesané v dubu, kde potom obrostla dřevem a kůrou. Pán té vesnice ji postavil do nové kaple (kterou nechal vystavět na místě po starém dubu) a k ní se následně začaly konat poutě. Dle původní sochy bylo ze dřeva starého dubu a následně i z hlíny, která se nacházela kolem zázračného místa, vytvořeno mnoho podobných sošek a poutníci si odtud odnášeli i barevné kameny (jichž zde bylo

k ní začaly proudit četní mariánští poutníci. Patrně z toho důvodu jí také nechali o rok později přistavět samostatnou kapli zasvěcenou Matce Boží (*Sacelli S. Matris*), již vysvětil samotný arcibiskup Harrach.²⁸⁰ Úcta k této sošce se stala významným jezuitským prostředkem k šíření Mariánského kultu nejen v tomto kostele, ale i v některých dalších jezuitských sídlech jako např. v Hradci Králové, v Klatovech či v Jičíně. Postupně se objevovala v mnoha barokních přehledech mariánských poutních míst a roku 1731 jí byla dokonce věnována samostatná kniha Fridricha Habichta.²⁸¹ Roku 1630 byla ke starému kostelu přistavěna také kaple zasvěcená hlavnímu řádovému světci sv. Ignáci²⁸², téhož roku byl zřízen oltář sv. Barbory a o tři roky později kaple sv. Kateřiny.²⁸³ K roku 1648 je jmenován oltář sv. Anny se stříbrným relikviářem s ostatky řádového světce sv. Krispa (v souvislosti s tím, že jako zázrakem uniknul plenění švédských vojáků, ačkoliv byl na velmi viditelném a přístupném místě).²⁸⁴ V kostele byly také umístěny ostatky sv. Mikuláše, s. Martina (zřejmě prst, který řád dostal od Ferdinanda III.²⁸⁵), sv. Barbory a sv. Káji (jmenované v souvislosti s přenesením do kostela nového v roce 1711).²⁸⁶

Mezi četnými fundacemi, které směřovaly do profesního domu a ke kostelu sv. Mikuláše, zvláště vynikaly (mimo zmíněné dary Valdštejna a císaře Ferdinanda II.) obnosy 10000 zlatých darovaných roku 1629 paní Johanou Pruskovskou, za rozenou Kaplířkou ze Sulevic, 4200 zlatých věnovaných roku 1631 na kostelní hudbu panem Adamem Kokořovským z Kokořovic a 9000 zlatých v roce 1668 na týž účel od hraběte Trautmannsdorffa, dále 10000 od Anny Polyxeny hraběnky Michnové a 3500 zlatých od Ludmily Kavkové z Říčán, vdovy po hraběti Františku ze Šternberka.²⁸⁷ Hlavními fundátory, kteří si svým mecenášstvím zajistili v kostele sv. Mikuláše trvalé zachování

---

značné množství). Jeden takový kámen dostal i Tomáš Luttring, tehdy novic u Jezuitů v Brně, který měl nevyčísitelně chromou ruku a poté, co konal pobožnost k Panně Marii Foyenské se údajně zázračně uzdravil. Když roku 1628 dostal kus ze zmíněného Foyenského dubu, dal jej řezbáři, aby z něj vyřezal sošku dle předobrazu původní Foyenské Madony (on však, neznalý její podoby, udělal sošku dle obrazu milostné Panny Marie v Asprikollu či Sichemu nedaleko Lovaně v Belgii). Luttring se později stal představeným řeholního domu u sv. Mikuláše v Praze, kam přenesl i sošku. – viz Ekert I (pozn. 12), s. 172-173.

²⁸⁰ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 433.

²⁸¹²⁸¹ F. Habicht, *Das Gnadenbild Maria von Foya und Scherpenhubel, welche zu Prag in der Kirche des Profess-Haus...*, Prag 1731. Viz Jan Royt, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011, s. 67, Madona Foyenská také s. 62, 64, 160-161, s. 313, s. 327-328 (líčení historie sošky převzaté od Ekerta).

²⁸² Hammerschmidt (pozn. 11), s. 433.

²⁸³ Ekert I (pozn. 12), s. 172 a 174.

²⁸⁴ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 434.

²⁸⁵ Ekert I. (pozn. 12), s. 177

²⁸⁶ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 438.

²⁸⁷ Bílek (pozn. 30), s. 36-37.

paměti na jejich rod, byly však Libštejnští z Kolovrat. Hrabě Václav Libštejnský z Kolovrat, sám člen řádu, od útlého věku formovaný sugestivní silou jezuitské výchovy, mu roku 1654 odkázal celé své jmění odhadnuté na částku 50 000 zlatých. Když pak roku 1659 předčasně zemřel na svých studiích v Římě, jeho příbuzný František Karel Libštejnský z Kolovrat (prezident nad Appellacemi a moravský zemský hejtman), který byl čelním představitelem Libštejnské linie Kolovratů a měl tudíž na odkázaný majetek překupní právo, využil příležitosti a přislíbil jezuitům navýšit fundaci o dalších 30 000 zlatých za předpokladu, že budova nového kostela bude ozdobena Kolovratským znakem a jeho rodina bude mít v novém kostele vlastní kryptu.²⁸⁸ Investice do rodové a osobní reprezentace se jistě vyplatila, jelikož obrovský Kolovratský znak s tabulkou nesoucí jeho jméno („*Francis Carolus Liebsteinsky Sac. Rom. Imp. comes a Kolovrat*“) [20] byl umístěn na zcela nepřehlédnutelné místo nad hlavním středním portálem (pod mnohem menším o patro výše položeným habsburským znakem) a rodinná hrobka pak v kapli sv. Anny²⁸⁹ přímo za vstupem do kostela [21]. Byl to však Adam Václav, který byl oslavován jako jeden z největších jezuitských mecenášů a jehož zásluhy byly vyzdvihovány nad jiné. Jeho posmrtný portrét [22], který jej jednoznačně identifikuje jako nejdůležitějšího finančního podporovatele a snad i ideového otce projektu profesního domu, si nechali jezuité zhotovit od Jana Jiřího Heinsche do své galerie v refektáři staroměstského Klementina, kde byly umístěny portréty osob, kteří se nejvýznamněji zasloužili o blaho řádu. Mladý aristokrat je zde zpodobněn v životní velikosti, oděný v řádovém oděvu s baretem na hlavě, jak vyhlíží otevřenými dveřmi balkonu směrem ven na nároží domu profese. V ruce drží svitek pergamenu s velmi detailním půdorysným plánem, který byl identifikován jako plán profesního domu od Dominika Orsiho, jež byl malíři portrétu zřejmě poskytnut jako vzor. Pod celým výjevem se pak nachází latinský text stručně informující o životě hraběte a o jeho zásluhách, shodující se takřka doslovně s textem Bohuslava Balbína, napsaným k oslavě zesnulého řádového bratra.²⁹⁰

Podobu kostela v jezuitském období jistě ovlivňovala také místní náboženská bratrstva, četně sdružující i mnohé představitele nejvyšší společenské vrstvy, kteří svými

---

²⁸⁸ Vilímková (pozn. 21), s. 305.

²⁸⁹ Kapli financoval Kolowrat ještě dodatečně roku 1700 částkou 1500 zlatých, kterou jeho syn Norbert navýšil o tři roky později na 3000 zlatých. – viz E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Věž a kostel sv. Mikuláše, Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 30.

²⁹⁰ Alfred Piffel, Heintschův portrét V. F. hraběte Libštejnského z Kolovrat, in: *Umění XV*, 1943-44, s. 295-298. - Michal Šroněk, *Jan Jiří Heinsch, Malíř barokní zbožnosti (1647-1712)*, Praha 2006, s. 159.

finančními dotacemi přispívali na kaple a oltáře těchto kongregací, liturgické vybavení či konání pravidelných mší. Mimo výše zmíněné latinské družiny Narození Panny Marie bylo roku 1634 zřízeno při kostelní kapli sv. Barbory také velmi elitní bratrstvo pod ochranou této světičky, patronky šťastné hodiny smrti. Brzy čítalo značné množství členů, mezi něž se záhy připojil i samotný císař Ferdinand II.²⁹¹ K roku 1721 pak byli v albu bratrstva vlastní rukou zapsáni celkem 4 císařové, 1 král, 3 kardinálové, 2 kurfiřti, 17 vévodů a knížat, 12 arcibiskupů, 4 arcivévodové, 112 prelátů, 13 biskupů, 120 hrabat a 112 baronů!²⁹² Paradoxně bohatší však bylo zřejmě bratrstvo dušiček, založené roku 1649 při bývalé kapli sv. Kateřiny (od roku 1642 tzv. kapli dušiček, v níž byla vždy po celý týden od svátku dušiček zavedena pobožnost za zemřelé) Marií Maxmiliánou z Hohenzollernu provdanou hraběnkou Šternberkovou, které se zjevně těšilo zvláště velké oblibě. Roku 1691 mu hraběnka Lucie Otýlie Kolovratová roz. Martinicová darovala 12 000 zlatých na bohoslužby a hraběnka Šternberková rozená Trautmannsdorffová založila roku 1720 v kapli dušiček fundací 3000 zlatých dokonce pravidelnou denní mši svatou.²⁹³ Ještě dříve pro něj Benigna z Lobkovic koupila jakýsi obraz *Kladení do hrobu* „na způsob Tiziánův“ (možná od Karla Škréty), k němuž roku 1644 bratrstvo přikoupilo ještě Škrétův obraz *Ukřižování s Pannou Marií Bolestnou a dušemi v očistci*.²⁹⁴ Při kostele sv. Mikuláše dále fungovalo bratrstvo *Smrtelné úzkosti Kristovy*, které konalo své týdenní pobožnosti před plátny s výjev *Ukřižování* [23] a patrně protějškové *Bolestné Panny Marie* [24], zhotovenými rovněž Karlem Škrétou (jako součást jeho známého pašijového cyklu) a fundovanými manželou Zuzanou Polyxenou z Ditrichštejna a Bernardem Ignácem Bořitou hrabětem z Martinic, jejichž spojený ditrichštejnsko-martinický znak můžeme vidět na obou obrazech [25].²⁹⁵ Posledně zmíněné spolky pak splynuly roku 1678 v jeden funkční celek pod jménem bratrstvo smrtelné úzkosti Krista Pána, který byl roku 1697 potvrzen papežem Innocencem XII.²⁹⁶ To mělo údajně i vlastní kryptu, do níž ukládalo své mrtvé, což bylo nikoli častou výsadou pouze těch nejvýznamnější a nejbohatších bratrstev.²⁹⁷ Skutečnost, že tato společenství představovala tolik výhodný a nápomocný prostředek jezuitů v jejich rekatolizačním úsilí, měla velmi jasné příčiny: Bratrstva poskytovala

²⁹¹ Ekert I (pozn. 12), s. 175.

²⁹² Podlaha (pozn. 29), s. 15.

²⁹³ Ekert I (pozn. 12), s. 175.

²⁹⁴ Sylva Dobalová, Pašijový cyklus, in: Vít Vlnas – Lenka Stolárová (edd.), *Karel Škréta 1610 – 1674, Doba a dílo*, Praha 2010, s. 313.

²⁹⁵ Ibidem, s. 334-337.

²⁹⁶ Ekert I (pozn. 12), s. 175.

²⁹⁷ Jiří Mikulec, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 68.

svým členům především ideální způsob, jak propojit intenzivní náboženský prožitek (vedoucí ke kýženému dosažení duchovní spásy) se společenským životem, s možností se sdružovat a přitom mnoha způsoby otevřeně demonstrovat svůj společenský status a osobní prestiž. Urozenost a bohatství znamenaly významnější postavení ve struktuře bratrstva, v protikladu s tím však bylo v jejich regulích zdůrazňováno, že členové jsou si v rámci nich a před Bohem všichni rovni a plnění stanovených povinností přináší všem bez rozdílu stavu stejný duchovní prospěch. Tato možnost „rovnocenného spolupůsobení“ s výše postavenými pak byla přirozeně jistě velmi lákavá i pro chudší a neurozené obyvatelstvo.²⁹⁸ Tímto způsobem pak bratrstva přiváděla do daného kostela (tedy pod bezprostřední jezuitský vliv) mnohem větší množství lidí, než by bylo možné získat bez jejich činnosti.

Obrátme se nyní k poslední fázi vývoje kostela sv. Mikuláše: V roce 1702, kdy mělo být započato s jeho náhradou za novostavbu, byly původní návrhy zřejmě již zastaralé a řád se proto rozhodl pro radikální změnu prostorové i půdorysné koncepce, určené nyní křivkovým půdorysem a pronikem těles. Za autora nového plánu byl dříve považován Kryštof Dientzenhofer, který je v archivních pramenech připomínán mezi přísežnými znalci, posuzujícími stav kostelní věže se zvonící.²⁹⁹ V současné době je však jeho podíl na stavbě převážně zpochybňován.³⁰⁰ Do roku 1611 byl dokončen vstupní prostor kostela a první dvě klenební travé lodi, které byly provizorně uzavřeny zdi³⁰¹, nesoucí iluzivní malbu od Kryštofa Tauche (žáka a následovníka Andrea Pozzo)³⁰², za níž následovala ještě část kostela starého. Roku 1713 byla dokončena také kaple zemřelých (bohatě vybavená zmíněným bratrstvem smrtelné úzkosti Krista Pána), o dva roky později pak zmíněná Kolowratská kaple sv. Anny. Poté však byla stavba na dlouhá léta přerušena a znovu započala až v roce 1737, podle nového projektu prokazatelně vypracovaného Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem, který se sám ujal jejího vedení. Do roku 1743 byly odstraněny poslední zbytky starého gotického kostela, roku 1745 již stály zdi až do výše kladí a o šest let později byla dokončena charakteristická monumentální kupole, která dodnes tvoří jednu z hlavních dominant panoramatu Malé

---

²⁹⁸ Mikulec (pozn. 297), s. 59-60.

²⁹⁹ Vlček (pozn. 10), s. 91-92.

³⁰⁰ Např. Stefan (pozn. 22), s. 259-260. – Pavel Vlček, Stavitel Kryštof Dientzenhofer, in: Jiří Jiroutek - Miloš Kruml - Martin Kubelík (edd.), *Historická architektura, Věda-výzkum-praxe, Sborník k počtě Milana Pavlíka*, Praha 1995, s. 201-12.

³⁰¹ Vlček (pozn. 10), s. 92.

³⁰² Pavel Preiss, Malířství vrcholného baroka v Čechách, in: Oldřich J. Blažíček (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění II/2*, Praha 1989, s. 549.

Strany [26].³⁰³ Po roce 1757 pak pokračovaly četné práce na výzdobě interiéru kostela, které byly zcela dokončeny až roku 1771, tedy 2 roky před zrušením řádu. Náklady na stavbu a výzdobu se vyšplhaly až na částku 1 100 000 zlatých!³⁰⁴ Celková koncepce výzdoby kostela, která se cele zachovala do dnešní doby, se nikterak nevymyká od obvyklých ikonografických programů ostatních jezuitských staveb. Hlavní oltář je zasvěcen patronu kostela sv. Mikuláši, boční oltáře pak především hlavním řádovým světcům (sv. Ignác, sv. František Xaverský, sv. Alois), doplněným sv. Janem Nepomuckým, sv. Kateřinou, sv. Barborou (patronkou výše zmíněného bratrstva) a především v chóru kostela a při jeho vstupu také tématy vztahujícími se k Panně Marii a ke Svaté rodině (oltář Navštívení Panny Marie se soškou Foyenské madony, oltář sv. Josefa s výjevem smrti sv. Josefa, oltář sv. Anny s obrazem Svaté rodiny). Sochařská výzdoba je také zacílena především na řádové světce spolu s českými zemskými patrony, církevními otci, případně apoštoly a sv. Janem Křtitelem. Podrobným popisem chrámové výzdoby však nemá smysl už tak dosti obsáhlý text zatěžovat, už proto, že byl důkladně zpracován již mnohokrát.³⁰⁵ Důležitá je především skutečnost, že malostranský chrám sv. Mikuláše se nesmazatelně zapsal do dějin architektury jako vynikající stavba českého dynamického baroka a jedna z nejpozoruhodnějších pražských barokních architektur vůbec [27,28]. Právem tak může být považován za jakýsi triumfální pomník jezuitského řádu uskutečněný na samotném konci jejich pražské misionářské cesty.³⁰⁶

Než s tímto konečným zhodnocením opustíme definitivně záležitosti jezuitské, musíme se ještě zaměřit na druhou církevní stavbu v prostoru náměstí – kostel sv. Václava, který byl v souvislém líčení této kapitoly doposud záměrně opomíjen. Rozhodnutím arcibiskupa kardinála z Harrachu z 3. května 1628 bylo určeno, že právě on se stane farním kostelem na místo sv. Mikuláše a patronátní i kazatelské právo v něm budou mít rovněž jezuité, kteří budou povinni o kostel pečovat a pro tento účel jej rozšířit.³⁰⁷ K rozšíření a úpravě došlo v letech 1628-29 nákladem 8800 zlatých, pocházejících ze

---

³⁰³ Vilímková (pozn. 21), s. 309-311. - Vlček (pozn. 10), s. 92.

³⁰⁴ Jako poslední se roku 1771 dokončovala výzdoba kaple sv. Anny. – Ekert I (pozn. 12), s. 179.

³⁰⁵ Popis interiéru i exteriéru chrámu podává např. Ekert I (pozn. 12), s. 181-184. – Sedláčková (pozn. 20), s. 9-29. – Vlček (pozn. 10), s. 92-100. – Bažant – Bažantová (pozn. 24), s. 16-53.

³⁰⁶ Sedláčková (pozn. 20), s. 9.

³⁰⁷ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 8.

zmíněné fundace Albrechta z Valdštejna.³⁰⁸ Nový farní kostel měl údajně velikost 85 kroků délky a 35 kroků šířky a byl vybaven třemi oltáři.³⁰⁹ Podrobnosti o výzdobě kostela v předbělohorském období nejsou známy a tak nejsme schopni detailně rekonstruovat proměnu, která se v něm udála. Dochoval se nám však deskový obraz *Vera effigies sv. Václava* přibližně z 2. poloviny 16. století, který mohl být umístěn na jeho hlavním oltáři [29]. Zpodobňuje frontálně zachycenou polopostavu knížete sv. Václava v ozdobné zbroji, s mečem zavěšeným u boku, s knížecí čapkou na hlavě, která je obklopena velkou svatozáří, v jedné ruce držícího kopí a ve druhé štít s černou orlicí. Jedná se o kultické zobrazení tzv. pravé podoby, které bylo vnímáno a uctíváno jako jistý druh „relikvie“ přenášející autentickou podobu světce, v níž je tento určitým způsobem „přítomen“. Význam obrazu tedy spočíval ve zpřítomnění a zhmotnění světce v daném prostoru, které umožnilo věřícímu navázat s ním na tomto místě určitou formu kontaktu a komunikace. Obraz bezpochyby vznikl na základě starší gotické předlohy, pravděpodobně inspirované jakýmsi nedochovaným prototypem zobrazení *Vera effigies sv. Václava*, jež poskytl vzor i dalším podobným deskovým obrazům a iluminacím.³¹⁰ Zde se nabízí hypotéza, že obraz z 2. poloviny 16. století mohl být do kostela instalován po jeho obnovení v roce 1599 a mohl být volnou kopií staršího gotického obrazu, který byl v kostele přítomen dříve a utrpěl škody při požáru roku 1541. Podívejme se nyní na další dochované obrazy, jež nám nastiňují určitý vývoj sémiotiky svatováclavského kultu na tomto památném místě. Z roku 1628 pochází obraz od Matyáše Mayera *Svatý Václav mezi anděly* [30]. Tato malba byla bezpochyby zhotovena na hlavní oltář kostela v rámci jeho úpravy na kostel farní³¹¹ a zobrazuje apoteózu sv. Václava, stojícího uprostřed výjevu mezi dvěma sedícími anděly, nesoucími korouhev a štít se symboly černé orlice. Jeho postava se vznáší nad narativní scénou zázraku při převezení těla

---

³⁰⁸ Ibidem, s. 11. Mnohé starší zdroje uvádí, že kostel byl 1628 zcela zbořen a od základů znovu vystavěn, což se však v současnosti jeví jako značně nepravděpodobné. Ostatně ještě roku 1653 je při jednáních o vymezení pozemku k budoucímu domu profese uváděn jako „takřka nejstarší křesťanská památka ve městě“ (viz s. 78).

³⁰⁹ Ekert II (pozn. 12), s. 332.

³¹⁰ Petr Skalický, *Vera effigies sv. Václava z někdejšího kostela sv. Václava na Malé Straně v Praze*, *Umění LVI*, č. 5, 2008, s. 437-446. Autor zde shrnul dosavadní bádání o tomto obraze, ve stručnosti představil i příbuzná vyobrazení a nastínil určitou možnost geneze tohoto domácího typu *Vera effigies* které jde od antependia z Pirny (40. léta 14. století), přes nástěnné malby v sakristii kostela sv. Havla v Myšenci (40. léta 14. století) a v presbytáři kostela Povýšení sv. Kříže v Třebosicích (kolem roku 1450 či poté), pečeť Václava I. Lehnického (před 1349) a pečeti Univerzity Karlovy (kolem 1350 či po 1378) a paralelně iluminaci sv. Václava v iniciále A v *Liber Viatiku* Jana ze Středy až k nedochovanému prototypu *Vera effigies sv. Václava*, který byl předobrazem i pro obraz z kostela sv. Václava na Malé Straně.

³¹¹ Lenka Stolárová – Vít Vlnas (edd.), *Karel Škréta 1610-1674: Doba a dílo* (kat. výst.), Národní galerie v Praze 2010, s. 484, obr. s. 485.

svatého Václava (vzdáleně kompozičně navazující na výše zmíněnou kresbu z Hájkovy kroniky [31]), vtěsnanou do poměrně malého prostoru v dolní partii obrazu. Jedná se patrně o první deskový obraz zachycující tuto událost, zde má však ještě zdánlivě marginální postavení a hlavní důraz je kladen na triumfální postavu světce. Petr Skalický ve výše citovaném článku (odkazující se na Karla Chytila) upozornil na podobnost určitých detailů mezi *Vera effigies sv. Václava* a postavou světce na Mayerově obraze. Především je to stejný ozdobný vzor zbroje, ve kterém se střídají čtvercová a šestiúhelná pole, stejně jako zlatá záře nimbu rozlévající se do pozadí za sv. Václavem, jež by mohla být volně inspirována zlatým kruhem kolem světcovy hlavy na obraze *Vera effigies*.³¹² Chronologicky následující dílo od Jana Jiřího Heinsche *Převezení těla sv. Václava z Boleslavi do Prahy z roku 1692* [32] už zpodobňuje výlučně scénu zázračné události v té nejnarativnější možné podobě, která současně zachycuje několik po sobě následujících dějů, vylíčených ve vyprávění Hájka z Libočan (viz pozn. 57): Je zde vidět povoz s rakví stojící před vězením, ke kterému vozkové přivádějí další zvířata na zapřažení, víko rakve je však již také otevřeno a lidé shromáždění kolem se podivují nad světcovým tělem. V pravém rohu pak stojí také kněz, jež přispěchal poté, co se o události dozvěděl a radí přítomným, aby po vzoru zesnulého knížete vykonali akt milosrdenství a propustili uvězněné. Muž na koni v pozadí za ním opětuje pohled muže stojícího před mřížemi věznice a zjevně mu již uděluje příkaz otevřít dveře žaláře. Celá scéna je natolik realisticky podaná, že nebyť houfu andělů s palmovou ratolestí a vavřínovým věncem vznášejících se nad ní, mohli bychom se snadno domnívat, že se jedná o zachycení historické události či o určitý žánrový výjev. Obraz byl určen pravděpodobně na hlavní oltář novostavby kostela sv. Václava, kterou musela být nahrazena jeho stará budova, staticky porušená při kopání základů vedlejšího profesního domu.³¹³ Víme také, že nad hlavním vchodem do tohoto nového kostela byla Václavem Vavřincem Reinerem vymalována obdobná scéna legendy, jako na obrazech.³¹⁴ Ze smlouvy mezi jezuiti a malostranskou městskou radou o stržení starého a výstavbě nového kostela z roku 1684 se dozvídáme, že vyhotovení trojúhelného štítu nad hlavním průčelím, do něhož má být tato scéna umístěna, bylo jednou z podmínek, které si obec kladla.³¹⁵ Je tedy dost možné, že se podobný obraz

---

³¹² Ibidem, s. 440.

³¹³ Šroněk (pozn. 290), s. 49-50.

³¹⁴ Ekert II (pozn. 12), s. 333.

³¹⁵ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum, SÚRPMO, Praha 1968, s. 30.

vyskytoval již na původní budově kostela poté, co byl jezuita adaptován na kostel farní. V tomto kontextu se zdá, že výtvarné vyjádření svatováclavského kultu na tomto místě prošlo v pobělohorském období rekatolizace určitou transformací. V protestantské době byla posvátnost místa spojeného s jedním z nejvýznamnějších českých světců komunikována jeho devočním zobrazením, které jej v daném prostoru zpřítomňovalo a umožňovalo věřícímu navázat s ním úzké spojení (ačkoliv samotná událost zázraku byla jistě součástí všeobecného povědomí). Katolická církev si však za svůj komunikační prostředek zvolila narativní zobrazení zázračné události a zdůraznění významu kostela jako „místa činu“. V tomto výkladu se pak Mayerův sv. Václav jeví jako určitý přechodový prvek, který odkazuje jak na již zavedený typ obrazu *Vera effigies*, který byl neoddělitelnou součástí vizuální zkušenosti lidí, tak na novou cestu výtvarného vyjádření spočívající v akcentaci legendy o zázraku (možná v době vzniku obrazu vymalovaného i v exteriéru kostela). Onu zdůrazněnou skutečnost, že kostel stojí na místě, kde se odehrála zázračná událost, pak připomínaly v jeho barokní novostavbě i dva kameny na epištolní straně pod chórem, které měly údajně pocházet z původních oken žaláře, z něhož byli následkem zázraku učiněného svatým Václavem propuštěni vězni.³¹⁶ Ačkoliv nevíme, odkud skutečně pocházely a kdy byly do kostela instalovány poprvé, jisté je, že zde fungovaly jako relikvie tohoto zázraku. Od roku 1706 se připomínka legendy odehrávala také prostřednictvím průvodů s přenesením těla sv. Václava, které se tu konaly každý rok v den stejnojmenného svátku (4. března). Tato slavnostní procesí založila svou fundací hraběnka Polyxena Keilová rozená ze Šternberka, pohřbená v kryptě pod hlavním oltářem (jež byla zároveň rodovou kryptou rytířů Ruckých z Ruče).³¹⁷

V kostele bylo celkem 7 oltářů, jež nám vypovídají o dalších fundacích a osobnostech, které se zde nechali pohřbít: Hlavní oltář sv. Václava byl financován Václavem Vojtěchem Braunerem - doktorem teologie, hrabětem palatinským, apoštolským protonotářem a kanovníkem kaple Všech svatých na Pražském hradě, který zastával funkci kurátora svatováclavského kostela. Na evangelijní straně směrem od choru byl oltář Očištění Panny Marie rodu Karvinských s jejich rodovou kryptou. Na stejné straně dále pak oltář sv. Marty založený panem Severinem Bidermassem, rovněž s jeho kryptou (Bidermass byl vrchním registrátorem u královského vrchního berního úřadu a

---

³¹⁶ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 445.

³¹⁷ Ibidem. V kryptě byli pohřbeni Jan Julius Ignác Rucký z Ruče (apoštolský protonotář a kněz tohoto kostela) a Ludvík Ferdinand Rucký z Ruče.

od roku 1686 vlastnil shodou okolností nákladnický dům s pivovarem U tří zlatých hvězd na náměstí /dnešní čp. 263/ v hodnotě 5000 zlatých a 20 tolarů klíčného³¹⁸). Poslední v této řadě byl oltář Svatých relikvií na počest sv. Václava (*Altare Sanctarum Reliquiarum, DEO Eucharistico, in honorem S. Venceslai*), fundovaný Františkem Tirallou z Treuburgu (ingrosátorem zemských desek Českého království), jehož krypta se nacházela pod chorem kostela. Na straně epištolní stál oltář sv. Ludmily od purkmistra Menšího Města pražského Františka Pečendorfského, oltář Všech svatých postavený nákladem obce Menšího Města a oltář Panny Marie bolestné s ukřižovaným Kristem fundovaný Jakubem Javornickým.³¹⁹ Roku 1730 byl v kostele pohřben také malíř Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu³²⁰, který byl rovněž konšelem v městské radě a majitelem domu U tří medvědů na náměstí (bývalá malostranská radnice, dnešní čp. 271). Zajímavou skutečností je také poněkud ambivalentní vztah, který ke kostelu chovala městská rada. Víme, že po jeho vyhoření roku 1541 byl více než půl století zasypán sutinami³²¹, než byl roku 1599 konečně uveden do provozuschopného stavu a v roce 1612 si dokonce několik malostranských měšťanů stěžovalo na to, že obec chce dát stavět v sousedství kostelíka nové masné krámy a „...vzhledem k tomu, že už tak je zde dost nečistoty a smradu a vzhledem k památnosti kostelíka, proslaveného zázrakem, který se stal při převážení těla sv. Václava v roce 932 z Boleslavi do Prahy, by si obec měla kostelíka lépe hleděti a neměla by jej ohrožovat takovými neřády...“³²². V situaci, kdy však nenávratně ztratila svůj bývalý farní kostel, se kostelík sv. Václava stal jedním z mála objektů, o něž mohla s řádem ještě svádět boj. Když pak roku 1653 probíhala výše zmíněná jednání o vymezení prostoru k novostavbě domu profese (a obec žádala jako kompenzaci za poskytnutí většího území navrácení patronátního práva k svatováclavskému kostelu), horlivě zdůrazňovala právě „*pamětihodnost kostelíka, proslaveného dávným zázrakem, který je takřka nejstarší památkou křesťanskou v tomto městě a nemá být při stavbě domu profese zbořen*“.³²³ Patronátní právo získala (ačkoliv si zde jezuité i tak ponechali vlastního kazatele), svůj starobylý kostel však dlouho při životě neudržela. Již roku 1683 se zjistilo, že při kopání hlubokých základů profesního domu byla budova natolik narušena, že hrozilo její zřícení. Demolice proto byla

³¹⁸ D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 263/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966, s. 4.

³¹⁹ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 444-445.

³²⁰ Ekert II (pozn. 12), s. 334.

³²¹ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 29.

³²² D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 1.

³²³ *Ibidem*, s. 12

nevyhnutelná a na náklady řádu byl vystavěn kostel nový (o čemž bylo rozhodnuto smlouvou z roku 1684 zmíněnou již výše v souvislosti s malbou na štítu kostela). Obec si vymínila alespoň to, že kostel nebude zcela začleněn do hmoty profesního domu, ale bude mít vlastní průčelí s velkým oknem a samostatným štítem; knihovna, kterou si jezuité zbudovali nad klenbou kostela, bude výhradním majetkem farnosti a řád k ní bude mít pouze užívací právo a konečně přístup do kostela z domu profese bude zazděn.³²⁴ Více však učinit nemohla. Svůj vliv v prostoru náměstí se pak snažila deklarovat na jiných frontách jeho veřejného prostoru.

Jedním z možných prostředků byla samozřejmě budova radnice. Skutečnost, že městská rada již v 50. letech 17. přistoupila k její rekonstrukci, přestože byla vystavěna o pouhých 30 let dříve, nepochybně poukazuje na potřebu větší reprezentace města. V rozhodnutí jistě hrálo svou roli i plenění švédského vojska roku 1648, kterému radní budova rovněž neunikla, avšak zdá se, že motivace byla mnohem komplexnější. Prvotním zbudováním radní kaple zasvěcené Panně Marii a vztyčením korouhve s císařským orlem na vrcholek radniční věže, jako by se obec přizpůsobovala nové nábožensko-politické situaci. Následující reprezentativní výzdoba radní a zasedací síně, ve které byly štukem a malbami (zhotovenými Janem Bedřichem Hessem) provedeny jakési heraldické motivy, jistě nesla další symbolické obsahy, které dnes bohužel pro poškození maleb nedokážeme rekonstruovat.³²⁵ Kolem roku 1660 pak proběhly další stavební úpravy budovy pod vedením stavitele Viléma Oppenriedera, mezi něž patřilo také zhotovení monumentálního vstupního portálu v podloubí, nad který byl osazen velký kamenný znak Menšího Města (v císařem Leopoldem polepšené podobě z roku 1657) [33]. V neustálých sporech o dataci tolik slavného a charakteristického trojvěžového průčelí radnice [34] se pak objevují četné hlasy, které jej zařazují právě do této fáze přestavby.³²⁶

Roku 1662 (dle Merhouta³²⁷) či 1668 (dle Bečkové³²⁸) pak obec postavila do prostředka dolního rynku také velikou barokní kašnu s korunovaným českým lvem, rovněž držícím

---

³²⁴ D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum, SÚRPMO, Praha 1968, s. 30 – 31.

³²⁵ Některé malby byly v roce 2009 ve fragmentech odkryty a zrestaurovány, zachovala se však pouze pole erbů a jednotlivé znaky v nich již nejsou čitelné. Jediným čitelným erbem je červený štít s habsburskou orlicí. - K restaurování viz M. Koželuh, *Restaurování nástropních maleb objektu Malostranské besedy*, restaurátorský záměr, Praha 2007. - M. Koželuh, *Restaurování záklopových stropů a malovaných kleneb v objektu Malostranské besedy*, Praha 2009.

³²⁶ Bečková – Dudák – Karásek (pozn. 25), s. 38-39.

³²⁷ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 46.

znak Menšího Města pražského. Ta zde údajně měla být do roku 1852, kdy došlo k jejímu rozebrání kvůli pomníku Radeckého, jež stanul na jejím místě.³²⁹ Podobu kašny se lvem nám však zprostředkovává pouze mědirytina s korunovačním průvodem Marie Terezie z roku 1743 [35]. Na pozdějších leptech s pohledem na dolní malostranský rynek od jihu [XV] a od severu [XVI], které zhotovili roku 1794 bratři Filip a František Hegerové, je kašna překvapivě znázorněna jinak. Přitom se však její zobrazení na těchto leptech neliší pouze od zobrazení na mědirytu, ale odlišují se i oba lepty navzájem! Jelikož je pozoruhodné, že této výrazné disproporci dosud nikdo nevěnoval pozornost, dovolím si na tomto místě drobné odbočení a překročení časového rámce. Na pohledu od jihu má kašna tvar jakési trojlisté lastury s blíže neidentifikovatelnou sochou s korunkou (možná menší varianta českého lva?), jež stojí na podstavci obklopeném dvojicí ozdobných koulí. Polovinu kašny obklopuje lavička, která je obrácena zády k radnici. Na druhém pohledu od jihu má kašna podstatně tradičnější tvar pravidelného šestiúhelníku, na němž stojí jakási figurální soška (nepochybně světecká) a čtyři ozdobné koule jsou umístěny po jednotlivých stranách. Shodná lavička je obrácena naopak čelem k radnici a na druhé straně kašny je místo ní umístěna lampa. Při věrnosti a precizní detailnosti obou leptů je takřka vyloučeno, že by šlo o chybné zobrazení autorů. Oba pohledy spíše evokují dojem, jakoby se jednalo o dvě varianty možných návrhů téhož objektu. To pak vede k pracovní hypotéze, že původní barokní kašna mohla být snesena již ve 2. polovině 18. století a v době vzniku leptů se mohly předkládat projekty na kašnu novou. Pokud však přijmeme naprostou věrohodnost Langweilova modelu Prahy z let 1826-37 [XVII], zjistíme, že v dolní části náměstí kašna zcela chybí, což by vedlo k názoru, že nakonec nebyla realizována vůbec. Dané postřehy jsou však pouze bezprostředními domněnkami, které by bylo nutné ověřit archivním výzkumem.

Pro tuto práci je však samozřejmě důležitá její existence ve století 17. a podoba, která ji jednoznačně identifikovala jako další stavební počín města. Ten pak brzy doplnil ještě výraznější monument na horním (tzv. Vlašském) rynku – Morový sloup Nejsvětější Trojice. Historie jeho vzniku je následující: Roku 1713 zachvátila Prahu velká morová epidemie, která si vyžádala bezpočet životů. Za Boží slitování a odvrácení této pohromy zvonily každý den v 8. hodinu ranní a večerní zvony ve všech třech pražských městech.

---

³²⁸ Bišková (pozn. 25), s. 89.

³²⁹ Ibidem.

Aby se zabránilo šíření nákazy, konaly se hromadné bohoslužby namísto v kostelech přímo na hlavních náměstích těchto tří měst a Hradčan, kam byly postaveny oltáře. Na svátek sv. Václava se pak na Malostranském rynku konala slavnostní pontifikální mše s českým a německým kázáním (vedená Antoniem Herbstem, královským prelátem a pozdějším děkanem metropolitního chrámu sv. Víta), po níž složil první městský syndik Jan Karel Hubálek slavnostní přísahu, že rada města a celá jeho obec nechá na tomto místě zbudovat sochu Nejsvětější Trojce za odvrácení moru a ukojení Boží spravedlnosti. Na sochu byla následně vyhlášena veřejná sbírka, avšak složení přispěvatelů bohužel neznáme, jelikož městské knihy z tohoto období se nezachovaly. Návrh celého sousoší vytvořil císařský architekt Giovanni Battista Alliprandi a výkres sochy odeslala městská rada císaři Karlu VI. s věnováním a prosbou, aby nedbal na nepatrnost díla, která odpovídá možnostem Menšího Města a záměr obce schválil. Císař návrh odsouhlasil, s vděčností přijal věnování a dal povolení k vztyčení monumentu. Základní kámen následně položil královský místodržitel hrabě Maxmilián Norbert Krakovský z Kolovrat.³³⁰ Slavnostní odhalení proběhlo v den svátku Nejsvětější Trojice roku 1715 za přítomnosti magistrátu a arcibiskupa. V kostele sv. Václava bylo nejprve české kázání, po kterém následovala pontifikální mše vedená pražským sufragánem Josefem Mayerem z Mayernu a poté byl vykonán průvod ke sloupu, kterého se zúčastnili zástupci kapucínů, františkánů, augustiniánů, dominikánů a premonstrátů (nikoli jezuité!), tři kanovníci, královští místodržící a nespočetný lid. Na místě arcibiskup sloup požehnal a za doprovodu 150 vybraných hudebníků se zpíval chvalozpěv (*hymnus Ambrosianum*).³³¹ Ze zbytku vybraných peněz pak obec založila nadání na každoroční průvody farního duchovenstva z kostela sv. Václava ke sloupu Nejsvětější trojice, kde měla být konána pobožnost a litanie, a to ve svátky Nejsvětější Trojice, Neposkvrněného početí Panny Marie a českých patronů, jejichž sochy se na sloupu vyskytují - sv. Vojtěcha, sv. Jana Nepomuckého, sv. Prokopa, sv. Ludmily a sv. Václava.³³² Základ sloupu tvoří vysoký trojúhelný jehlan s Božím okem na vrcholu, který stojí na trojbokém dvoustupňovém podstavci, vykládaném mramorovými deskami a ve spodní části opatřen třemi kamennými chrličí ve tvaru lvích hlav s nápisy „zřídlo života“ (*fons vitae* – vztahující se k Bohu otci), „zřídlo spasení“ (*fons salutis* – vztahující se ke Kristu) a „zřídlo milosti“ (*fons gratiae* – vztahující se k Duchu

---

³³⁰ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 440-441. – Ekert I (pozn. 12), s. 211.

³³¹ Hammerschmidt (pozn. 11), s. 443.

³³² Ekert I (pozn. 12), s. 211.

svatému). Tyto části zhotovil podle Aliprandiho plánu kameník Franz Wolfgang Herstofer. Sochařskou výzdobu – tedy skupinu Nejsvětější Trojice v nejvyšším patře, sochu Madony Immaculaty a postavy výše zmíněných českých zemských patronů - vytvořili sochaři Ferdinand Geiger a Jan Oldřich Mayer. Sochy andělů s kartušemi a ozdobné vázy na okolní balustrádě pocházejí z dílny Františka Ignáce Platzera a byly na sloup osazeny až dodatečně roku 1772 jako poděkování za odvrácení hladomoru [36,37].³³³ Výše naznačenou genezi tohoto monumentu a upozornění na městskou radu jako jeho původce zprostředkovává přímo na hmotě sloupu nápis, umístěný na mramorové desce směřující k jihu [38]: „Ku slávě Boha otce, Boha syna, Boha ducha svatého, pod nejslavnější záštitou nejjasnějšího a nepřemožitelného císaře římského Karla VI., krále v Německu, Španělsku, Uhrách a Čechách, přispěním zbožným Svaté Trojici Menší Město pražské slibem zasvěcuje“.³³⁴

Trojční sloup byl sice bezprostřední reakcí na morovou epidemii, ve výše naznačeném kontextu a v kontrapozici s Lichtenštejnským palácem na jedné a jezuitským komplexem na druhé straně, je však třeba ho chápat jako příležitost městské rady k vymezení svého prostoru a vizuálním zpřítomněním se právě v horní části náměstí, v níž zdánlivě ztratila jakoukoliv kompetenci. Pravidelné průvody zase jistě poskytly příležitost k většímu prosazení městské farnosti, která zůstávala ve věčném stínu aktivity sousedícího silného řádu.

Zdaleka největším symbolem boje městské rady vůči jezuitskému řádu se však stala věž kostela sv. Mikuláše se zvonící, která vítězně stanula na samém konci jejich snažení. Ve zboření staré věže u kostela sv. Mikuláše spatřovala obec jistě především další z mnoha nevybíravých zásahů do městských práv, který již nehodlala tolerovat. Vždyť zvonice byla jednou z hlavních dominant a symbolů města a především hrála důležitou apelační a svolávací roli při mnoha důležitých obecních událostech. Jako náhradu za svou starou věž proto požadovala novou, zbudovanou na náklady řádu. První jednání s jezuitou o záležitosti této nové věže proběhla mezi lety 1702-3. Roku 1704 zaslal probošt domu profese magistrátu Menšího města kauci ve věci zvonů, v níž se objevuje jméno Kryštofa Dienzenhofera, stavitele a měšťana Menšího Města, který zde spolu s

---

³³³ Vlček (pozn. 10), s. 624.

³³⁴ „SIT GLORIA DEO PATRI, DEO FILIO, DEO SPIRITUI SANCTO SUB GLIRIOSISS:[IMIS] AUSPICIS AUGUSTISS:[IMI] a INVICTISS:[IMI] ROMANORU[M] IMPERATORIS CAROLI IV. GER:[MANIAE], HIS:[PANIAE], HUN[GARIAE] a BO[H]EM:[IAE] REGIS POTENTISSIMI AUXILIO PIORUM SS TRIADI MINOR URBS PRAGENA VOTA CONSECRATA“

tesařským mistrem Janem Jiřím Wagnerem figuroval jako člen přísežné komise na straně jezuitů. Probošta domu profese pana Viléma Frohlicha v dokumentu ujišťují (s tím, že jsou ochotni to potvrdit, kdekoliv bude potřeba, zejména před ctihodným magistrátem), že stará věž sv. Mikuláše může i přes snesení jedné části zůstat stát až do zbudování nové, aniž by zvony utrpěli škodu.³³⁵ Vlastní stavba zvonice se však přes veškeré naléhání magistrátu pro nedostatek prostředků pozdržela na více než třicet let. Do nákladného podniku se jezuité znovu pustili až roku 1737, v průběhu stavby však vplynuly nové spory. Roku 1749 oznámil magistrát, s nedůvěrou sledující průběh stavby, že hodlá na místě vykonat prohlídku a přesvědčit se, zda řád plní stanovené podmínky. Tomu se jezuité bránili, udávající jako důvod nevhodnost zasahování do průběhu stavby, obec si však inspekci přesto vymínila. Na základě ní pak shledala závažné nedostatky, zejména v tom, že z domu profese vedly do věže nikoliv jedny, ale hned čtvery dveře, zatímco obecní vstup byl pouze jeden a schodiště z něj dokonce končilo u zvonice, takže hodinový stroj byl přístupný jen z domu profese. Ponocný měl navíc výhled jen na východní stranu, nikoli na všechny čtyři, jak město požadovalo. Magistrát přitom opakovaně zdůrazňoval, že věž - jakožto náhrada za věž městského farního kostela - není majetkem stavebníka (tedy jezuitského domu profese) ale majetkem obce a jezuité mají pouze právo užívací. Proto by měly být zřízeny pouze dva vchody – jeden z ulice a druhý z domu profese a věž by měla být ozdobena výlučně znakem Menšího Města pražského, nikoliv symboly řádovými. Na základě poslední komise pak magistrát informuje jezuity o skutečnosti, že *„zástupci města shlédli model věže za sklem a konstatovali, že věž sice nenese znak jezuitský, ale že má být ozdobena plastikou „vítězné pověsti“ (fama triumphana). Ať už bude věž vystavěna tak nádherně, jak to ukazuje model, ba sebe nádherněji, nic to nemění na skutečnosti, že je majetkem města a nikoliv Soc. Jesu a nesmí na ní být žádný znak Soc. Jesu“*. Město poté direktivně nařídilo, že řád musí z domu profese ponechat jen jeden vstup a ostatní zazdít, nad obecním vstupem z ulice musí být umístěn velký městský znak [39,40], nejvyšší část, kam by chtěl řád pověsit vlastní zvon, musí být zrušena (neboť nemá právo na žádnou samostatnou část věže), schody od městského vstupu musí být

---

³³⁵ E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Věž a kostel sv. Mikuláše, Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 24.

provedeny z cihel až do horní části a ponocnému na věži zřízeno pohodlné obydlí s výhledem na všechny čtyři světové strany.³³⁶

Starost magistrátu o to, aby vnější i vnitřní podoba věže připojené k jezuitskému komplexu, nenechávala nikoho na pochybách o jejím skutečném vlastníkovi, dokládá vynikajícím způsobem nejen výše popsanou (a po více než 130 let neutuchající!) snahu města vymezit se vůči moci řádu, ale také myšlenku, na níž je postavena celá koncepce této práce – tedy že obrazy, znaky a monumenty umístěné ve veřejném prostoru měly skutečně značný vliv v symbolickém dialogu mezi jednotlivými subjekty ve městě a byly prostředkem vzájemného vymezování jejich osobních teritorií. Když se pak s těmito poznatky zahledíme na panorama Malé Strany, v němž na první pohled vyčnívá charakteristické spojení štíhlé věže a mohutné kupole Mikulášského kostela, které jsou provedeny ve zcela totožné výšce [41], musíme vážně zapřemýšlet nad pravdivostí domněnky, kterou naznačila již Milada Vilímková ve svých dějinách jezuitského komplexu.³³⁷ A sice že toto kompoziční schéma Kiliána Ignáce Dientzenhofera nebylo jen vizuálně poutavou a mistrnou kompozicí brilantního architekta, ale že bylo z určité části podmíněno i jeho nutností vyrovnat se s tlakem nevraživého napětí mezi jezuitou a malostranskou obcí a ve svém projektu spojit požadavky obou tak, aby jejich rovná práva byla každému na první pohled jasná už z dálky.

---

³³⁶ . Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Věž a kostel sv. Mikuláše, Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968, s. 31 a 34-35. – Vilímková (pozn. 21), s. 309 a 311-112.

³³⁷ Vilímková (pozn. 21), s. 313.

7. Závěr

Ústřední tématem této studie byly vizuální proměny veřejného prostoru Malostranského náměstí v Praze v období od počátku 15. do 2. poloviny 18. století. Mým cílem však nebylo pouhé vylíčení fyzické podoby tohoto území v jednotlivých etapách jeho historie, spojené s deskriptivním umělecko-historickým popisem jednotlivých objektů, který umělecko-topografická literatura ostatně provedla už mnohokrát. Předmětem mého výzkumu byli mnohem více klíčoví aktéři, kteří stáli v pozadí těchto vizuálních transformací, jejich identita, společenský status, případně motivace, s nímž do prostoru zasahovali. Jejich aktivita pak byla ukotvena do širšího kulturně-historického kontextu, bez něhož by nebylo možné ji spolehlivě interpretovat. V tomto směru práce potvrdila výraznou souvislost vizuálních proměn Menšího Města pražského s politickými proměnami celé země, která byla bezpochyby dána bezprostředním vlivem blízkého panovnického sídla a nejvyšších zemských úřadů.

Jednotlivé kapitoly pak definovaly spektrum výše uvedených aktérů a identifikovaly společenské skupiny, které měly ve stanovených obdobích v prostoru náměstí převládající vliv. V 15. století to bylo především prostší, ačkoliv dozajista materiálně prosperující měšťanstvo, zastávající nejrůznější řemeslné profese, doplněné o prominentní skupinu osob, které byly svou úřední a zastupitelskou funkcí vázány ke zdejšímu radnímu domu. S rostoucím významem Menšího Města, jež dospěl svého vrcholu v době rudolfínské, se spektrum obyvatel Malostranského náměstí radikálně proměnilo. Na scénu se dostali příslušníci sociálně silnější třídy, jejichž zásahy do organismu náměstí výrazně pozvedly celkovou úroveň jeho zástavby. Byla to zejména měšťanská a intelektuální elita, pro kterou se doba 2. poloviny 16. a začátku 17. století stala časem nebývalé ekonomické prosperity, jež se v daném prostoru mohla srovnávat s prosperitou místní šlechty. S ní pak souvisel i rozkvět měšťanského uměleckého a náboženského mecenátu, jež na tomto místě ztělesňuje především významná památka knižní kultury Malostranský graduál. Stávající obyvatelstvo pak doplnilo také široké spektrum služebníků císařského dvora, kteří svou funkci a své postavení velmi často deklarovali okázalým způsobem života (vzpomeňme si jen na palác, který si nechal postavit dvorní švec Ferdinanda Tyrolského). Třetí výraznou skupinou se stala šlechta, přirozeně se stahující do blízkosti panovnického dvora. V prostoru náměstí to byli zejména příslušníci rodu Lobkoviců, lokálně pak bohatý rod Smiřických ze Smiřic. Z konfesního hlediska ovládli toto území již po roce 1420 utrakvisté, jejichž majoritní

moc nad zdejšími kostely však zdá se nebyla tak jednoznačná, jak se navenek zdálo. Z určitých symptomů, které jsem podrobně popsala v 5. kapitole, naopak vyplývá pravděpodobná přítomnost silné skupiny luteránů. Po bitvě na Bílé hoře se prostor náměstí zaplnil hlavními exponenty církevní a politické moci a stal se tak místem, které již svou hmotou odráželo nový společenský systém. Hlavní rekatolizační řád Tovaryšstva Ježíšova za podpory nejvyšších zemských činitelů uskutečnil radikální stavební zásahy do centrálního prostoru náměstí, které navždy pozměnily celý jeho charakter. Svou aktivitou zdá se zcela zastřel všechny stopy na protestantskou minulost, což probíhalo i na úrovni transformace vyjádření zdejšího svatováclavského kultu. Neutuchající sváry mezi zájmy řádu a zájmy města pak daly vzniknout dalším památkám v prostoru náměstí, které se staly jakýmsi prostředkem boje o jeho teritorium a symbolickým vyjádřením vlivu a moci. Bohatství se v tomto období znovu stalo především přívlastkem aristokracie, která převzala úlohu církevních mecenášů a na určitý čas téměř zcela vytěsnila dříve tolik silný mecenáš měšťanský.

Hlavním přínosem práce však mělo být především poskytnutí širšího a odlišného pohledu na známé umělecké památky a v určitých případech také navrnutí nových způsobů jejich interpretace. Mou snahou bylo především dokázat, že forma uměleckých děl není jen nositelem výtvarných kvalit, ale také významným historickým pramenem, který nám za předpokladu, že mu klademe ty správné otázky, vypovídá mnohé o kontextu jeho vzniku a o charakteru celé doby. Hlavní důraz jsem kladla na funkci památek jako prostředků komunikace mezi jednotlivými subjekty městského organismu, které touto vizuální řečí přetvářejí veřejný prostor města v symbolický svět neustávajícího obrazového dialogu.

8. Textová příloha

HISTORIE MALÉ STRANY V LETECH 1420-1750

<p>1419 17.10.</p> <p>4. 11.</p> <p>5. 11.</p>	<p>Královští žoldnéři obsadili Pražský hrad a strategická místa na Malé Straně - Strahov, klášter sv. Tomáše, Saský dům, arcibiskupský dvůr a Mosteckou věž.³³⁸</p> <p>Stoupenec krále Zikmunda Petr Konopišťský ze Šternberka s družinou asi 1300 jezdců u Živohoště přepadl a zajal početnou družinu jihočeských poutníků, kteří cestovali do Prahy na plánované shromáždění. Zpráva o tom se ještě téhož dne do Prahy donesla a vzbudila velké rozhořčení. Ozbrojený pražský lid vedený Mikulášem z Husí se vydal přes most do Menšího města a přes střelbu z děl pálenou královským vojskem z blízkého Saského domu, arcibiskupského dvora i vzdálenějšího Pražského hradu, pronikl přes městskou bránu dovnitř a vrhl se do boje. Pražané nakonec (částečně přičinění Jana Žižky) královské vojsko porazili a to bylo nuceno se stáhnout na Hrad. Pražané obsadili arcibiskupský dvůr, Saský dům i klášter sv. Tomáše a další objekty na území Malé Strany.³³⁹</p> <p>Královské vojsko se v nočních hodinách vrátilo do Menšího města, vniklo do radního domu uprostřed Malostranského rynku, kde se zmocnilo pokladů i městských knih a následně radnici i s okolními domky vypálilo. Téhož dne pak znovu válčilo s Pražany, přičemž zapálili i další domy včetně svatomikulášské školy stojící na rynku poblíž kostela sv. Václava.³⁴⁰</p> <p>Nepokoje pokračovaly i následující dny, Pražané proto rozmístili po celém Menším městě různá obranná opatření jako sruby, valy a řetězy zahrazující ulice.³⁴¹</p>
<p>1420 květen</p>	<p>V bojích o Pražský hrad zvítězila královská vojska, což uvrhlo Menší Město a jeho obyvatele hlásící se k husitství ve velké nebezpečí. Z toho důvodu bylo vojenskými veliteli Pražanů a vedoucími činiteli pražských měst rozhodnuto, aby malostranské obyvatelstvo bylo vystěhováno do Starého a</p>

³³⁸ Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy IV*, Praha 1879, s. 16.

³³⁹ Ibidem, s. 17-18. – Václav Hlavsa - Jiří Vančura, *Malá Strana / Menší Město pražské*, Praha 1983, s. 54.

³⁴⁰ Tomek IV (pozn. 338), s. 19.

³⁴¹ Ibidem, s. 21.

<p>1458 – 1471</p>	<p>Nového Města a samotné město na levém břehu Vltavy bylo vypáleno, aby jej královská vojska nemohla nijak využít ke svému prospěchu. Postupně byl vypálen Strahovský klášter, johanitský klášter s kostelem Panny Marie konce mostu, arcibiskupský dvůr, část kláštera augustiniánů s kostelem sv. Tomáše, farní kostel sv. Mikuláše a další domy na rynku, Saský dům a Mostecká brána a postupně v následujících dnech i další části města, dokud téměř celé území Malé Strany nelehlo popelem.³⁴² Zůstalo pak pusté až do znovuobnovení městské správy někdy v roce 1424, kdy byli patrně znovu jmenováni konšelé a začaly se opět zapisovat smlouvy měšťanů, kteří se pomalu navraceli ze svých dočasných příbytků na Starém a Novém Městě.³⁴³ Vláda Jiřího z Poděbrad, během které započala výraznější obnova Menšího města. Koncem vlády tohoto panovníka byla znovu vybudována většina domů na Malostranském rynku, v Mostecké, Nerudově a Sněmovní ulici.³⁴⁴</p>
<p>1483</p>	<p>Přesídlení Vladislava Jagelonského z jeho sídla v Králově dvoře na Starém Městě na Pražský hrad, což ovlivnilo i život v podhradí. Spolu s ním se na levý břeh Vltavy vrátili vysocí příslušníci dvora, kteří disponovali většími finančními prostředky na výstavbu domů. Byla dokončena obnova Menšího Města, které opět nabylo reprezentativního vzezření.³⁴⁵</p>
<p>1503 17. 8.</p>	<p>Požár Menšího Města pražského, který propukl na rynku v domě čp. 272 a kvůli větrnému počasí se rychle rozšířil, takže poničil domy na jižní a východní straně rynku (kromě radnice čp. 35), celou Mosteckou ulici, vrchol Juditiny věže, johanitský chrám Panny Marie a domy v dnešní Prokopské ulici (celkově 60 objektů).³⁴⁶</p>
<p>1507 8. 5.</p>	<p>Vladislavův list, kterým obnovil malostranským jejich bývalé právní postavení a obdařil je i novými výsadami. Významné privilegium bylo udělení nové městské pečeti, v níž sám Vladislav vystupuje takřka v roli nového</p>

³⁴² Tomek IV (pozn. 338), s. 50-51.

³⁴³ Hlavsa-Vančura (pozn. 339), s. 55.

³⁴⁴ Ibidem, s. 56.

³⁴⁵ Ibidem, s. 56-57.

³⁴⁶ Václav Hlavsa, *Malá Strana*, Praha 1957, s. 23.

	zakladatele města, čemuž odpovídá i text listiny, ve kterém se praví, že Menší Město bylo dříve za časů jeho předků spáleno a zkaženo a teprve za jeho vlády se pomalu zase vyzdvihlo. Obraz pečeti byl v listu vymalován a popsán: „ <i>My (Vladislav) seděti máme ve svém majestátu, držíc v pravé ruce meč nahý a v druhé zlaté jablko a pod našimi nohami lva, an drží předníma dvěma nohama orlici bílou v štítu červeném, kterýž jest náš přirozený erb, a nad hlavou naši W pod korunou</i> “. ³⁴⁷
1541	2. 6. Velký požár Malé Strany, Hradčan a Pražského hradu, který byl zásadním mezníkem v jejich stavebním vývoji. Propukl právě v jednom z domů na Malostranském rynku (zvaném Na baště) a jeho průběh detailně popsal Václav Hájek z Libočan ³⁴⁸ (podrobněji v 5. kapitole). Z celkového počtu 211 malostranských domů jich vyhořelo 133 (celkově pak 197) ³⁴⁹ a stavby, které byly vybudovány na jejich místě, nesly již renesanční tvarosloví.
1526	Nástup Habsburků na český trůn
1547	Povstání českých stavů proti Ferdinandu I., které bylo potlačeno v červenci téhož roku, kdy Ferdinandovo vojsko vtrhlo do Prahy a obsadilo a vyplenilo Menší Město pražské. ³⁵⁰ Jako trest za stavovské povstání pak odebral Ferdinand všem třem pražským městům (a rovněž všem cechům) veškerá jim dříve udělená privilegia a odkázal je pouze na omezená práva, která jim sám později navrátil, k tomu jim uštedřil mnohé jiné sankce jako např. odevzdání veškerých střelných zbraní a munice (obecních i v soukromém držení měšťanů), postoupení všech zemských obci náležejících statků, odvádění daní z každého sudu piva a ze sladu prodaného mimo město apod. ³⁵¹ Jedním z nejzásadnějších dopadů na Menší Město byla skutečnost, že mezi hrstkou navrácených privilegií nebyla platnost městského práva pro obyvatele v obvodu města, čímž nabyla na síle postranní práva (na

³⁴⁷ Hlavsa (pozn. 346), s. 22

³⁴⁸ Václav Hájek z Libočan, *O nesstiatstnee przihodie kteráž gse stala skrze ohen w Menssim Miestie Pražském, a na Hradie Swatého Wacslawa, y na Hradčzanech etc. Leta. M. D. XXXXI*, Menší Město pražské 1541.

³⁴⁹ Merhout, *O Malé Straně* (pozn. 6), s. 29.

³⁵⁰ Hlavsa (pozn. 346), s. 24.

³⁵¹ Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis Prahy XI*, Praha 1897, s. 386.

		malostranském území velmi rozsáhlá), oslabující ekonomiku, moc a růst obce.
1552		Císař Ferdinand I. na žádost svatovítské kapituly povolal do Čech řád Tovaryšstva Ježíšova, aby byla posílena v té době nepřiliš silná pozice katolické církve. Pro tento účel bylo vybráno 12 nadaných mladých mužů, posléze vyškolených v Římě pod vedením Ignáce z Loyoly. Roku 1555 byl jezuitům postoupen původně dominikánský klášter u sv. Klimenta na Starém Městě. ³⁵²
1556	21. 4.	Příchod 12 jezuitů z Říma do Prahy. Téhož roku zahájili výuku, která pro svou kvalitu lákala stále více studentů. Zároveň otevřeli šlechtický konvikt u sv. Bartoloměje a roku 1559 seminář u sv. Václava pro chudé studenty (působili tedy na všechny vrstvy obyvatelstva). ³⁵³
1575		Od konce března do 18. května je na Malostranské radnici sestavován, projednáván a následně podepsán text České konfese („ <i>Vyznání víry svaté křesťanské všech tří stavův království českého Tělo a Krev Krista Pána pod obojí přijímajících</i> “), který byl následně předložen Maxmiliánu II. v rámci jednání českého sněmu. Ten jeho platnost ústně přislíbil, aby si naklonil stavy při volbě jeho syna Rudolfa II. za českého krále, avšak písemně jej nestvrdil a po Rudolfově korunovaci zakázal jeho uplatňování v královských městech. ³⁵⁴
1583		Rudolf II. přenesl sídlo císařské rezidence z Vídně do Prahy, což mělo zásadní význam především pro oblast podhradí – tedy pro Hradčany a Menší Město pražské, které v tomto období zaznamenaly obrovskou expanzi a rozkvět. Právě zde se začali soustřeďovat všichni příslušníci dvora, císařští dodavatelé, nejvyšší šlechta i nejrůznější členové diplomatických poselstev a návštěvníci ze všech koutů Evropy. Menší Město zaznamenalo obrovský

³⁵² Milan Buben, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. díl, 4. svazek – Jezuité*, Praha 2012, s. 173, 175.

³⁵³ Ibidem, s. 176.

³⁵⁴ Kateřina Bečková - Vladislav Dudák - Jan Karásek, *Malostranská beseda a její znovuzrození*, Praha 2009, s. 22.

		příliv obyvatel, kterému bylo třeba přizpůsobit ubytovací kapacitu. Došlo také k výrazné proměně v národnostním složení obyvatelstva. Imigranty byli zejména protestantští Němci a katoličtí Vlaši ze Severní Itálie a Jižního Švýcarska (kteří s sebou přinášeli nové umělecké - zejména architektonické – impulsy) a početnější skupiny tvořili také Nizozemci a Španělé. ³⁵⁵
1609	9.8.	Vydání Rudolfova Majestátu, kterým císař potvrdil náboženskou svobodu v Českých zemích. ³⁵⁶
1611		Pasovská vojska Rudolfova bratrance biskupa Leopolda Habsburského vnikla do Prahy za účelem posílit otřesenou pozici Rudolfa II. proti jeho bratru Matyášovi. Přitom však obsadila území Malé Strany, kterou brutálně vydrancovala a zpustošila. Veliké škody utrpěla zejména Malostranská radnice, již vojsko obsadilo a částečně vypálilo. ³⁵⁷
1618 – 19		Povstání českých protestantských stavů proti Ferdinandu II., který nerespektoval platnost Rudolfova Majestátu a popíral práva šlechty podílet se na vládě. Jedním z předních vůdců povstání byl i Albrecht Jan Smiřický, jehož dům na Malostranském náměstí se stal ohniskem protihabsburské opozice.
1620	8. 11.	Bitva na Bílé hoře, která přinesla porážku českého stavovského vojska katolickými spojenci a stala se zásadním historickým mezníkem v dějinách celé země. Z Menšího Města pražského (stejně jako z celé země) emigrovalo nespočet rodin, nastaly rozsáhlé konfiskace majetku české protestantské šlechty a královských měst a tento majetek byl následně postupován za výhodných podmínek katolickým podporovatelům císaře.
1625		Počátek působení jezuitů na Menším Městě pražském. Rozhodnutím císaře Ferdinanda II. ze 4. 4. byl hlavní farní kostel sv. Mikuláše se školou, farou a

³⁵⁵ Pavel Vlček (ed.), *Umělecké památky Prahy III – Malá Strana*, Praha 1999, s. 34 a 36.

³⁵⁶ Hlavsa-Vančura (pozn. 339), s. 82.

³⁵⁷ Bečková-Dudák-Karásek (pozn. 354), s. 23.

	dalšími objekty uprostřed Malostranského rynku postoupen Tovaryšstvu Ježíšovu. ³⁵⁸
1627	Obnovené zřízení zemské, kterým Ferdinand II. zavedl dědičné právo Habsburků na vládu v Českých zemích, zrovnoprávnil češtinu s němčinou a zavedl katolické náboženství jako jediné povolené vyznání.
1631	Vpád saských vojsk do Prahy, jejich okupace města a návrat některých emigrantů. Tento stav trval do května 1632 , kdy město obsadila císařská armáda v čele s Albrechtem z Valdštejna a vypudila Sasy, což však provázela všeobecnými násilnostmi a rabováním. ³⁵⁹
1648	Švédská vojska v čele s generálem Johanem Kristoferem Königsmarckem se zmocnila území Malé Strany a Hradčan, kterou okupovala od léta do října (do uzavření Vestfálského míru), zatýkala šlechtu a katolické duchovní a celé území značně vydrancovala. Uloupila a odvezla mimo jiné i cenné umělecké sbírky Rudolfa II. z Pražského hradu. Značně poškozena a zcela vypleněna zůstala i budova Malostranské radnice. ³⁶⁰
1657	Císař Leopold I. vydává listinu, kterou potvrzuje purkmistru a radě Menšího Města pražského privilegia, která získala od předešlými panovníků a jako odměnu za služby prokázané jeho otci císaři Ferdinandu III. v čase švédského vpádu na Malou Stranu jim uděluje milosti a výsady, které jeho otec roku 1649 udělil Starému a Novému Městu – mimo jiné polepšuje jejich znak, vyhrazuje jim zastoupení na zemském sněmu a u komorního a dvorského soudu, poskytuje jim pravomoc nad některými postranními právy apod. ³⁶¹
1713-14	Prahu postihla patrně největší epidemie dýmějového moru, která si vyžádala desítky tisíc obětí. ³⁶² Na paměť toho byl na Malostranském náměstí vztyčen morový sloup Nejsvětější trojice (podrobně v 7. kapitole).

³⁵⁸ Buben (pozn. 352), s. 335.

³⁵⁹ Bečková – Dudák – Karásek (pozn. 354), s. 32.

³⁶⁰ Ibidem.

³⁶¹ Listina dochovaná ve sbírce listin Archivu města Prahy a digitalizovaná zde: <http://amp.bach.cz/pragapublica/permalink?xid=48EA84A6B66211DF820F00166F1163D4> (vyhledáno 26. 3. 2015)

³⁶² Vlček (pozn. 355), s. 43.

9. Obrazová příloha

9.1 Mapy

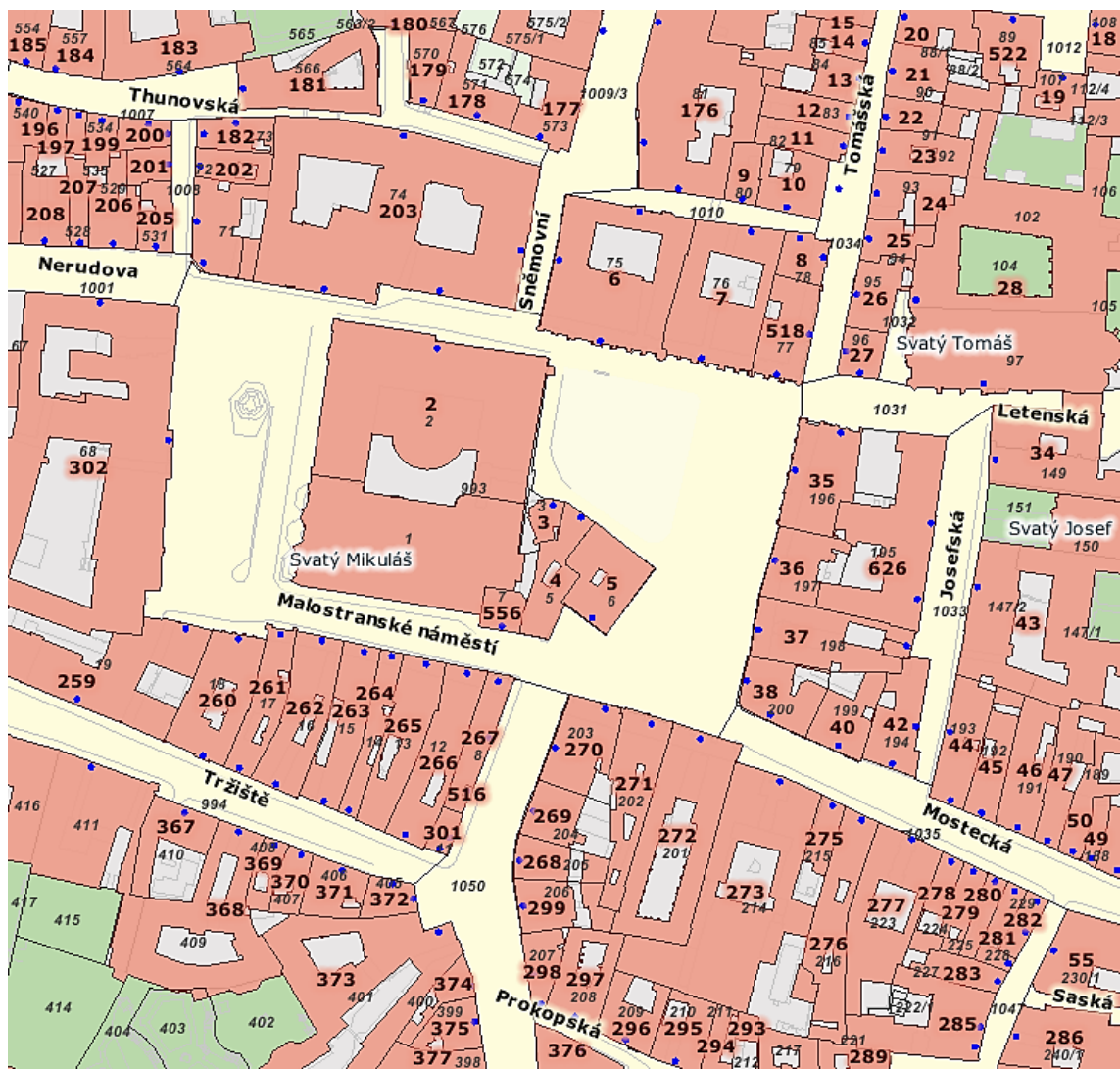
a)

LETECKÁ MAPA MALOSTRANSKÉHO NÁMĚSTÍ

Poznámka k číslování: č. 1 odpovídá v textu čp. 272, č. 2 čp. 271, č. 3 čp. 270, č. 4 čp. 267, č. 5 čp. 266, č. 6 čp. 265, č. 7 čp. 264, č. 8 čp. 263, č. 9 čp. 262, č. 10 čp. 261, č. 11 čp. 260, č. 12 čp. 259, č. 13 čp. 258, č. 14 čp. 203/204, č. 16 a 17 čp. 1, č. 18 čp. 6, č. 19 čp. 7, č. 20 čp. 518, č. 21 čp. 35, č. 22 čp. 36, č. 23 čp. 37, č. 24 a 28 čp. 38-40 (novostavba malostranské záložny), č. 26 čp. 3, č. 27 čp. 4, č. 28 čp. 5, č. 29 čp. 558 (věž kostela), č. 25 čp. 2 (dům profese).

b)

ORIENTAČNÍ MAPA MALOSTRANSKÉHO NÁMĚSTÍ

Poznámka k číslování: Číslo 302 odpovídá v textu čp. 258, č. 71 vedle č. 203 čp. 204/204, č. 203 čp. 1.

9.2 Veduty

I.

Pohled na Prahu z Schedelovy Knihy kronik (Liber chronicarum), 1493

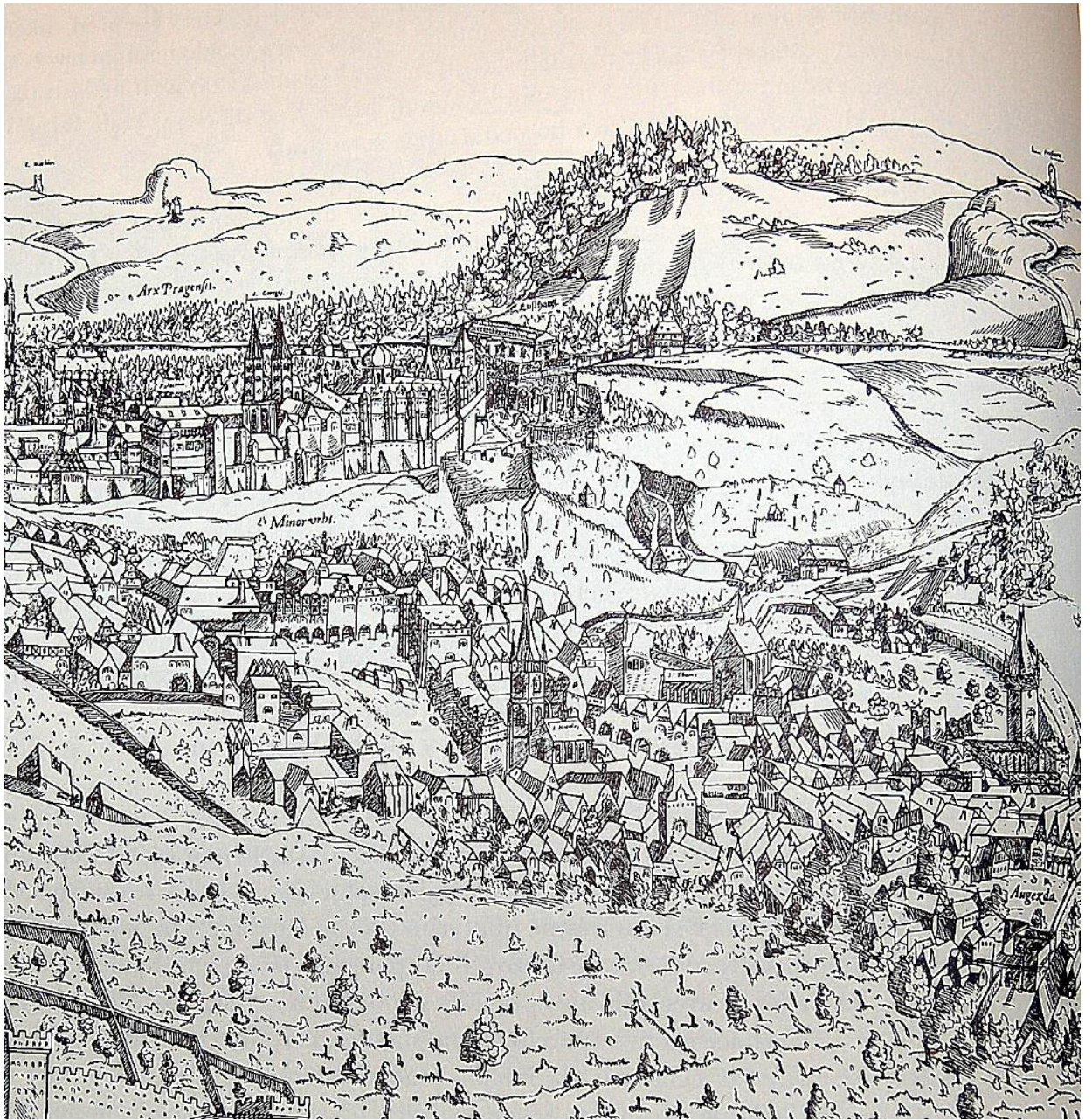
II.

Nejstarší veduta Prahy - Ottheinrichs Reisealbum, 1536-37

III.

Vratislavský prospekt, Jan Kozel a Michael Peterle, 1562 (výřez)

IV.

Jan Willenberg, 1601

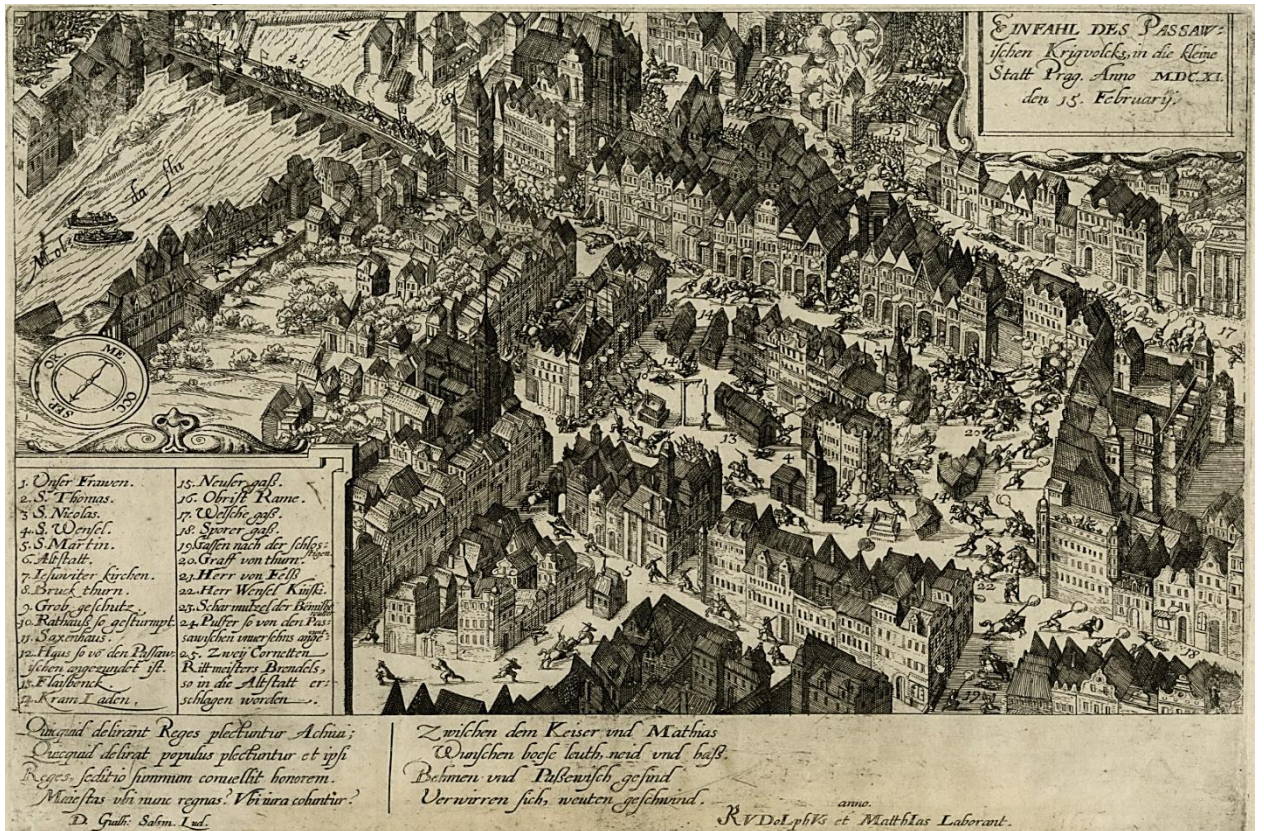
V.

Sadelerův prospekt, Filip van der Bossche, 1606 (výřez)

VI

Mědiryt s vpádem pasovských vojsk, 1611

VII

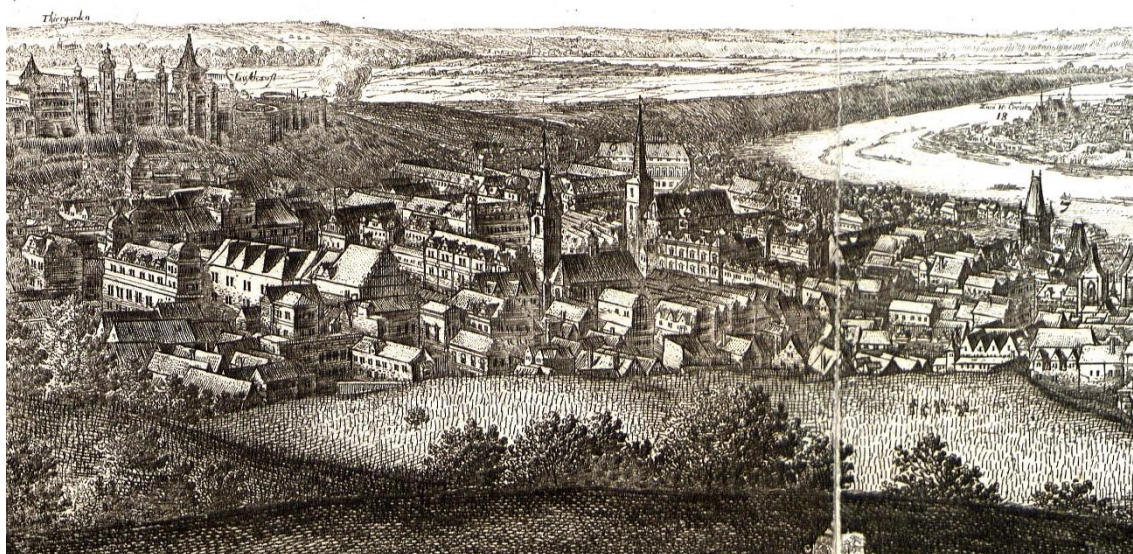

Roelant Savery, 1608

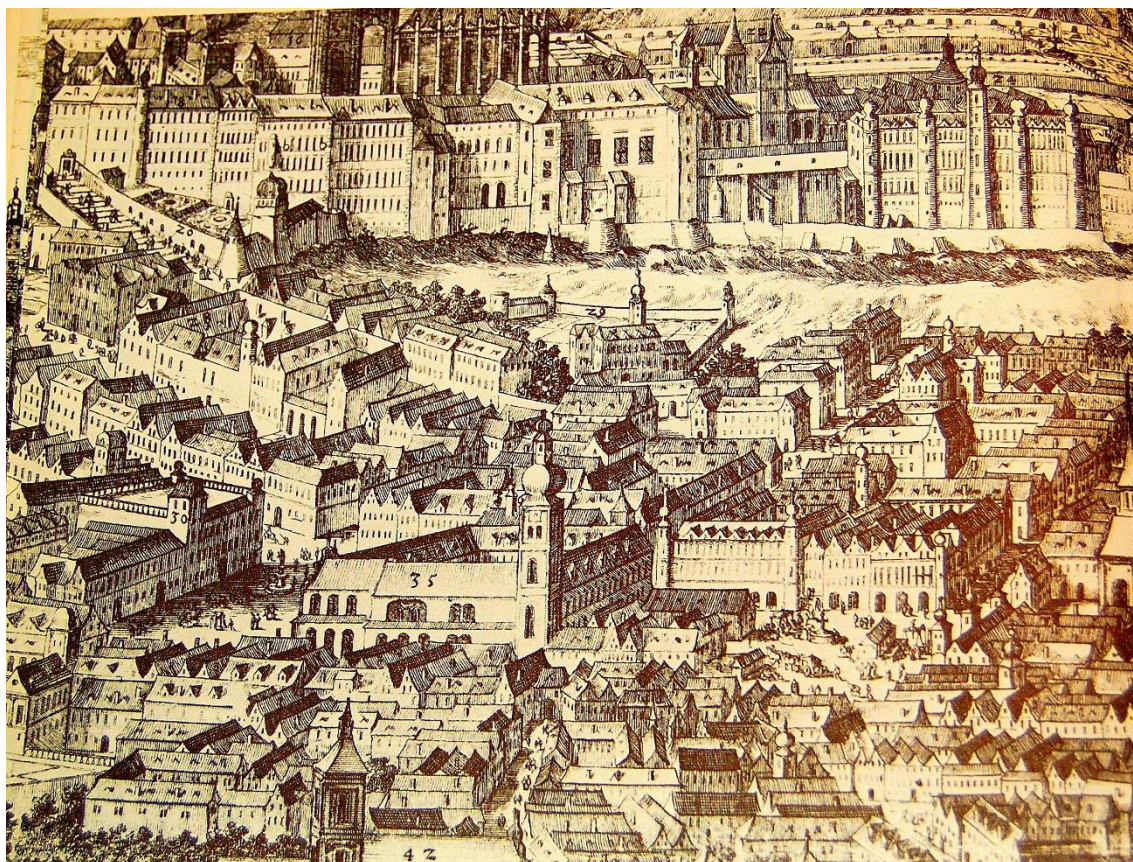
IX

Die kleine Seite,

Václav Hollar, 1635/1649 (výřez)

X

Van Ouden-Allenův prospekt, 1675 (výřez)

XI

Pohled na Prahu z Petřína, Bedřich Bernard Werner, 1740

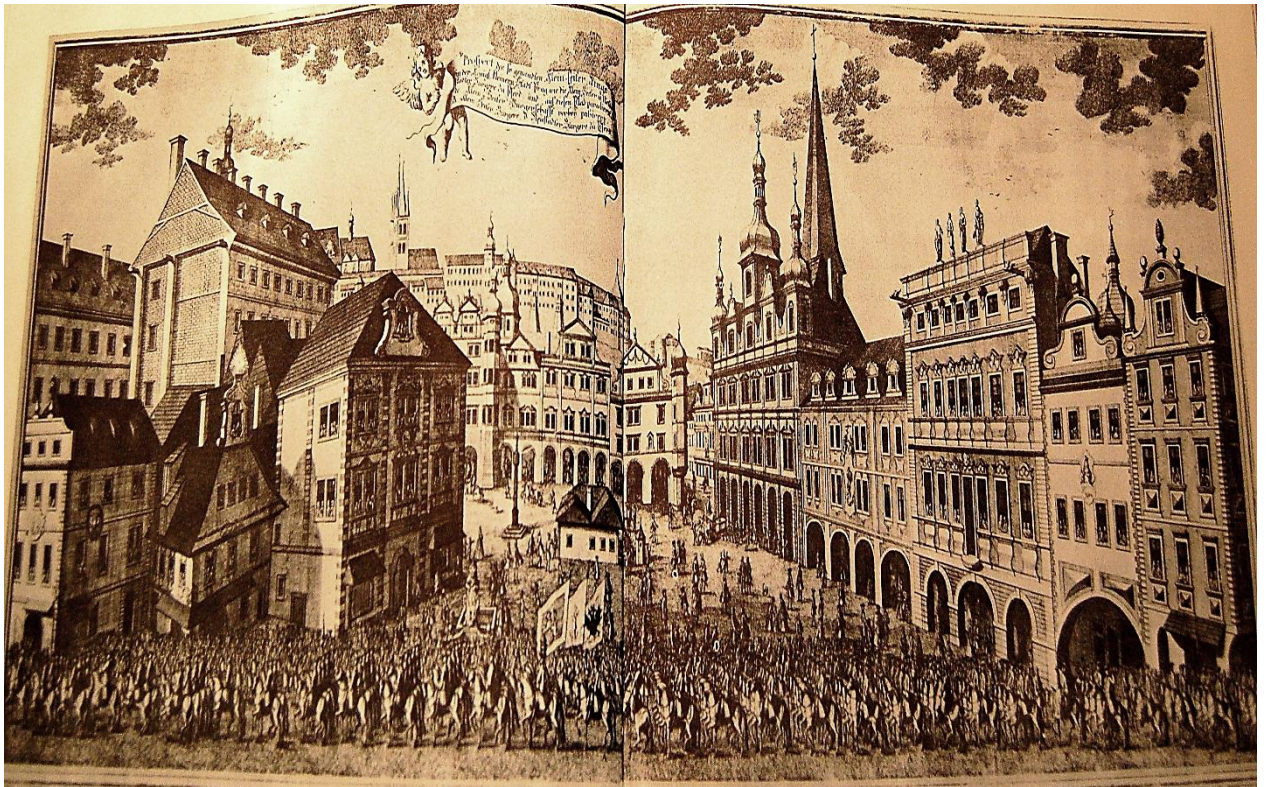
XII

Pohled na horní náměstí, Bedřich Bernard Werner, 1740

XIII

Malostranské náměstí s korunovačním průvodem Marie Terezie, 1743

XIV.

Huberův plán, 1769 (výřez)

XV.

Malostranské náměstí od jihu, Filip a František Hegerové, 1794

XVI.

Malostranské náměstí od severu, Filip a František Hegerové, 1794

XVII.

Langweilův model Prahy, 1826-1837

9.3 Vyobrazení

1)

Malostranský graduál, folio 363

2)

Malostranský graduál, folio 1r

3)

Ma den Blahoslavene Trogite

Diekna
na Bud
weleobna
cti y chnu

ly hodna swata Trogite weleobna Bud
od nas chwalena nerordilna gredno
ta Pan Bueh Otec y Bueh Syn y tej Bueh

MMSB MMSB

Malostranský graduál, folio 319r

4)

Antyfo na przed Introite o Tiele Bozim

Ręć najświętszy a król najwy-
śsi tena nawiekę Chrystus pan któryto
podle krześkiego rządu Melchisedekho
na w chlebie a w winie Telo swe a Krew
swau swym gest wydał.

*Wymowa: Dżisio, dżiochu, dżberu, dżle-
kacina a spolec, radduho, zebocis, ralomkcho
dennigo, dżaka, dżakcho, dżebn.*

Malostranský graduál, folio 326v

6)

W Pwmiěněny Pana Krysta. o xvii 377

Wbesa otewie
Ka se nad homu
W ha kor a hlas

welmi wčesseny od Boha wotte slyssa
gest zapomenuw stare rzezi lito mi
že sem stwozil cizlowěka skrze tebe murg
milý Synu wšfectat gest miu wina
odpu štěna poslauchatit tebe bu

Starmich
nister Keme
sta Bradvr
ys steho. 72.
Michaci pur
germeiter e
Dufar gipl

COSMVS
DAMIANS
ET

MMSB MMSB

Malostranský graduál, folio 377r

7)

W Wstapenij Pana k. na Nebe.

Wij Sa
sileyssta
Andelex
zelli co

se diwite zdalix newite tzi pufsem ne
znate ze taf pilne patizite doneke alle
kuya Nebo yako; ste ho pana siveho -
wideli an wstapuge woblate do Ne

X

*Andres Herman. Syn
moy preikawa ksebetu
an ucer Lorenz ksebetu
ka starsti zechuniray*

W

Malostranský graduál, folio 295r

8)

Posmrtný portrét Albrechta Jana Smiřického, Aegidius Sadeler, 1619

9)

Znak Kaiserštejnů na fasádě Kaiserštejnského paláce

Kaiserštejnský palác (čp. 37)

10)

Šternberský palác (čp. 7)

11)

Šternberský erb s řádem zlatého rouna na fasádě Šternberského paláce

12)

Mariánský obraz na fasádě Šternberského paláce

13)

Detail obrazu – sakrální architektura
v pozadí

14)

Madona Svatohorská

15)

Šternberské antependium na hlavním oltáři poutního místa sv. Hora

16)

Palác Smiřických (čp. 6)

17)

Lichtenštejnský palác (čp. 258)

18)

Frágnerova lékárna U černého orla (čp. 203/204)

19)

Madona Foyenská (kostel sv. Mikuláše)

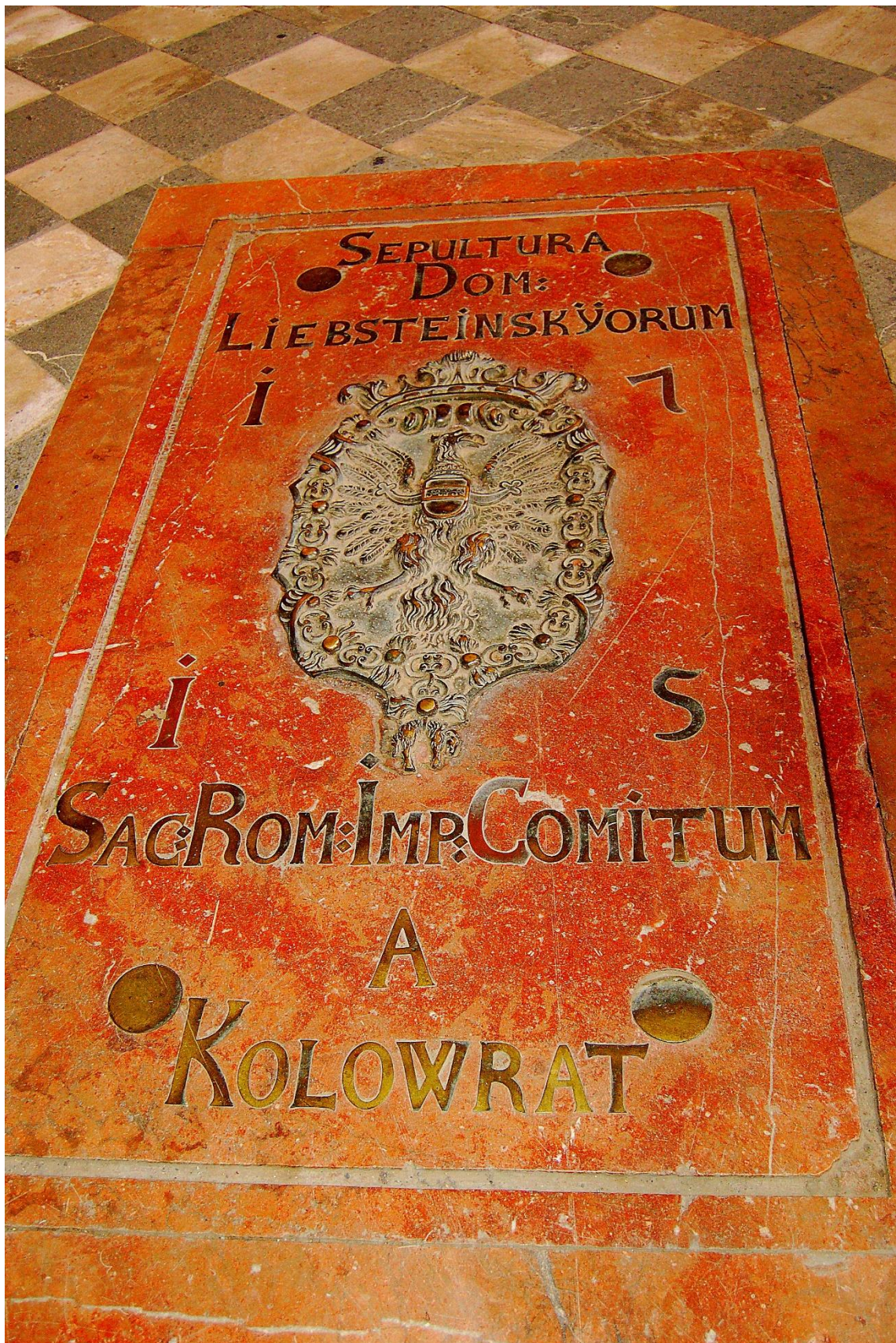
20)

Erb Kolovratů nad portálem kostela sv. Mikuláše

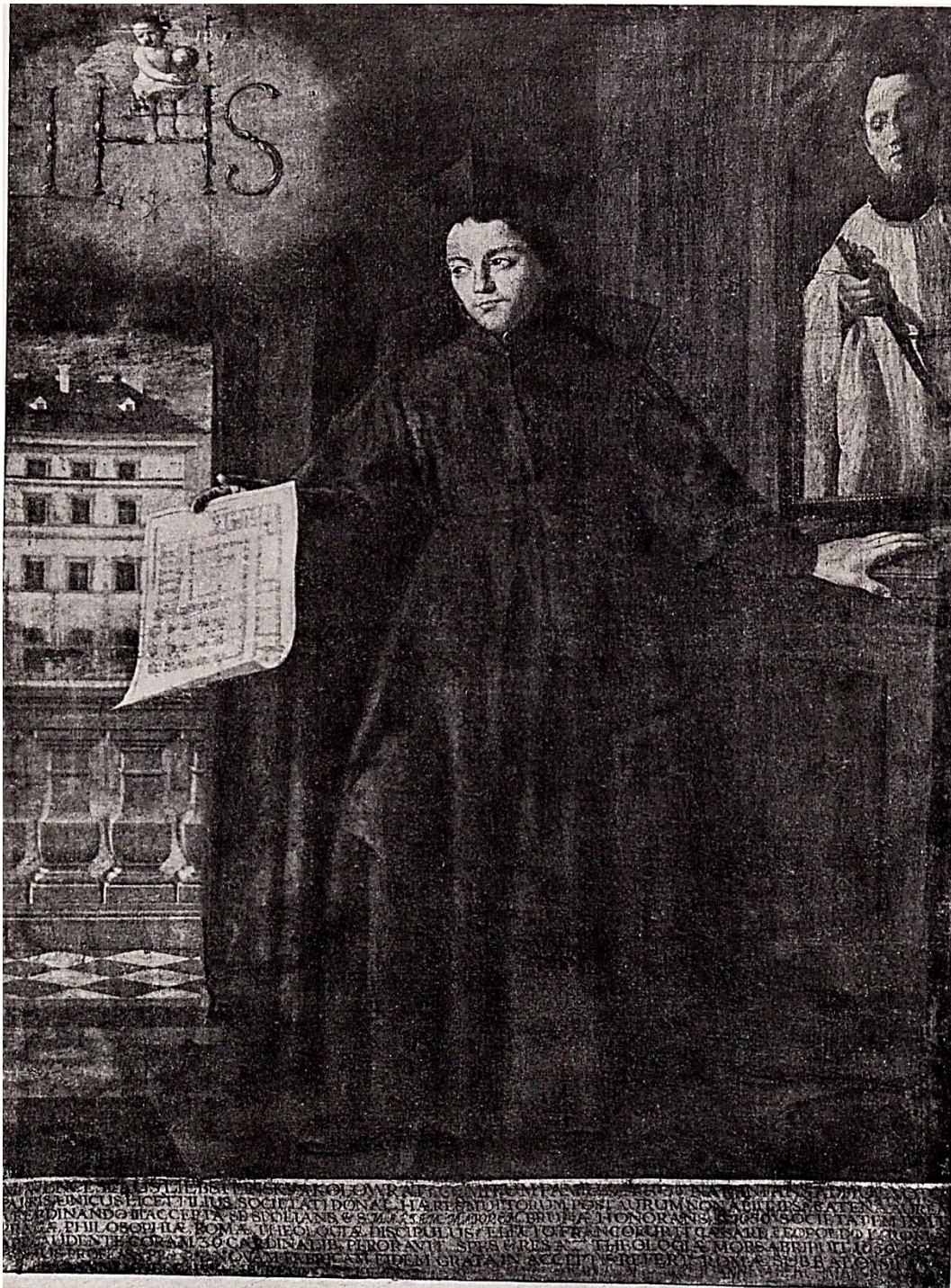
21)

Rodová hrobka Kolovratů (kaple sv. Anny, kostel sv. Mikuláše)

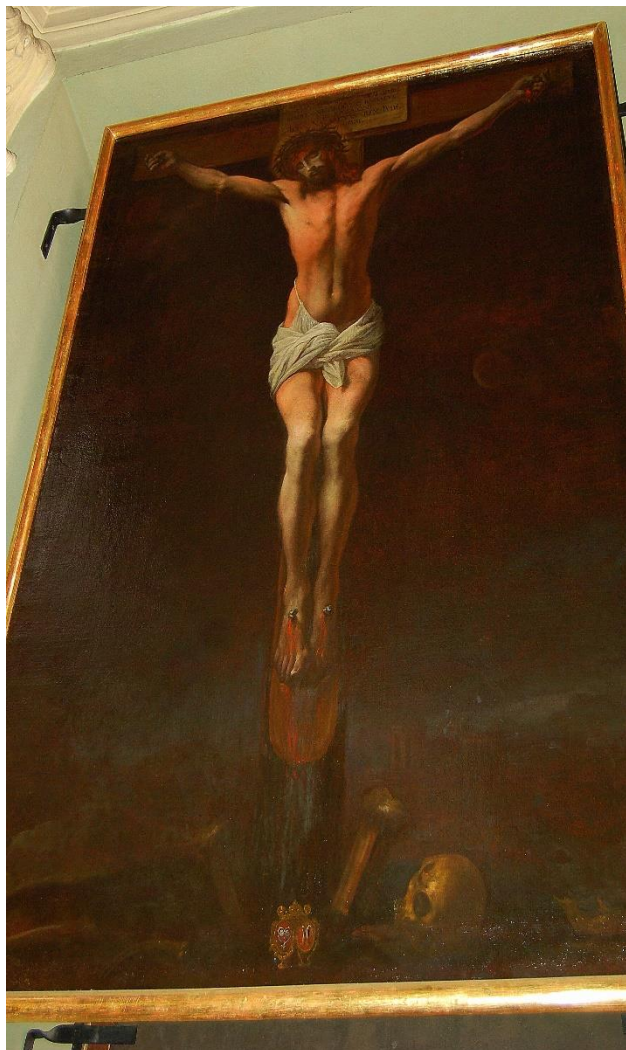
22)

Jan Jiří Heinsch, Portrét Františka Václava Libštejnského hraběte z Kolovrat

23)

Ukřižování, Karel Škréta

24)

Panna Marie Bolestná, Karel Škréta

25)

Znak donátorů – spojený Dittrichštejnsko-Martinický erb

26)

Kupole chrámu sv. Mikuláše

27)

Hlavní (západní) průčelí chrámu sv. Mikuláše

28)

Jižní průčelí chrámu sv. Mikuláše

29)

Vera Effigies sv. Václava z bývalého kostela sv. Václava na Malostranském náměstí

30)

Matyáš Mayer, Svatý Václav mezi Anděly

31)

Ilustrace z Hájkovy kroniky

32)

Jan Jiří Heinsch, Převezení těla sv. Václava z Boleslavi do Prahy

33)

Znak Menšího Města pražského nad portálem radnice

34)

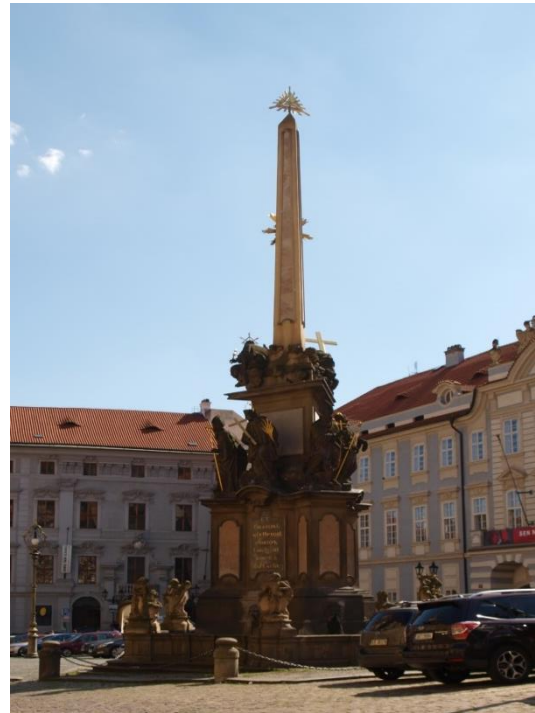
Malostranská radnice (čp.35)

35)

Kašna na dolním náměstí (výřez z mědirytu J. J. Dietzlera)

36)

Morový sloup Nejsvětější Trojice

37)

Morový sloup Nejsvětější Trojice

38)

Deska na morovém sloupu
Největější Trojice

39)

Věž chrámu sv. Mikuláše

40)

Městský znak nad vchodem do věže chrámu sv. Mikuláše

41)

Věž a kupole chrámu sv. Mikuláše

10. Seznam literatury a zdrojů

10.1 Prameny

Národní knihovna České republiky:

Malostranský graduál, sign. XVII.A.3. (dostupné na www.manuscriptorium.com)

Václav Hájek z Libočan, *O nešťastné příhodě, kteráž se stala skrze oheň v Menším Městě pražském a na hradě svatého Václava i na Hradčanech léta 1541*, Menší Město pražské, 1541, sign. 54.J.1484. (dostupné na www.manuscriptorium.com)

Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Czeská*, Praha 1819 (reprint Jana ze Schönfeldu). (Dostupné v digitální knihovně FF UK MÚ <http://knihomol.phil.muni.cz/dl/oldbooks/kronyka-ceska-hajek-z-libocan-1819>) (vyhledáno 4. 4. 2014), sign. S11043.

10.2 Literatura

Jan Bažant – Nina Bažantová, *Sv. Mikuláš na Malé Straně, Největší barokní chrám v Praze*, Praha 2011.

Kateřina Bečková, *Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000.

Kateřina Bečková - Vladislav Dudák - Jan Karásek, *Malostranská beseda a její znovuzrození*, Praha 2009.

Tomáš Václav Bílek, *Statky a jmění: Kolleji jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*, Praha 1893.

Petra Bišková Městská rada na Malé Straně v letech 1547-1650, in: Olga Fejtová - Jiří Pešek - Václav Ledvinka, *Documenta Pragensia XXI, Osm set let pražské samosprávy*, Praha 2002, s. 67-79.

Petra Bišková, Malostranské radní elity na přelomu 16. a 17. století. Bišková, In: Olga Fejtová - Jiří Pešek - Václav Ledvinka, *Documenta Pragensia XXII, Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004, s. 107-116.

Oldřich J. Blažíček (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění 2/I*, Praha 1989.

Oldřich J. Blažíček (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění 2/II*, Praha 1989.

Milan Buben, *Encyklopedie řádů, III. díl, 4. svazek*, Praha 2012

Jiří Burian, Saveryho pohled na Malostranské náměstí, *Umění V*, 1957, č. 4, s. 372. — 1 obr. (na s. 373).

Lucas Burkart, *Die Stadt der Bilder. Familiäre und kommunale Bildinvestition im spätmittelalterlichen Verona*, München 2000.

Ladislav Čepička – Eliška Fučíková (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna, Inter arma silent musae?*, Praha 2007.

Ivana Čornejová, Úloha jezuitů v životě Prahy v 17. a 18. století, in: Václav Ledvinka – Jiří Pešek, *Documenta Pragensia IX-II*, Praha 1991, s. 449-460.

Ivana Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo, Jezuité v Čechách*, Praha 1995.

Gottfried Johann Dlabacz, *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, Dritter Band. S-Z*, Prag 1815.

Sylva Dobalová, Pašijový cyklus, in: Vít Vlnas – Lenka Stolárová (edd.), *Karel Škréta 1610 – 1674, Doba a dílo*, Praha 2010, s. 312–339.

Sylva Dobalová, *Pašijový cyklus Karla Škréty, Mezi výtvarnou tradicí a jezuitskou spiritualitou*, Praha 2004.

František Ekert, *Posvátná místa král. hl. města Prahy I*, Praha 1883.

Robert J. W. Evans, *Rudolf II. a jeho svět*, Praha 1997.

Iain Fenlon, *The Ceremonial City. History, Memory and Myth in Renaissance Venice*, Yale University 2007.

Heinrich Gerhard Franz, K vývoji projektu a stavby kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, *Umění XXXIX*, 1991, č. 1, s. 84–87.

Jan Florián Hammerschmidt, *Prodromus Glorae Pragenae*, Praha 1723.

Jaroslava Hausenblasová, *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576-1612*, Praha 2002

Václav Hlavsa, *Malá Strana*, Praha 1957.

Václav Hlavsa, Obrazy barokní Prahy, Soupis grafických listů 2. poloviny 18. století, in: František Holec – Josef Janáček, *Pražský sborník historický 1967-68*, Praha 1968, s. 167-174.

Václav Hlavsa, Praha a její život do poloviny 17. století v grafických listech, in: František Holec, *Pražský sborník historický VI*, 1971, s. 145-183.

Václav Hlavsa, *Praha očima staletí*, Praha 1984.

Václav Hlavsa - Jiří Vančura, *Malá Strana / Menší Město pražské*, Praha 1983.

František Xaver Holas, *Dějiny poutního místa mariánského Svatá Hora u Příbramě*, Svatá Hora u Příbramě 1929.

Libuše Hoznauerová, *Historie Zásmuk*, Zásmuky 2009.

Karel Chytil, *Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490-1582*, Praha 1906.

Josef Janáček, Italové v předbělohorské Praze (1526-1620), in: *Pražský sborník historický XVI*, 1983, s. 77-118.

Martina Janatková, *Malostranský graduál* (bakalářská práce), UDKU KTF UK, Praha 2013.

Miroslava Jouzová - Ladislav Jouza, Adolf Vratislav ze Šternberka jako stavebník pražského paláce na malé straně a barokního areálu v Zásmukách, in: Olga Fejtová – Veronika Knotková – Hana Vobrátilková, *Documenta Pragensia XXVIII, Život pražských paláců, Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*, Praha 2009, s. 193-217.

Pavel Juřík, *Šternberkové, Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

Stanislav Kasík - Petr Mašek - Marie Mžýková, *Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.

Petr Kratochvíl, Veřejný prostor současného města – nové formy, aktuální problémy, in: *Veřejný prostor, veřejná prostranství. Sborník z konference AUÚP, Znojmo 21. – 22. 11. 2013* (příloha časopisu *Urbanismus a územní rozvoj* č. 6/2013), Brno 2013, s. 20-21.

Petr Kratochvíl (ed.), *Architektura a veřejný prostor*, Praha 2012.

Jiří Kubeš, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty v českých zemích* (dizertační práce), Ústav historie FF JU, České Budějovice 2005.

- Václav Ledvinka – Bohumír Mráz – Vít Vlnas, *Pražské paláce*, Praha 2000.
- Anežka Merhautová-Livorová, Zaniklý kostel sv. Václava na Malé Straně, *Umění XXI*, 1973, č. 6, s. 478–480.
- Cyril Merhout, *Malá Strana za starodávna*, Praha 1938.
- Cyril Merhout, *O Malé Straně: Její stavební vývoj a dávný život*, Praha 1956.
- Cyril Merhout - Zdeněk Wirth, *Zmizelá Praha II*, Praha 1946.
- Jiří Mikulec, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.
- Jan Otto, *Ottův slovník naučný, Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí I-XXVII*, Praha 1888-1908.
- František Palacký, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve Království českém, od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1832.
- Milan Pavlík – Jiří Šíma, Příspěvek k otázce zaklenutí lodi kostela sv. Mikuláše v Praze III, *Umění XVII*, 1969, č. 1, s. 76–83.
- Alfred Piffel, Heintschův portrét V. F. hraběte Libštejnského z Kolovrat, in: *Umění 15*, 1943-44, s. 295-298.
- Antonín Podlaha, *Dějiny kolejí jezuitských v Čechách a na Moravě od r. 1654 až do jejich zrušení. Část první, Od roku 1654 do 1723*, Praha 1914.
- Emanuel Poche – Pavel Preiss, *Pražské paláce*, Praha 1978.
- Robert Radosta, *Malostranská beseda - 2008*, Praha 2007.
- Jan Royt, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011.
- Hynek Rulíšek, *Postavy, atributy, symboly, Slovník křesťanské ikonografie*, České Budějovice 2005.
- Ema Sedláčková, *Chrám sv. Mikuláše na Malé Straně*, Praha 1949.
- Petr Skalický, Vera effigies sv. Václava z někdejšího kostela sv. Václava na Malé Straně v Praze, *Umění LVI*, č. 5, 2008, s. 437-446.
- Oldřich Štefan, K otázce klenby kostela sv. Mikuláše v Praze III, *Umění II*, 1954, č. 3, s. 259–260.

- Karel Stejskal – Petr Voit, *Iluminované rukopisy doby husitské*, Praha 1991.
- Martina Šárovcová, *Ikografie česky psaných utrakvistických graduálů* (dizertační práce), ÚDU FF UK, Praha 2011.
- Martina Šárovcová, Malostranský graduál, in: Kateřina Horníčková – Michal Šroněk (edd.), *Umění České reformace (1380-1620)*, Praha 2011.
- Michal Šroněk, *Jan Jiří Heinsch, Malíř barokní zbožnosti (1647-1712)*, Praha 2006.
- Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy I-XII*, Praha 1855-1901.
- Václav Vladivoj Tomek, *Základy starého místopisu Pražského (Oddíl 3- Malá Strana)*, Praha 1872.
- Josef Truhlář, Vavřince, mnicha sv. Benedikta, Utrpení sv. Václava, in: Josef Emler (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum I (Prameny Dějin českých I – Životy svatých a některých jiných osob nábožných)*, Praha 1873, s. 167-182.
- Milada Vilímková, Ke stavebnímu vývoji komplexu jezuitských budov na Malostranském náměstí, *Umění XIX*, 1971, č. 3, s. 304–313.
- Pavel Vlček, Stavitel Kryštof Dientzenhofer, in: Jiří Jiroutek - Miloš Kruml - Martin Kubelík (edd.), *Historická architektura, Věda-výzkum-praxe, Sborník k počtě Milana Pavlíka*, Praha 1995, s. 201-12.
- Pavel Vlček (ed.), *Umělecké památky Prahy III – Malá Strana*, Praha 1999.
- Zikmund Winter, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1526-1620)*, Praha 1909.
- Zdeněk Wirth, *Praha v obraze pěti století*, Praha 1941.

10.3 Restaurátorské zprávy

(uložené v knihovně a badatelně NPÚ ÚOP v hlavním městě Praze)

- M. Koželuh, *Restaurování – konzervace záklopového stropu v objektu Malostranské besedy*, Praha 2006.
- M. Koželuh, *Restaurátorská zpráva stratigrafický průzkum fasády objektu na Malostranském náměstí 35*, Praha 2006.
- M. Koželuh, *Restaurování nástropních maleb objektu Malostranské besedy, restaurátorský záměr*, Praha 2007.

M. Koželuh, *Restaurování záklopových stropů a malovaných kleneb v objektu Malostranské besedy*, Praha 2009.

Pavel Vašíček, *Restaurátorský záměr – Malostranská beseda – štukatérské práce a kompletní oprava fasády*, Praha 2007

Jan Vitvar, *Sloup Nejsvětější trojice – Malostranské náměstí Praha*, Restaurátorská dokumentace, Praha 2005.

10.4 Stavebně historické průzkumy

(uložené ve sbírce plánů a stavebně historických průzkumů generálního ředitelství NPÚ v Praze)

D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 1/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.

D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 2/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.

D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 3/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.

D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 4/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.

D. Líbal – E. Stach – J. Vajdiš, *čp. 5/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.

D. Líbal, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.

Jan Muk, *čp. 6/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum (sondážní)*, Praha 1994.

D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 7/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.

J. Muk, *čp. 7/III - bývalý Šternberský palác, Doplnující stavebně historický průzkum při příležitosti rekonstrukce*, Praha 1994.

E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 35 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965.

- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 36 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 37 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 38-40 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1965.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 203-4/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.
- M. Beisetzzerová, *čp. 258 Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1959.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 258/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.
- F. Kašička, *čp. 258/III Praha 1 Malá Strana - Lichtenštejnský palác, Novelizace SHP SÚRPMO z r. 1968*, Praha 1989.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 259/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.
- P. Macek, *Hartigovský palác čp. 259/III Praha Malá Strana – Doplňující stavebně historický průzkum I. etapa*, Praha 1989.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 260/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 261/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 262/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 263/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 264/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.

- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 265/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 266/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 267/III, 516/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 270/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 271/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 272/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1964.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *čp. 518/III Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1966.
- J. Muk, *čp. 518/III Praha Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, Praha 1994.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Věž a kostel sv. Mikuláše, Malá Strana – Stavebně historický průzkum*, SÚRPMO, Praha 1968.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok č. 1191 B mezi Malostranským náměstím, ulicí Nerudovou a Tržištěm – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1968.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok kolem kostela sv. Mikuláše čp. 2, 3,4,5 – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1968.
- E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok mezi ulicemi Karmelitskou, Prokopskou, Maltézským náměstím, Lázeňskou, Mosteckou a Malostranským náměstím – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1964.
- D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok č. 1191 A mezi Malostranským náměstím, Karmelitskou, Tržištěm a domem čp. 259 – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1966.

E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok č. 1193 mezi Malostranským náměstím, ulicemi Letenskou, Josefskou a Mosteckou – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1965.

D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok č. 1184 mezi Malostranským náměstím, Tomášskou, Thunovskou a Pětikostelní ulicí – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1966.

E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok mezi Thunovskou, Sněmovní, Zámeckou a Malostranským náměstím – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1968.

10.5 Internetové zdroje

<http://svata-hora.cz/cz/2/historie> (vyhledáno 5. 5. 2015).

<http://www.loreta.cz/cz/zvonkohra.htm> (vyhledáno 4. 5. 2015).

<http://www.nase-rotunda.cz/historie-rotundy> (vyhledáno 4. 4. 2014).

<http://www.ottheinrich.info/> (vyhledáno 2. 4. 2014).

11. Seznam vyobrazení

Mapy

a) Letecká mapa Malostranského náměstí [<http://wgp.praha-mesto.cz/>, vyhledáno 5. 5. 2015]

b) Identifikační mapa parcel a stavebních objektů Malostranského náměstí [<http://wgp.praha-mesto.cz/>, vyhledáno 5. 5. 2015]

Veduty

I) Pohled na Prahu ze Schedelovy kroniky, 1493, Michael Wolgemut a Wilhelm Playdenwurff, dřevořez kolorovaný akvarelem z knihy Hartmana Schedela *Liber cronicarum* [<http://prazskychytrak.cz/?p=599>, vyhledáno 5. 5. 2015]

II) Nejstarší veduta Prahy, Ottheinrichs Reisealbum, 1536-37 [<http://www.ottheinrich.info/>, vyhledáno 2. 4. 2014]

III) Vratislavský prospekt (výřez), 1562, Jan Kozel a Michael Peterle, dřevořez, fotolitografická reprodukce z roku 1904 [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 17]

IV) Pohled na Prahu, Jan Willenberg, 1601 (výřez) [převzato z Václav Hlavsa – Jiří Vančura, *Malá Strana/ Menší Město pražské*, Praha 1983]

V) Sadelerův prospekt (výřez), podle kresby Filipa van der Bossche z roku 1606, mědirytinu vydal J. Sadeler roku 1616 [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 19]

VI) Mědiryt s vpádem pasovských vojsk, neznámý autor, 1611 [<http://www.nase-rotunda.cz/historie-rotundy>, 1. 4. 2015]

VII) Severozápadní kout Malostranského rynku, 1608, Roelant Savery, sépiová kresba [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 84]

VIII) Veduty Prahy, Václav Hollar (výřez), 1649 podle kreseb z roku 1636 [http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Hollar#/media/File:Wenceslaus_Hollar_-_Praga.jpg]

IX) Ouden-Allenův prospekt, předloha 1675, mědiryt z roku 1685 (výřez) [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 20]

X) Dolní náměstí s Malostranskou radnicí, B. B. Werner, kolem 1740, mědirytina [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 87]

XI) Pohled na Prahu z Petřína, 1740, B. B. Werner, mědiryt [převzato z Václav Hlavsa – Jiří Vančura, *Malá Strana/ Menší Město pražské*, Praha 1983, s. 111]

XII) Horní Malostranské náměstí, B. B. Werner, kolem 1740, mědirytina [převzato z E. Stach – D. Líbal – J. Vajdiš, *Malá Strana blok č. 1191 B mezi Malostranským náměstím, ulicí Nerudovou a Tržištěm – souhrnné urbanistické a architektonické hodnocení*, SÚRPMO, Praha 1968]

XIII) Malostranské náměstí s korunovačních průvodem Marie Terezie, 1743, Jan Josef Dietzler, mědiryt [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 88-89]

XIV) tzv. Huberův plán, 1769 (výřez), tušová kresba perem [http://towns.hiu.cas.cz/p_zoom.php?map=Huber, vyhledáno 5. 5. 2015]

XV) Malostranské náměstí od jihu, 1794, Filip a František Hegerové, kolorovaný lept [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 91]

XVI) Malostranské náměstí od severu, 1794, Filip a František Hegerové, kolorovaný lept [převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 90]

XVII) Langweilův model Prahy (detail), 1826-37, papír, dřevo, kolorováno akvarelem, foto M. Fokt [převzato z převzato z Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha, Hradčany a Malá Strana*, Praha 2000, s. 92]

Vyobrazení

1) Malostranský graduál, folio 363r

[http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%

C3%BD%20gradu%C3%A1l&qs_field=0&mode=&viewas=XSL_RESULT, vyhledáno
16. 4. 2014]

2) Malostranský graduál, folio 1r

[http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%C3%BD%20gradu%C3%A1l&qs_field=0&mode=&viewas=XSL_RESULT, vyhledáno
16. 4. 2014]

3) Malostranský graduál, folio 319r

[http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%C3%BD%20gradu%C3%A1l&qs_field=0&mode=&viewas=XSL_RESULT, vyhledáno
16. 4. 2014]

4) Malostranský graduál, folio 326v

[http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%C3%BD%20gradu%C3%A1l&qs_field=0&mode=&viewas=XSL_RESULT, vyhledáno
16. 4. 2014]

5) Malostranský graduál, folio 139r

[http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%C3%BD%20gradu%C3%A1l&qs_field=0&mode=&viewas=XSL_RESULT, vyhledáno
16. 4. 2014]

6) Malostranský graduál, folio 377r

[http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%C3%BD%20gradu%C3%A1l&qs_field=0&mode=&viewas=XSL_RESULT, vyhledáno
16. 4. 2014]

7) Malostranský graduál, folio 295r

[http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=0&client=&ats=1429015621&mode=&testMode=&sf_queryLine=malostransk%C3%BD%20gradu%C3%A1l&qs_field=0&mode=&viewas=XSL_RESULT, vyhledáno 16. 4. 2014]

8) Albrecht Jan Smiřický na smrtelném loži, Aegidius Sadeler, 1618, rytina [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aegidius_Sadeler__Albrecht_Jan_Smi%C5%99ick%C3%BD_on_deathbed.jpg, vyhledáno 20. 4. 2015]

9) Kaiserštejnský palác na Malostranském náměstí (čp. 37) [foto autorka]

10) Šternberský palác na Malostranském náměstí (čp. 7) [foto autorka]

11) Znak Smiřických na průčelí Smiřického paláce (čp. 7) [foto autorka]

12) Obraz Panny Marie na průčelí Smiřického paláce (čp. 7) [foto autorka]

13) Obraz Panny Marie – detail

14) Panna Marie Svatohorská, asi 1348, hruškové dřevo, novější polychromie, 49 cm, bazilika Nanebevzetí Panny Marie ve Svaté Hoře u Příbrami [<http://www.katyd.cz/clanky/660-let-milostne-sosky-panny-marie-na-svate-hore.html>, vyhledáno 5. 5. 2015]

15) Mensa hlavního oltáře baziliky Nanebevzetí Panny Marie ve Svaté Hoře u Příbrami se antependiem Adolfa Vratislava ze Šternberka [<http://bohemia-trip.cz/cs/svata-hora-pribrami-2/>, vyhledáno 5. 5. 2015]

16) Palác Smiřických na Malostranském náměstí (čp. 6) [foto autorka]

17) Lichtenštejnský palác na Malostranském náměstí v Praze (čp. 258) [[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lichten%C5%A1tejsk%C3%BD_pal%C3%A1c_\(Malostransk%C3%A9_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD\)_08.JPG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lichten%C5%A1tejsk%C3%BD_pal%C3%A1c_(Malostransk%C3%A9_n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD)_08.JPG), vyhledáno 5. 5. 2015]

18) Fragnerova lékárna na Malostranském náměstí (čp. 203/204) [foto autorka]

19) Madona Foyenská, 1. polovina 17. století, chrám sv. Mikuláše na Malostranském náměstí [foto autorka]

20) Znak Kolovratů nad prostředním portálem chrámu sv. Mikuláše na Malostranském náměstí [foto autorka]

- 21) Rodová krypta Kolovratů, kaple sv. Anny, chrámu sv. Mikuláše na Malostranském náměstí [foto autorka]
- 22) Portrét Františka Václava Libštejnského hraběte z Kolovrat, Jan Jiří Heinsch, 1679-89, olej, plátno, [převzato z *Umění 15*, 1943-44, s. 297]
- 23) Ukřižování, Karel Škréta, 1670, olej, plátno, chrám sv. Mikuláše na Malostranském náměstí (empora) [foto autorka]
- 24) Panna Marie Bolestná, Karel Škréta, 1670-74, olej, plátno, chrám sv. Mikuláše na Malostranském náměstí [foto autorka]
- 25) Znak donátorů na obrazech Ukřižování a Panny Marie Bolestné – spojený Dittrichštejnsko-Martinický erb [foto autorka]
- 26) Kupole chrámu sv. Mikuláše [<https://images.google.com/>]
- 27) Průčelí kostela sv. Mikuláše [foto autorka]
- 28) Jižní průčelí chrámu sv. Mikuláše [foto autorka]
- 29) Vera Effigies sv. Václava, 2. polovina 16. století, olej, deska z měkkého dřeva, depozitář Arcibiskupství pražského [převzato z *Umění LVI*, č. 5, 2008, s. 438]
- 30) Matyáš Mayer, Sv. Václav mezi anděly, 1629, olej, plátno [převzato z Vít Vlnas – Lenka Stolárová (edd.), *Karel Škréta 1610 – 1674, Doba a dílo*, Praha 2010, s. 484]
- 31) Ilustrace z Hájkovy Kroniky [převzato z Václav Hájek z Libočan, *Kronyka Česká*, Praha reprint z roku 1819, s. 176]
- 32) Převezení těla sv. Václava z Boleslavi do Prahy, Jan Jiří Heinsch, 1692, olej, plátno [Michal Šroněk, *Jan Jiří Heinsch, Malíř barokní zbožnosti (1647-1712)*, Praha 2006, s. 49]
- 33) Znak Menšího Města pražského nad portálem Malostranské radnice (čp. 35) [foto autorka]
- 34) Průčelí Malostranské radnice (čp. 35) [foto autorka]
- 35) Kašna – výřez z mědirytiny Malostranského náměstí s korunovačních průvodem Marie Terezie od Jana Josefa Dietzlera, 1743
- 36) Morový sloup Nejsvětější Trojice na Malostranském náměstí [foto autorka]

37) Morový sloup Nejsvětější Trojice na Malostranském náměstí [foto autorka]

38) Mramorová deska na morovém sloupu Nejsvětější Trojice na Malostranském náměstí [foto autorka]

39) Věž chrámu sv. Mikuláše [foto autorka]

40) Městský znak nad vstupem do věže chrámu sv. Mikuláše [foto autorka]

41) Věž a kupole chrámu sv. Víta [<https://images.google.com/>]